

Een 'hondenleven' achter de tralies

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisatie die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting.

In opdracht van:
Lectoraat Welzijn van Dieren
Hogeschool Van Hall Larenstein
University of applied sciences

Auteurs:
Thirza Rianne van Rijssel
Viola Raissa Kern

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

Leeuwarden, 06 september 2013

Auteurs:

Thirza Rianne van Rijssel
Email: thirza.vanrijssel@wur.nl Studentnummer: 880419003

Viola Raissa Kern
Email: viola.kern@wur.nl Studentnummer: 890523002

Studenten Diermanagement Hogeschool Van Hall Larenstein

Opdrachtgever:

Lectoraat Welzijn van Dieren
Onderdeel van Hogeschool Van Hall Larenstein University of Applied Sciences

Begeleiders:

Marko Ruis
Onderzoeker en docent Hogeschool Van Hall Larenstein en projectmedewerker Lectoraat Welzijn van Dieren

Susan Ophorst
Majorcoördinator Dieren in de Zorg Hogeschool Van Hall Larenstein

Uitgever:

Mediatheek Hogeschool Van Hall Larenstein

Disclaimer:

In dit afstudeerrapport is gestreefd naar juistheid en volledigheid van de aangeboden informatie. De schrijvers noch de opleiding of de organisatie als geheel zijn in geen geval aansprakelijk voor enige directe of indirecte schade welke ontstaat door gebruikmaking van dit rapport.

Samenvatting

Bij een gevangenis-hondenproject worden moeilijk herplaatsbare honden uit een dierenasiel heropgevoed en, onder professionele begeleiding getraind door gedetineerden. Normaal gesproken gebeurt dit binnen een penitentiaire inrichting (PI). In Amerika lopen vele van dit soort projecten en zijn verspreid over de verschillende staten (Pathways to hope, z.d.). De honden worden deels binnen de PI gehuisvest en door de gedetineerden verzorgd. Het is mogelijk dat de honden opgeleid worden tot hulp- of geleidehonden (Bader, 2008; Schmidt, 2011). De honden worden getraind door middel van positieve benadering en bekrachtiging i.p.v. correctie. De bedoeling van zo een project is dat de honden de gedetineerden sociale steun, structuur en liefde bieden en de gedetineerden sociale en praktische vaardigheden ontwikkelen (Bryant, 2013; Janssen, 2002). De getrainde honden vinden sneller een nieuwe eigenaar of worden als hulp- of geleidehonden in de maatschappij geplaatst (Cravens, 2009; Schofield, z.d.).

Ondanks het groeiende aantal projecten bestaat er tot op heden geen kwaliteitssysteem of keurmerk en dus geen algemeen geldige regels. Ook is niet veel bekend over mogelijke incidenten en het welzijn van mens en dier. Met het ontwikkelen van dit kwaliteitssysteem werd daarom in Nederland de fundering voor de waarborging van kwaliteit en veiligheid in gevangenis-hondenprojecten gelegd. De doelstelling van het onderzoek was om alle aspecten en bijhorende informatie te achterhalen die belangrijk zijn om het project van begin tot einde succesvol uit te voeren en daaruit aanbevelingen voor het kwaliteitssysteem te formuleren.

De data werd verzameld door middel van literatuuronderzoek en interviews met experts op verschillende gebieden. Voor het literatuuronderzoek werd gebruik gemaakt van wet- en regelgeving en wetenschappelijke onderzoeken. Daarbij werden de bronnen gecontroleerd op betrouwbaarheid, juistheid, redelijkheid en ondersteuning.

De personen en instanties die deel uitmaken van de organisatie of anderszins betrokken zijn bij het project, zijn: de medewerkers en de directie van de PI, het dierenasiel, een professionele gedragstester, een vakbekwame hondentrainer en eventueel een professionele dierversorger en nationale hulphonden-organisaties. Het wordt aanbevolen om de directeur van de PI de functie van projectbeheerder toe te preken, omdat hij binnen de PI de meeste verantwoordelijkheden draagt.

Om geschikte kandidaten voor de deelname aan het project te selecteren is het nodig hun gehele detentie- en re-integratieplan te bestuderen en hun mogelijkheden en beperkingen te kunnen beoordelen. Op grond daarvan worden de voor- en nadelen van de deelname per individu afgewogen. Het project duurt tussen acht weken en twaalf maanden, dit hangt vooral van af of de honden tot familie- of hulphonden opgeleid worden. Een deelnemer moet minimaal zo lang in de PI verblijven om het project in zijn geheel te kunnen volgen. De mogelijkheid tot deelname moet dus per gedetineerde individueel worden beoordeeld. Dit kan het best door middel van observaties en gesprekken. Het is zinvol om de deelnemers een contract en een gedragscode te laten tekenen (ADI, 2013; Carson, 2013; Janine Janssen, persoonlijke communicatie, 17 juli 2013).

Ook bij de selectie van honden dient de individuele situatie bekeken te worden en dienen de voor- en nadelen van de deelname voor de hond tegen elkaar afgewogen te worden (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013).

Voor het succes van het project en de positieve effecten voor de gedetineerden is het zeer belangrijk dat er een ontwikkelingsgerichte en intensieve vorm van begeleiding wordt geboden. Hierbij wordt zo weinig mogelijk gebruik gemaakt van correctie en wordt de gedetineerde in het ontwikkelen van zijn probleemoplossende vaardigheden ondersteunt. De positieve manier van begeleiding zorgt ook voor een meer ontspannen sfeer en helpt daardoor incidenten te voorkomen en de veiligheid in de inrichting te waarborgen (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2009). Net zo belangrijk is de omgang met de honden en het waarborgen van hun welzijn. Hiervoor is het ten eerste nodig dat de honden op de juiste manier verzorgd en gehuisvest worden. Om het welzijn van de honden te waarborgen en te controleren wordt aanbevolen om gebruik te maken van de standards van het Welfare Quality System en een checklist voor welzijn controles. Verder wordt aangeraden om de trainingssessies ten allen tijde door een professionele trainer te laten begeleiden (Dierenbescherming, 2013; Janine Janssen, persoonlijke communicatie, 17 juli 2013; Raad van Beheer, 2013).

Voor het trainingstraject wordt aanbevolen om het in drie fasen te laten verlopen, waarbij eerst de gedetineerden, dan de familiehonden en als laatste de hulphonden opgeleid worden. Aan het einde van elke fase kan een toetsing plaatsvinden (Richardson-Taylor, 2001). Er kan voor gezorgd worden dat de deelnemers voor het succesvol afronden van een toets een certificaat ontvangen of eventueel kan er een geaccrediteerde opleiding worden aangeboden. Het is belangrijk om de deelnemers op de beëindiging van het project en 'het verlies' van hun 'eigen hond' voor te bereiden en in een vorm van nazorg te voorzien, om te voorkomen dat de gedetineerden daarna weer in oude gedragspatronen terugvallen (Henk Dillerop, persoonlijke communicatie, 10 juli 2013).

De nazorg van de hond kan via het asiel uitgevoerd worden (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013).

Uiteindelijk kan het project geëvalueerd worden om de kwaliteit eventueel nog meer te verbeteren. De meest belangrijke aanbeveling voor het waarborgen van de kwaliteit van een gevangenis-hondenproject is het van begin tot einde structureren en planmatig uitvoeren van het project. Daarbij dient er van begin tot einde aandacht te zijn voor de samenhangen tussen alle aspecten die invloed hebben op de kwaliteit en de veiligheid van het project. Het verslag bevat deze belangrijke aspecten en uitgebreide toelichtingen daarop, en er wordt beschreven hoe de betreffende informatie voor het kwaliteitssysteem gebruikt kan worden.

Summary

In this time and age it is becoming more common to use animals for the benefit of humans. Mainly, they are used in therapeutic settings and as assistance animals, to support people practically (for example guide dogs) and to fulfil their social and emotional needs by offering unquestioned love. Nowadays, it is getting common to introduce shelter dogs, which can hardly be homed due to behavioural problems or for other reasons, to the residents of correctional facilities. First of all, it is made use of the dogs' influences on the prisoners' behaviours: caring for and training the dog is a useful avocation, prisoners get physical and cognitive activity and the dogs offer them social and emotional support. Even more, for some prisoners the dog is the only social environment they have (Henk Dillerop, personal communication, July 10, 2013). Experiencing that the dogs' behaviour can change and that they are helping and supporting it to have a better chance in the future can help the prisoner to understand that he can change and have a better chance, too. The dog is helping the prisoner to create a whole other perspective on his life and to see his own future in a very other shape. The dogs are trained by prisoners, which automatically leads to the development of practical training skills, which also benefit the reintegration of prisoners after they are released back in the society.

Dogs that are introduced in a prison setting will normally receive a basic training and afterwards they will be adopted as family dogs in the human society. Furthermore, dogs who are suitable will be trained as assistance dogs to support people with physical or psychological disabilities (Schmidt, 2011). Dogs trained by prisoners are normally placed or adopted very easily and, because of their obedience and good behaviour and in opposite to many other shelter dogs they will hardly have to see the animal shelter from the inside ever again (Schofield, z.d.).

Thus, on the one hand the positive effects of such projects for both prisoners and dogs are very popular. Certainly, on the other hand there are no national or international standards, rules and regulations to ensure the quality of the projects and the protection of the health and welfare of humans and animals. Also, no researches have been done questioning the possible risks or incidents of such projects. In order to comply to the need for guidance an attempt was made to create a base that can assure the quality of cell-dog projects. This was done by researching all the aspects that are involved in a quality assurance system for organisations working with shelter dogs in correctional facilities in the Netherlands. Research data was gathered by literature research and interviews with experts, more specific: a criminologist, the division director of a correctional facility, a staff member of an animal shelter and two employees who work with young people in detention. The interview respondents had to meet with specific criteria, such as a diploma of a respective schooling or several years of work experience. Written questionnaires were used to gather information from already existing projects all over the world. Literature was selected on four aspects: reliability, validity, rationality and support. To gather important information, laws, regulations and scientific researches were used.

Organisations and persons who have responsibilities due to a cell-dog project are the correctional facility, the animal shelter, a behaviour tester, a dog trainer and eventually a caretaker and an assistance dog trainer. To start a cell-project it is necessary to raise funds from donors and subventions. Neither the animal shelter nor the prison would have enough financial supplies to cover the expenses of the project (Carson, 2013). The project has to be registered within the Dutch chamber of commerce and industry by the project coordinator. It is possible to register it as a foundation to request subventions and collect tax free donations (KvK, 2013).

The director of the prison is the coordinator of the whole project and, therefore, takes care of most of the responsibilities. He has the authority about the prisoners and the dogs, as long as they stay inside the correctional facility. There has to be a fluent cooperation between the different instances to ensure that all the important aspects are recognized. Also, several instances have to work together for the selection and bonding of participants and dogs for the project.

Selecting participants is no easy challenge. There are many aspects which influence the qualification of prisoners for the project or the other way round. It is not only claimed that prisoners may not form any kind of danger for other participants, staff or dogs, it is also a request that the project benefits the prisoner and does not exceed his capacities. Therefore it is necessary to evaluate the goals and the execution of the project in context to the goals, wishes, possibilities and constraints of the individual prisoner. Also, prisoners have to apply for the project voluntarily and on purpose. They also have to sign a participant contract and a statement of behaviour rules they have to follow during the project. Participants can always decide to leave the project and stop the training. And the director of the facility has the power to exclude an inmate from participation due to their behaviour or other reasons. However, this means that the dog they were training at that moment will also be excluded from participation (Carson, 2013).

The dogs also need to suffice to several requirements. First, they have to be tested by a professional behaviour tester, so that no dogs will be admitted that could form a risk for the health or welfare for humans or other dogs. Second, the situation of the dog as participant of the project has to be an advantageous compared to his situation in the animal shelter (Esther Bouter, personal communication, July 18, 2013).

During the project, prisoners have to be treated and attended in a supporting way, so the positive effects of the presence of the dogs can unfold. That means that every participant has an individual attendant who supports the prisoner developing primarily social and problem solving abilities and offers him help (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2009).

This means that the way the human participants are treated is rather positive and similar to the manner in which the dogs are treated and trained. Therefore, an adequate knowledge of the behaviour, the learning principles and the training of dogs is required. Dogs have to be trained using reassurance and awards. Correction is not allowed, at all (ADI, 2013; Esther

Bouter, personal communication, July 18, 2013, Raad van Beheer, 2013^b). Before the prisoners are allowed to train a dog, they have to be educated about those aspects and take off a test. In phase two they may train their 'own dog', starting as assistant trainers of the more experienced participants. After phase two there is another test and the prisoners who pass this test successfully may train a service or assistance dog. All training sessions are attended by a professional dog or assistance dog trainer (Rivard, 2013).

There are three possibilities to house the dogs during the project. In the USA it is a common sight to keep the dogs on the prisoners' cells, or in a secluded area inside the prison. In the Netherlands, it is not allowed by law to keep a dog inside the cell (Janine Janssen, personal communication, July 17, 2013). Dogs can be kept on the prison area, so it is possible to keep them in benches out-of-doors during the night. The prisoners then would have to take care for dogs during the day. Another possibility is to keep the dogs in the shelter and to transport them to the prison for the training sessions two to three times per week (Henk Dillerop, personal communication, July 10, 2013). In all situations the dogs have to be taken care of in such a manner that it does not restrict their health or welfare in any way (Esther Bouter, personal communication, July 18, 2013). The main aspects of a welfare quality system are good husbandry, healthy food, good health, normal behaviour and ethics. Most likely, the situation inside the prison does not enlarge the risks the dogs are exposed to. However, it is necessary that there are always people present who are able to recognize and treat stress and anxiety in dogs and knows about the rules about the treatment of sick or injured dogs and can provide the aid to them they require (Landelijke kwalificaties MBO recreatiedieren, 2012).

Before a dog is finally adopted, it has to successfully pass a behaviour and obedience test (Volhard, 2005). For assistance dogs there is a different, more complicated test they have to pass (ADI, 2013). Most of the time, the dogs are placed via the animal shelter, which means that the shelter is responsible for monitoring the dog and its new owners (Esther Bouter, personal communication, July 18, 2013). The human participants normally keep a certification and/or a diploma and a picture of the dog(s) they trained (Carson, 2013). The participants are not monitored any further after the project has stopped, until now (Henk Dillerop, personal communication, July 10, 2013).

Last but not least, it is possible to evaluate the effects of the project by using special questionnaires or measuring the amount of conflicts before, during and after the project. Also the number of dogs replaced en the number of dogs returning to the shelter can be measured. The effects can be evaluated for the human and animal participants, the prisoners who did not participate, the prison staff and the atmosphere inside the correctional institution (Richardson-Taylor, 2001).

Aspects that may not miss attention considering the planning, the execution and the completion of a cell-dog project are: the organisational structures and processes, the requirements, the procedures and processes of selection and bonding of prisoners and animals, the required expertises of staff, the methods of attendance of prisoners, the treatment, caring for and training of dogs, the measuring of the welfare of dogs, the completion and the evaluation of the project. It is necessary to structure the project before it gets started and to keep attention for the combination of all of the aspects from the planning to the completion of the project.

Voorwoord

Voor de opleiding Diermanagement hebben wij in het kader van ons afstuderen voor de major Dieren in de Zorg ons bezig gehouden met het schrijven van een kwaliteitssysteem. De opdracht is tot stand gekomen is samenspraak met het Lectoraat Welzijn van Dieren welke tevens onze opdrachtgever is.

Het Lectoraat Welzijn van Dieren is actief op vele vlakken die met dierenwelzijn te maken hebben. En ze vinden het daarom dan ook erg belangrijk dat er goed gekeken wordt naar het werken met honden binnen een penitentiaire inrichting. In navolging hiervan hebben wij het 'Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting' geschreven. Dit document was niet tot stand gekomen zonder de hulp van onze begeleidende docenten Susan Ophorst en Marko Ruis. Zij hebben ons tijdens het gehele proces begeleid en van feedback voorzien.

Verder willen we graag de verschillende buitenlandse projecten bedanken die ons geholpen hebben door middel van het invullen van onze vragenlijst. Deze hebben ons veel inzichten opgeleverd. Ook zijn we veel dank verschuldigd aan onze Nederlandse respondenten die tijd hebben gevonden om ons te woord te staan. Onze dank gaat uit naar:

- Dhr. Henk Dillerop, vestigingsdirecteur PI Heerhugowaard. Dankzij hem hebben we een kijkje mogen nemen binnen een gevangenis en uit eerste hand informatie gekregen over het lopende Nederlandse project.
- Dr. Janine Janssen, Criminoloog en cultureel-antropoloog verbonden aan de politie Haaglanden en het VU te Amsterdam.
- Mv. Jāiri Terpstra, projectcoördinator Young In Prison.
- Mv. Esther Bouter, assistent bedrijfsleider Dierenasiel De Wissel Leeuwarden.

We hopen dat met dit kwaliteitssysteem het werken met gedetineerden en asielhonden naar een hoger level getrokken kan worden en dat het welzijn van zowel hond als mens verbeterd en ondersteund wordt.

Leeuwarden, 12 augustus 2013

Thirza van Rijssel
Viola Kern

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
1.1	Aanleiding	7
1.2	Probleemstelling	7
1.3	Onderzoeksvragen	7
1.4	Afbakening	8
1.5	Korte beschrijving proces	9
1.6	Begripsbepaling	11
2	Organisatie en processen van het project	16
2.1	Betrokken organisaties en verantwoordelijkheden	16
2.1.1	Penitentiaire Inrichting (PI)	16
2.1.2	Dierenasiel	18
2.1.3	Hondengedragbeoordelaar of hondengedragdeskundige (etholoog)	18
2.1.4	Hondentrainer	19
2.1.5	Dierversorger	19
2.1.6	Hulphond-organisaties	20
2.2	Opstartproces	20
2.2.1	Voorwaarden voor de opstart van het project	20
2.2.2	Registratie en administratie	21
2.3	Selectieproces gedetineerden	22
2.3.1	Voorwaarden aan de deelnemers	22
2.3.2	Methodes en procedures m.b.t. de selectie van de gedetineerden	23
2.4	Selectieproces honden	24
2.4.1	Procedure ter selectie van honden	24
2.4.2	Voorwaarden aan de hond	25
2.5	Koppeling	25
2.6	Deelconclusie	26
2.7	Aanbevelingen	26
3	Vakbekwaamheid en overige benodigde vaardigheden	28
3.1	Vakbekwaamheid dierversorger	28
3.2	Vakbekwaamheid honden-gedragbeoordelaar of hondengedragdeskundige	28
3.3	Vakbekwaamheid hondentrainer	28
3.4	Vakbekwaamheid hondentrainer hulphond	29
3.5	Vakbekwaamheid penitentiaire ambtenaren	30
3.6	Deelconclusie	30
3.7	Aanbevelingen	30
4	Begeleiding van de gedetineerden	31
4.1	Communicatie met en begeleiding van deelnemers tijdens het project	31
4.2	Mogelijke aantastingen van het welzijn van de deelnemers tijdens het project	34
4.3	Deelconclusie	34
4.4	Aanbevelingen	35
5	Hondengedrag, training en het trainingstraject	36
5.1	Gedrag en leerprincipes van de hond	36
5.2	Training	37
5.2.1	Trainingsmethodes	37
5.2.2	Hulpmiddelen	38
5.2.3	Duur van de training	39
5.3	Trainingstraject	39
5.3.1	Fase 1: Basisopleiding gedetineerden	39
5.3.2	Fase 2: Basistraining hond en vervolgopleiding gedetineerden	40
5.3.3	Fase 3: Eventueel training tot hulphond	41
5.4	Deelconclusie	41
5.5	Aanbevelingen	42
6	Bescherming van het welzijn van de hond	43
6.1	Mogelijkheden m.b.t. het huisvesten van de honden tijdens het project	43
6.1.1	Asiel	43
6.1.2	Binnen een PI	44

6.1.3	Op de eigen cel.....	44
6.2	Welfare Quality meetsystematiek	44
6.2.1	Goede huisvesting	45
6.2.2	Goede voeding	46
6.2.3	Goede gezondheid	49
6.2.4	Normaal gedrag.....	49
6.3	Vervoer	50
6.4	Mogelijke aantastingen van het welzijn van de honden tijdens het project	51
6.4.1	Verhoogd risico door het gebruik binnen een PI.....	51
6.4.2	Voorkomen van en omgaan met stress en angst bij de hond tijdens het project.....	52
6.5	Deelconclusie	52
6.6	Aanbevelingen	53
7	Afsluiting van het project.....	54
7.1	Adoptie van de hond.....	54
7.1.1	Voorwaarden aan de hond.....	54
7.2	Nazorg bij de hond	55
7.3	Nazorg bij de gedetineerde.....	55
7.4	Deelconclusie	56
7.5	Aanbevelingen	56
8	Evaluatie van het project	57
8.1	Evaluatie van de effecten van het project binnen de penitentiaire inrichting.....	57
8.1.1	Evaluatie van de effecten op de deelnemende gedetineerden	57
8.1.2	Evaluatie van de effecten op niet-deelnemende gedetineerden.....	58
8.1.3	Evaluatie van de effecten op de sfeer binnen de penitentiaire inrichting	58
8.1.4	Evaluatie van de effecten op het personeel van de penitentiaire inrichting	58
8.2	Evaluatie van de effecten van het project buiten de muren van de penitentiaire inrichting	58
8.2.1	Evaluatie van de indirecte effecten voor de deelnemende honden en voor de maatschappij	58
8.3	Deelconclusie	58
8.4	Aanbevelingen	58
9	Conclusie	59
10	Aanbevelingen.....	61
11	Discussie	64
Literatuurlijst		

1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal kort weergegeven worden wat de aanleiding is geweest tot dit onderzoek en wat het precieze probleem is waarmee gewerkt is. Verder staan de hoofdvraag en sub-vragen die hier uit voortgekomen zijn weergegeven. Tevens wordt aandacht geschonken aan de kaders waarbinnen gewerkt is en er volgt een korte beschrijving van hoe het eindproduct tot stand gekomen is.

1.1 Aanleiding

Het gebruik van honden in een penitentiaire inrichting is in navolging van onder andere Amerika in opkomst. Hierbij worden honden die in een asiel zitten en niet gemakkelijk een nieuw huis vinden heropgevoed door gedetineerden. Op dit moment lopen er in 18 staten van Amerika verschillende projecten met honden binnen een penitentiaire inrichting (Pathways to hope, z.d.). Daarnaast zijn er vergelijkbare projecten ontwikkeld en uitgevoerd in Duitsland (Bader, 2008; Schmidt, 2011) en Schotland (Ormerod, 2008). In de meeste projecten krijgen de honden een goede opvoeding als gezelschaps- en familie hond, dus veilig in het verkeer, beheersen van de basiscommando's, spel e.d. Verder zijn er een aantal projecten waarbij de honden getraind worden om dienst te doen als hulphond voor onder andere veteranen, bejaarden, mensen met een stoornis binnen het autistische spectrum (ASS) en mensen met een lichamelijke beperking (ADL-hond) (Bader, 2008; Schmidt, 2011). Honden met speciale vaardigheden worden daarnaast ook tot speurhonden opgeleid voor het detecteren van drugs, bommen en andere explosieve stoffen. Door dit soort projecten ontlopen in Amerika elk jaar honden aan euthanasie, doordat ze in nieuwe families geplaatst worden of een andere plek in de maatschappij toegewezen krijgen (Cravens, 2009).

Bekend is dat therapie met ondersteuning van dieren een positief effect heeft op mensen. Deze dieren worden op dit moment ingezet bij de behandeling van mensen met een psychiatrisch probleem die in detentie zitten. Ook zijn er gedetineerden die een huisdier zoals een vis of (zang)vogeltje op de cel mogen hebben. Of dit is toegestaan wordt door de gevangenisdirecteur bepaald en uiteraard wordt ook het individu bekeken (Janssen, 2002). De Europese standaard voor de omgang met gevangenen verordent dat de gevangenen zo goed mogelijk erop voorbereid moeten worden om later weer in de maatschappij te kunnen leven, zonder nieuwe delicten te plegen. Dat betekent dat de gevangenen sociale vaardigheden moeten oefenen en verbeteren, om de herintreding in de maatschappij mogelijk te maken (Schmidt, 2011). Het vergaren van theoretische kennis en praktische vaardigheden op het gebied van huisvesting en verzorging, gedrag en training van de hond ondersteunt de ontwikkeling van bepaalde eigenschappen en vaardigheden van de gedetineerden. De gedetineerden ontwikkelen bijvoorbeeld eigenschappen zoals rust, geduld en concentratie, leren weer te vertrouwen, oefenen sociale vaardigheden en kunnen iets terug geven aan de maatschappij (Henk Dillerop, persoonlijke communicatie, 10 juli 2013). Dieren die langere tijd in een asiel zitten vertonen sneller abnormaal gedrag en worden hierdoor weer moeilijker te plaatsen. Honden in een asiel zitten vaak alleen en komen maar een klein gedeelte van de dag buiten voor beweging. Dit is een vorm van onderstimulatie waaraan een hond stress kan ondervinden. Negatieve stress is schadelijk voor een hond en bij langdurige blootstelling hieraan kan een hond beschadigd raken en (meer) ongewenst gedrag gaan vertonen wat resulteert in een moeilijke plaatsing (Hallgren, 2012). Honden die moeilijk te plaatsen zijn, door onder andere het ras, bekende (gedrags-)problemen of een aantal keer terug gebracht zijn kunnen erg lang in een asiel blijven zitten. Door extra training en aandacht krijgen deze honden een betere kans om geplaatst te worden. Dit is een voordeel voor asielen, zij kunnen meer honden opvangen doordat de roulatiesnelheid toeneemt. Het trainingstraject van een hond binnen een penitentiaire inrichting duurt vaak rond de acht tot twaalf weken bij gewone opvoeding en naargelang de doelen voor de training hoger worden (opleiding tot geleide-, hulp- of speurhond) duurt het traject langer (C.H.A.M.P., 2013). Ervaringsberichten van Amerikaanse gevangenis-honden-projecten laten zien dat bij honden die binnen een penitentiaire inrichting zijn opgevoed veel minder kans bestaat dat de honden opnieuw in een asiel terechtkomen (Schofield, z.d.).

1.2 Probleemstelling

Tot op heden bestaat er geen kwaliteitssysteem of keurmerk voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden en gedetineerden in Nederland of in andere landen, binnen en buiten Europa. Ook bestaan er geen richtlijnen of procedures voor het meten van het welzijn van de honden tijdens het verblijf binnen een penitentiaire inrichting, tijdens het trainingstraject of na afsluiting van het project.

Ook zijn er nog geen wetenschappelijke onderzoeken gedaan naar risico's tijdens een project naar onder andere voorgekomen of mogelijke incidenten tijdens het project. En hoewel de positieve resultaten van de projecten redelijk duidelijk zijn is het niet bekend welke negatieve effecten er mogelijk bij dier en mens op kunnen treden in verband met een gevangenis-hondenproject.

1.3 Onderzoeksvragen

Om tot het eindproduct, het kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met gedetineerden en honden te komen, is er informatie uit een zeer breed spectrum aan verschillende onderwerpen. Om dit alles tot een geheel te kunnen bundelen is gebruik gemaakt van de volgende hoofdvraag die als rode draad fungeert:

"Wat houdt een kwaliteitssysteem in voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting in Nederland?"

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

Vervolgens zijn er een aantal sub-vragen opgesteld die dienen om informatie te verzamelen en zo het kwaliteitssysteem op te kunnen stellen:

1. Welke eisen worden gegeven wat betreft de organisatorische structuur van het project?
 - 1.1. Wie representeert het project in het publiek en draagt de verantwoordelijkheid over de samenwerking met regelgevende instanties, andere organisaties en bedrijven en met het publiek?
 - 1.2. Wie draagt de hoofdverantwoordelijkheid, over en controleert de processen binnen het project?
2. Welke eisen bestaan er wat betreft procedures en processen m.b.t. de honden?
 - Selectie van honden
 - Toewijzing van honden aan gedetineerden
 - Adoptie en nazorg
3. Welke aanbevelingen worden gegeven op grond van expertise wat betreft de bevoegdheid en de verantwoordelijkheden over de honden?
 - 3.1. Wie bepaalt welke honden voor het project gebruikt worden?
 - 3.2. Wie bepaalt welke hond aan welke gedetineerde gekoppeld wordt?
 - 3.3. Wie bepaalt wanneer een hond uit het programma gehaald wordt?
 - 3.4. Wie is verantwoordelijk voor de huisvesting en de verzorging van de honden?
 - 3.5. Wie is verantwoordelijk voor de controle van het welzijn en de gezondheid van de honden?
 - 3.6. Wie is verantwoordelijk voor de nazorg van de honden na afloop van het programma?
4. Welke eisen en aanbevelingen worden gegeven op grond van expertise wat betreft het houden van en werken met honden?
 - 4.1. Op welke manieren moet hun welzijn worden gewaarborgd?
 - Huisvesting en voorzieningen
 - Verzorging
 - Voeding
 - Gezondheid
 - Gedrag
 - Training
 - Vervoer
 - 4.2. Welke eisen worden aan een hondentrainer gesteld en wat zijn de **aanbevelingen** wat betreft het trainen van honden in verband met het dierenwelzijn?
 - 4.3. Welke ethische regels zijn in acht te nemen wat betreft het werken met dieren?
5. Welke eisen en aanbevelingen worden gegeven op grond van expertise wat betreft de bevoegdheid over de gedetineerden?
 - 5.1. Wie bepaalt welke gedetineerde geschikt is voor het project?
 - 5.2. Wie bepaalt wanneer een gedetineerde uit het programma gehaald wordt?
 - 5.3. Wie is verantwoordelijk voor de begeleiding van de gedetineerden tijdens het project?
 - 5.4. Wie is verantwoordelijk voor de nazorg van de gedetineerden na afloop van het project?
6. Welke eisen bestaan er wat betreft procedures en processen m.b.t. de gedetineerden?
 - Selectie van gedetineerden
 - Begeleiding van de gedetineerden tijdens het project
 - Nazorg van de gedetineerden na afloop van het project
7. Welke gedragscodes bestaan er die betrekking hebben op het werken met gedetineerden?

1.4 Afbakening

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden is er een exploratief onderzoek uitgevoerd, waarbij gebruik gemaakt werd van kwalitatieve onderzoeksmethoden zoals literatuuronderzoek en open interviews. Om tot een volledig kwaliteitssysteem te komen was het nodig om informatie te verzamelen over de volgende onderwerpen (SLKN.nl, z.d.):

- Wet- en regelgeving en richtlijnen omtrent honden
- Wet- en regelgeving en richtlijnen omtrent het werken met gedetineerden
- Eisen betreffende hondenwelzijn
 - huisvesting en verzorging
 - gezondheid
 - gedrag
 - training
- Eisen betreffend de voorzieningen voor honden en gedetineerden
- Aanbevelingen en gedragsregels voor het werken met dieren
- Aanbevelingen en gedragsregels voor het werken met gedetineerden
- Aanbevelingen betreffend de organisatorische structuur van het project
- Eisen en aanbevelingen betreffend de bevoegdheid, de verantwoordelijkheden en de besluitvorming binnen het project
- Aanbevelingen betreffende procedures en processen binnen het project

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

- Procedures en processen m.b.t. honden (selectie, toewijzing, adoptie etc.)
- Procedures en processen m.b.t. gedetineerden (selectie, begeleiding, nazorg etc.)

De informatie die door het literatuuronderzoek en de interviews verkregen werd, werd beoordeeld en daarna geselecteerd aan de hand van de volgende beoordelingscriteria (Harris, 2007):

- Betrouwbaarheid; Hierbij wordt gekeken naar bijvoorbeeld de auteur van een stuk. Is die persoon aan een bepaalde organisatie verbonden, is hij makkelijk bereikbaar, wat is de reputatie van de auteur?
- Juistheid; Hierbij wordt gekeken of de gevonden informatie correct is. Dus of het actueel, feitelijk, gedetailleerd, precies en begrijpelijk is. Sommige informatie verouderd niet (religieuze geschriften) terwijl andere erg snel verouderd (technologische ontwikkelingen).
- Redelijkheid; Hierbij wordt gekeken naar onder andere de geloofwaardigheid van een tekst. Deze is groter wanneer er een duidelijk beeld wordt opgeroepen en waar voor- en tegenargumenten systematisch aan bod komen.
- Ondersteuning; Hierbij wordt gekeken of websites zelf aangeven waar hun informatie vandaan komt. Sommige informatiebronnen worden geactualiseerd door gerenommeerde bedrijven. Verder wordt er gekeken naar hoe een schrijver iets kan weten; duidelijke bronvermelding, kloppen de gegevens met de bron en vermelden andere websites hetzelfde?

Om ook betrouwbare en valide informatie te verkrijgen door middel van de interviews werden er bepaalde voorwaarden gesteld aan de interview respondenten. De voorwaarden waaraan de verschillende respondenten moesten voldoen zijn weergegeven in onderstaande tabel.

Tabel 1.1 De verschillende respondenten voor de interviews met het aantal gewenste reacties en de voorwaarden aan de respondenten

Groep respondenten	Voorwaarden
Criminologen	Criminologen met een diploma van de bachelor opleiding criminologie.
Dierenartsen of dierenartsassistenten	Dierenartsen of dierenartsassistenten met een diploma van de universitaire opleiding diergeneeskunde of de MBO opleiding paraveterinair.
Nationale gevangenis- hondenprojecten	Minimaal een jaar beroepsmatige ervaring op het gebied van het werken met asielhonden en gedetineerden.
Gedragdeskundigen	Hondengedragdeskundigen met een diploma van de opleiding tot (hulp-)hondentrainer, hondengedragdeskundigen, hondengedragstrainer of hondengedragstherapeut van een van de volgende instanties: De Dierenbescherming, DogVision, Geert de Bolster, Helicon, de Martin Gaus Academie of Syntra.
Hondenasielen	Beheerders of medewerkers van dierenasielen waar honden worden opgevangen en die erkend worden door de dierenbescherming. De betreffende personen moeten minimaal twee jaar in het asiel werkzaam zijn.
Hondentrainers	Hondentrainers met een diploma van de opleiding tot (hulp-) hondentrainer, hondengedragdeskundigen, hondengedragstrainer of hondengedragstherapeut van een van de volgende instanties: De Dierenbescherming, DogVision, Geert de Bolster, Helicon, de Martin Gaus Academie of Syntra. Diploma's tot hulphondentrainers en hondengedragdeskundigen worden geprefereerd.
Penitentiaire inrichtingen (PI)	Medewerkers of leidinggevenden van penitentiaire inrichtingen. De betreffende personen moeten minimaal zes jaar ervaring hebben in het werken met gedetineerden.
(Forensische) psychologen en docenten forensische psychologie	Minimum eisen psycholoog: Psychologen met een diploma van een van de volgende opleidingen: Bachelor Psychologie, Bachelor Toegepaste Psychologie of Bachelor Forensische Psychologie en minimaal een jaar beroepservaring in het werken met (ex-) gedetineerden. De diploma forensische psychologie heeft voorkeur.
Vergelijkbare buitenlandse organisaties of bedrijven	Minimaal een jaar beroepsmatige ervaring op het gebied van het werken met asielhonden en gedetineerden.

1.5 Korte beschrijving proces

Bij de dataverzameling werd gebruik gemaakt van literatuuronderzoek en open interviews. Bij het literatuuronderzoek werd in bestaande literatuur zoals boeken, tijdschriften, kranten, internet, bestaande onderzoeksverslagen etc. naar relevante informatie gezocht. In hoofdstuk 1.4 werden de gebruikte online bronnen genoemd. Daarnaast werd er gebruik gemaakt

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

van de volgende soorten en aantallen bronnen: 24 boeken, 17 gedrukte wetenschappelijke tijdschriften en artikelen, 12 artikelen die door internetbronnen werden verkregen en 44 websites van verschillende bedrijven en organisaties. De interviews werden gehouden met totaal negen respondenten van acht verschillende organisaties. Organisaties en bedrijven die geïnterviewd werden zijn: buitenlandse gevangenis-hondenprojecten, penitentiaire inrichtingen, criminologen en dierenasielen. De interviews hebben deels in vorm van persoonlijke gesprekken plaatsgevonden en deels door middel van schriftelijke vragenlijsten. De ingevulde vragenlijsten staan in bijlage XX en de notulen van de afgenomen interviews staan in bijlage XXI. Schriftelijke vragenlijsten hebben normaal gesproken niet de voorkeur in verband met kwalitatief onderzoek, omdat er tijdens een gesprek vaak meer achtergrondinformatie en andere invalshoeken besproken wordt. Echter was het niet mogelijk om persoonlijk in contact te komen met de buitenlandse organisaties aangezien de afstanden hiervoor te groot waren. Daarom werd er in deze situaties gebruik gemaakt van schriftelijke vragenlijsten. Door deze methode was het mogelijk om de respondenten doelgericht vragen te stellen over de meest belangrijke onderwerpen en werd het proces van dataverwerking en –analyse vereenvoudigd. Voor de persoonlijke gesprekken, de diepte-interviews, werd als leidraad gebruik gemaakt van een vooraf opgestelde gesprekspuntenlijst. Tijdens de gesprekken werd er op bepaalde punten dieper ingegaan als deze relevant waren voor het onderzoek. Om zo veel mogelijk informatie uit de interviews te halen werden de gesprekken (met toestemming van de geïnterviewde) opgenomen om later terug te kunnen luisteren.

Tijdens het onderzoek werd geprobeerd om zo veel mogelijk achtergrond informatie te verzamelen waarmee verder gewerkt kon worden. De informatie werd geanalyseerd, opnieuw geordend en herschreven, om voor nieuwe doeleinden gebruikt te worden. Daarom was er sprake van een exploratief onderzoek. Omdat er tot nu toe geen kwaliteitssysteem bestaat voor het werken met honden en gedetineerden en omdat de bestaande informatie bijgewerkt moest worden om in een nieuwe context te passen was het niet voldoende om een beschrijvend onderzoek uit te voeren. Verder bestond er van tevoren geen hypothese waarvan uitgegaan kon worden in dit onderzoek en was er dus geen sprake van een toetsend onderzoek. De kennis die tijdens het onderzoek verzameld werd diende ertoe de kwaliteit van de diensten van organisaties en bedrijven die (in de toekomst gaan) werken met asielhonden en gedetineerden en het welzijn van mens en dier binnen deze constellatie in de praktijk te verbeteren. Verder voldeed het onderzoek aan de wetenschappelijke normen. Daarom was het onderzoek dat uitgevoerd werd een wetenschappelijk, praktijkgericht onderzoek (Hart, 2007).

Er werd literatuuronderzoek gedaan naar een zo groot mogelijk aantal bestaande bedrijven, organisaties, personen en experts die werken met asielhonden binnen penitentiaire inrichtingen of andere relevante informatie tot hun beschikking hebben. Deze informatie was via openbare bronnen beschikbaar; websites, (wetenschappelijke) artikelen en (wetenschappelijke) onderzoeken. Bij het onderzoek was een internationale onderzoekspopulatie van acht interview respondenten en het totaal van de gebruikte informatie(bronnen) na selectie (zie literatuurlijst) betrokken.

Om de context en theoretische deelvragen te beantwoorden werd er gebruik gemaakt van desk research. Hierbij werd gebruik gemaakt van bronnen in de Nederlandse, Duitse en de Engelse taal. Er werden openbare bronnen gebruikt, met name tijdschriften/artikelen, boeken en digitale onderzoek (internet). Informatie die als relevant aangezien werd voor het onderzoek was tevens veelal te vinden in wetteksten en wetenschappelijke onderzoeken.

Om een zo actueel mogelijk beeld te krijgen werd er goed naar de publicatiedatum van stukken gekeken. Stukken die wetenschappelijk zijn werden per stuk bekeken of er niet recenter onderzoek naar het zelfde onderwerp was gedaan. Bij stukken die wet- en regelgevend zijn wordt altijd de laatste versie gebruikt.

Alle onderzoekers gingen meerdere keren alle bronnen bestuderen, zodat uitgesloten kon worden dat er op grond van de onderzoeksmethodes van een bepaald onderzoeker informatie gemist werd. Bovendien werd geprobeerd de betrouwbaarheid te verhogen door constant met elkaar in overleg te blijven over de vergaarde informatie, de getrokken conclusies, de gedachtegangen van de onderzoekers, het proces en de planning van het onderzoek. De interne validiteit werd echter alleen beïnvloedt door de hoeveelheid, de relevantie en de betrouwbaarheid van de bestaande informatie en van de gegevens die uit de interviews voortkwamen (Hart, 2007).

Bij een uitsluitend kwalitatief onderzoek diende er gebruik te worden gemaakt van kwalitatieve analyse. De vergaarde informatie werd met elkaar in context gebracht en opnieuw geordend tot een volledige schriftelijke verzameling van wetten, regels, richtlijnen en eisen betreffende de verantwoordelijkheden, procedures, processen en voorzieningen van bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting. Daarvoor was het ten eerste nodig de informatie te analyseren. Dit is het proces van verwerking van informatie tot resultaten en conclusies. Daarbij werd het proces van informatieopname (lezen, zien, luisteren) meerdere keren herhaald en werd daarbij over de informatie nagedacht (Hart, 2007). Om de informatie te herordenen werd deze in verschillende categorieën gedeeld, afhankelijk van het doel dat beoogd werd tijdens het verzamelen van de gegevens. Daarbij werd de betekenis van de informatie achterhaald en zo duidelijk mogelijk omschreven. Voor de duidelijkheid van de omschrijving was het belangrijk om geen interpretaties te maken of waarderingen aan de gegevens te hechten en de gegevens nauwkeurig, het liefst letterlijk, over te nemen. Ook was het belangrijk om bewoordingen in de loop van de tijd niet te veranderen om te voorkomen dat de zin van de gegevens beïnvloedt werd (Baarda, 2012).

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

De informatie werd dan ook constant met elkaar vergeleken om eventuele patronen te herkennen en om de relevantie en de betrouwbaarheid van verschillende bronnen te achterhalen. De geformuleerde categorieën werden zo veel mogelijk aangevuld en bevatten uiteindelijk de meest relevante en betrouwbare informatie. Dan werden de gegevens geïntegreerd en werd er een abstracter niveau geformuleerd, in de vorm van het voorliggende verslag (Hart, 2007).

1.6 Begripsbepaling

Hieronder staat een opsomming van begrippen of afkortingen die gebruikt worden binnen het kwaliteitssysteem. Deze lijst staat alfabetisch gesorteerd en niet op volgorde van verschijnen.

A

Assistance Dogs International (ADI): Coalitie van niet-winstmakende organisaties die hulp- en geleidehonden trainen, plaatsen en 'gebruiken' en hulphondentrainers opleiden. De coalitie heeft als doel om de kwaliteit van de gebodene diensten op deze aandachtsgebieden te verbeteren (ADI, 2013^b)

Afdeling voor licht verstandelijk beperkten (LVB-afdeling): Specialistische zorgafdeling in een justitiële jeugdinrichting, voor de begeleiding van jongeren met een IQ tussen 55 en 80 (DJI, 2013^e).

Afdeling voor zeer intensieve zorg (Very Intensive Care (VIC) afdeling): Specialistische zorgafdeling in een justitiële jeugdinrichting, voor jongeren die extra begeleiding nodig hebben als gevolg van een psychiatrische of een persoonlijkheidsstoornis (DJI, 2013^e).

American Society for the Prevention of Cruelty to Animals (ASPCA): Humane organisatie voor de bescherming van dieren en het voorkomen van dierenmishandeling in de Verenigde Staten (ASPCA, 2013^b)

B

Bekräftiging: Bij de positieve bekräftiging wordt een gewenst gedrag (hond of mens) beloond door toediening van een (positieve) prikkel en bij de negatieve bekräftiging wordt een gewenst gedrag beloond door verwijdering van een (negatieve) prikkel, allebei met als gevolg een toename van het gedrag (Borg, 1997).

Buitenarbeid: Gedetineerden die verblijven in een zeer beperkt beveiligde inrichting wordt gedeeltelijk toegestaan werkzaamheden te verrichten die niet door of binnen de inrichting worden aangeboden (Overheid.nl, 2013^c).

C

Centrum criminaliteitspreventie veiligheid (CCV): Centrum voor monitoring en evaluatie van de effecten van inspanningen om de veiligheid structureel te verbeteren en centrum voor samenwerking, netwerken en strategische allianties tussen veiligheidsprofessionals en publieke partijen (zoals gemeenten, politie- en inspectiediensten en maatschappelijke organisaties) op lokaal, regionaal en nationaal niveau (CCV, 2013^b).

Correctie: Het toedienen van een (negatieve) prikkel of het verwijderen van een (positieve) prikkel als gevolg van een ongewenst gedrag (hond of mens), waardoor de kans dat het gedrag opnieuw optreedt verminderd wordt (Borg, 1997).

D

Detentie: Gevangenisstraf.

Detentie- en re-integratieprogramma: Programma met betrekking tot re-integratie activiteiten en nazorg voor gedetineerden en ex-gedetineerden tijdens en na de detentie. Het programma is gebaseerd op individuele begeleiding en voorbereiding op het leven in de maatschappij tijdens de detentie. In de laatste fase en direct na de detentie worden de (ex-)gedetineerden op vijf gebieden ondersteund: identiteitsbewijs; onderdak; eerste levensonderhoud (inkomen uit werk of uitkering) of een vorm van dagbesteding; schulden en schuldhulpverlening; zorgbehoeften, passende indicatie en gebodene (continuïteit van) zorg. Dit om herhalingscriminaliteit en recidive te voorkomen (DJI, 2013^c; CCV, 2013^a).

Detentie- en uitzetcentra: Speciale inrichting (zeer beperkt beveiligd) voor het vasthouden van geweigerde of illegale vreemdelingen en drugskoeriers, tot aan hun vertrek (DJI, 2013^d).

Dienst justitiële inrichtingen (DJI): Dienst van het Ministerie voor Veiligheid en Justitie van de rijksoverheid, die zich bezig houdt met het leveren en publiek maken van informatie over justitiële onderwerpen. De DJI bestaat uit de sector gevangeniswezen, de sector justitiële jeugdinrichtingen, de directe forensische zorg en directe bijzondere voorzieningen. Het hoofdkantoor is gevestigd in Den Haag. Daarnaast zijn de volgende landelijke diensten aangesloten bij de DJI:

- Dienst Vervoer en Ondersteuning (DV&O).
- Dienst Geestelijke Verzorging (DGV).
- Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFP).

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

- Bureau Integriteit en Veiligheid (BI&V). (DJI, 2013^e).

E

Ernstige seksuele problematiek afdeling (ESP-afdeling): Specialistische zorgafdeling in een justitiële jeugdinrichting, voor jongeren die een ernstige seksuele problematiek hebben (DJI, 2013^e).

Extra zorg voorziening (EVZ): Afdeling binnen een penitentiaire inrichting, voor mensen met fysieke of psychische problemen (artikel 9; DJI, 2013^e).

Extramurale detentie: Straf- of arbeidsprogramma (bijv. uitvoeren van welzijnswerk) buiten de muren van een penitentiaire inrichting. De mogelijkheid bestaat voor mensen die geen maatschappelijk risico vormen en een straf van maximaal drie maanden hebben gekregen (DJI, 2013^e).

F

Forensische observatieafdeling: Specialistische afdeling in een justitiële jeugdinrichting, waar de voortgang van de behandeling van de jongeren geobserveerd en onderzocht wordt (DJI, 2013^e).

Forensische observatie- en begeleidingsafdeling (FOBA): Specialistische zorgafdeling in een justitiële jeugdinrichting, voor de begeleiding van jongeren die in een psychische crisis verkeren en gestabiliseerd moeten worden (DJI, 2013^e).

Forensisch Psychiatrische Afdelingen (FPA): Specialistische afdeling binnen een GGZ-instelling, die zorg levert aan gedetineerden (DJI, 2013^f).

Forensische Psychiatrische Klinieken (FPK): Gespecialiseerde GGZ-voorzieningen voor de behandeling en de beveiligde bewaring van gedetineerden (DJI, 2013^f).

G

Gedetineerden: Personen die zijn veroordeeld voor een strafbaar delict.

Gesloten jeugdzorginstelling: Specialistische jeugdzorginrichting voor de bewaring van jongeren met ernstige groei- of ontwikkelingsstoornissen (DJI, 2013^e).

Gevangenis: Onderdeel van een penitentiaire inrichting (beveiliging: zeer beperkt tot extra beveiligd), waar mensen die veroordeeld zijn voor een strafbaar delict hun detentiestraf afzitten (artikel 9, lid 1 en artikel 10, lid 1 PBW; DJI, 2013^e).

Geestelijke gezondheidszorginstelling (GGZ-instelling): Zorginstelling in de geestelijke gezondheidszorgsector voor mensen met psychiatrische stoornissen en psychische problemen, waar preventie, eerstelijnszorg, ambulante zorg, gespecialiseerde zorg, klinische zorg en/of langdurig verblijf wordt geboden (GGZ Nederland, 2013)

H

Huis van bewaring: Onderdeel van een penitentiaire inrichting (zeer beperkt tot normaal beveiligd), waar mensen verblijven in afwachting van een rechtsuitspraak, in afwachting van de plaatsing in een andere inrichting of een penitentiair programma of vreemdelingen in verwaring (artikel 9, lid 1 en 2 PBW; DJI, 2013^e).

Hulp- en dienstverlening in de detentiecontext: Het op tijd leveren van passende zorg voor het individu op fysiek, psychisch en sociaal niveau. Iedere gedetineerde heeft het recht op deze hulp- en dienstverlening (artikel 41, lid 2; artikel 42, lid 1 en artikel 43, lid 1 PBW).

Hulphond: De term hulphond is een algemene omschrijving van een hond die iemand ondersteunt bij (dagelijkse) activiteiten. De verschillende hulphonden die erkend worden zijn:

- Blindengeleidehond – bied ondersteuning aan blinde of slechtziende personen bij handelingen in huis en onderweg zodat ze zelfstandig kunnen wonen.
- ADL-hond – bied ondersteuning voor mensen die bijvoorbeeld in een rolstoel zitten of op een andere manier fysiek gehandicapt zijn en daardoor handelingen in huis en daarbuiten niet kunnen uitvoeren.
- Autismebegeleidingshond – functioneert (vaak bij kinderen) als communicatiemiddel wanneer dit rechtstreeks niet mogelijk is. Ook zorgt de hond er vaak voor dat de persoon rustiger is, zich beter kan concentreren en minder angstig is.
- Signaalhond – bied ondersteuning voor dove of slechthorende personen door aan te geven wanneer er een geluid klinkt waarop gereageerd dient te worden.

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

- Epilepsiehond – deze honden kunnen aanvoelen wanneer iemand een epileptische aanval gaat krijgen en geeft dan een waarschuwing.
- Psychiatriehond – bied ondersteuning voor mensen met een psychiatrische hulpvraag en helpen bijvoorbeeld een paniekaanval te onderdrukken of het zelfvertrouwen te vergroten.
- Therapiehond – deze honden worden vaak in een (verzorgings)tehuis ingezet om mensen daar aan te sporen wat te bewegen of om gezelschap te bieden.

I

Individuele traject afdeling (ITA): Specialistische zorgafdeling in een justitiële jeugdinrichting, voor de begeleiding van de individuele trajecten van jongeren die een anders negatieve invloed hebben op het groepsproces (DJI, 2013^e).

Inrichting voor Stelselmatige Daders (ISD): Speciale penitentiaire inrichting (beperkt tot normaal beveiligd), waar mensen verblijven die meer dan tien keer binnen vijf jaar de wet hebben overtreden. De detentiestraf is maximaal twee jaar (artikel 9, lid 1 en artikel 10a PBW; DJI, 2013^c).

J

Justitiële jeugdinrichtingen (JJI): Beperkt tot normaal beveiligde inrichting ter bewaring van jongeren (12 tot max.23 jaar), die een strafbaar delict hebben gepleegd (DJI, 2013^e).

K

Klassieke conditionering: Een leermethode die voortkomt uit de associatie van stimulus en respons (daarom ook vaak stimulus-respons-leren genoemd). Daarbij wordt aan een neutrale prikkel een betekenis ontleend, waardoor een bepaald gedrag uitgelokt wordt. Zodra de prikkel een reactie uitlokt is er sprake van een geconditioneerde prikkel. Voorbeeld: De neutrale prikkel is een bel. Normaal gesproken volgt op het geluid van de bel geen reactie van een hond. Indien het geluid van de bel altijd wordt begeleid door voedsel, dan zal de hond na een tijd met hetzelfde gedrag op de bel reageren als op het voedsel (Mens en samenleving, 2010). Vaak is dit een onbewust proces; een hond reageert op het openen van de kast waar het voer ligt, een kat reageert op een blikopener en een hond reageert op het pakken van de riem (Volhard & Volhard, 2005). Ook bij mensen treedt klassieke conditionering vaak toevallig op: een kind raakt met zijn hand de hete kachel waardoor het pijn heeft en de kans dat het kind de kachel weer aanraakt kleiner wordt.

Kwaliteitssysteem: "Een Kwaliteitssysteem is de organisatorische structuur, verantwoordelijkheden, procedures, processen en voorzieningen voor het ten uitvoer brengen van kwaliteitszorg. Deze definitie geeft aan dat om kwaliteitszorg te kunnen verlenen er samenhang moet zijn tussen verschillende aandachtsgebieden. In een kwaliteitssysteem zijn alle elementen die hoogwaardige zorg van een behandeling garanderen dan ook op elkaar afgestemd." (SLKN.nl, z.d.) In een kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting zullen dus alle elementen die bijdragen aan de kwaliteit van de aangeboden diensten en die ertoe bijdragen het welzijn van mens en dier binnen de genoemde constellatie te verbeteren op elkaar afgestemd zijn. Deze elementen zijn:

- Wet- en regelgeving omtrent honden
- Wet- en regelgeving omtrent het werken met gedetineerden
- Richtlijnen wat betreft het werken met asielhonden
- Richtlijnen wat betreft het werken met gedetineerden
- Eisen wat betreft het welzijn van honden (huisvesting, verzorging, voeding, gezondheid, gedrag, training en vervoer)
- Eisen betreffend de voorzieningen voor honden en gedetineerden
- Aanbevelingen *en ethiek* wat betreft het werken met dieren
- Aanbevelingen *en ethiek* wat betreft het werken met gedetineerden
- Aanbevelingen betreffend de organisatorische structuur van het project
- Eisen en aanbevelingen betreffend de bevoegdheid, de verantwoordelijkheden en de besluitvorming binnen het project
- Aanbevelingen betreffende procedures en processen binnen het project
 - Procedures en processen m.b.t. honden (selectie, toewijzing, adoptie etc.)
 - Procedures en processen m.b.t. gedetineerden (selectie, begeleiding, nazorg etc.)

M

Maatschappelijk integratie-programma: Samenstelling van activiteiten voor gedetineerden die gericht zijn op de terugkeer in de samenleving (Overheid.nl, 2013^c).

Maatschappelijk risico: Het risico dat een gedetineerde of een asielhond vormt voor de maatschappij bij een eventuele ontvluchting, gemeten "in termen van maatschappelijke onrust" (Overheid.nl, 2013^d).

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

Methodisch kader: Aspecten van methodisch werken en handelen (met gedetineerden) zijn: doelgerichtheid (gericht op het bereiken van een bepaald doel), systematiek (werken op grond van een bepaalde volgorde), procesmatigheid (overzicht houden over het totale handelingenverloop) en bewustheid (kritische (zelf-)reflectie). Het methodisch kader is een beschrijving van de methodiek en een verzameling van de methodes voor het methodisch werken met de gedetineerden (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2009; Werkgroep OAM6B, 2006).

N

Nachtdetentie: Het afzitten van de detentie in een jeugdinrichting alleen overnacht, voor jongeren die een minder ernstig delict hebben gepleegd (DJI, 2013^e).

O

Operante conditionering: In principe is dit een bewuste, doelgerichte vorm van de klassieke conditionering, die niet op toevallig gedrag gebaseerd is. Er wordt geprobeerd om bepaald gedrag uit te lokken en commando's worden aangeleerd. Het toekomstige gedrag wordt bepaald door de gevolgen die het gedrag eerst veroorzaakt: een gedrag treedt op en heeft positieve gevolgen, dus treedt het gedrag daarna waarschijnlijk weer op. Heeft het gedrag negatieve gevolgen, dan treedt het waarschijnlijk minder snel weer op. De klassieke conditionering beschrijft hoe bekrachtiging en correctie werken (Borg, 1997).

P

Penitentiaire ambtenaren: Gevangenispersoneel (surveillanten en beveiligingsbeambten).

Penitentiaire gezondheidszorg: Justitiële zorginstellingen- en afdelingen, of GGZ-instellingen die verbonden zijn aan of samenwerken met justitiële inrichtingen.

Penitentiaire inrichting (PI): Een instelling waar veroordeelde personen hun straf uitzitten (ook wel gevangenis, huis van bewaring, justitiële inrichting, strafinrichting of detentiecentrum genoemd). Er zijn verschillende soorten PI's en binnen een PI zijn er verschillende afdelingen. De inrichtingen en afdelingen kunnen verschillend beveiligd zijn:

- Zeer beperkt beveiligd.
- Beperkt beveiligd.
- Normaal beveiligd.
- Uitgebreid beveiligd.
- Extra beveiligd.

(artikel 13, lid 1 PBW).

Penitentiair programma: Scholings- of arbeidsprogramma buiten de muren van een penitentiaire inrichting, in de laatste fase van de detentiestraf. Voor mensen die een straf van minimaal zes maanden hebben gekregen, zonder bijzondere voorwaarden (DJI, 2013^c).

Probleemgedrag hond: Het gedrag wat de eigenaar of de omgeving als storend ervaart, maar dit gedrag is niet perse een probleem voor de hond (Boshuizen, 2010). Voorbeelden van probleemgedrag bij de hond zijn: blaffen, onzindelijkheid, ongehoorzaamheid, maar ook angst, predatie en agressie (Jong, 1997).

Psycho-medisch overleg (PMO): De verzameling van de gevangenis-interne psychiaters, psychologen, artsen en justitieel verpleegkundigen. De PMO wordt ook wel psycho-medische zorg (PMZ) genoemd (DJI 2013^f).

Penitentiair psychiatrisch centrum (PPC): Specialistische zorginrichting voor de behandeling van gedetineerden met psychiatrische problemen, op vrijwillige en niet- vrijwillige basis (DJI 2013^f).

R

Risicoprofiel: "De aanduiding van het vlucht- en maatschappelijk risico van een gedetineerde" (Overheid.nl, 2013^d).

S

Strafbaar delict: Een van de volgende misdrijven: diefstal, geweldsdelicten, zedendelicten, doodslag of moord (DJI, 2013^c).

Stress: Stress is een sterke, aanhoudende geestelijke en lichamelijke spanning en ontstaat als een situatie onbeheersbaar en/of onvoorspelbaar is of lijkt te zijn voor het dier (Schmidt, z.d.). Afhankelijk van hoe erg een dier de stressfactor ervaart, hoe beter of slechter kan het hier mee omgaan. Er wordt onderscheid gemaakt tussen acute en chronische stress. Acute stress is kortdurend en plotseling. Acute stress hoeft geen probleem te zijn als het niet te ernstig is, lichte stress kan ook juist de alertheid opwekken (Ennik et. al., 2011). Chronische stress is langdurige en/of treedt vaak of zelfs regelmatig op. Stress veroorzaakt zowel geestelijke als lichamelijke veranderingen zoals moeheid, emotionele labiliteit, cognitieve klachten, versnelde ademhaling, verhoogde hartslag en bloeddruk en verhoogde adrenaline, noradrenaline en cortisol gehalte in het bloed. Bij acute stress hebben deze reacties een beschermende werking omdat ze het lichaam in de staat

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

verzetten om te vechten of te vluchten. Bij chronische stress kunnen deze reacties negatieve gevolgen hebben voor de geestelijke en lichamelijke gezondheid en het welzijn van het dier (Schmidt, z.d.).

V

Vakbekwaam(heid): iemand die deskundig, goed opgeleid (met diploma of certificaat) is in een bepaald vakgebied.

W

Welzijn: Onder te verdelen in hondenwelzijn en menswelzijn.

- **Hondenwelzijn:** De kwaliteit van het leven van de hond, waarbij de houder/eigenaar de 'vijf vrijheden'¹ respecteert en daarmee de grenzen van het adaptatievermogen van de hond niet overschrijdt (Nota Dierenwelzijn, 2007).
- **Menswelzijn:** Het welbevinden van mensen in lichamelijk en geestelijk opzicht. Welzijn is iets dat mensen individueel beleven. Welzijn staat los van welvaart. Ook zonder welvaart kunnen mensen zich lichamelijk en geestelijk goed voelen. Omgekeerd kunnen bepaalde gevolgen van welvaart een bedreiging zijn voor het welzijn. Welzijn wordt meer bepaald door sociale stabiliteit en culturele bloei dan door economische vooruitgang.

¹ - Dieren zijn vrij van honger en dorst. Ze hebben gemakkelijk toegang tot vers water en een adequaat rantsoen.
- Dieren zijn vrij van ongemak. Ze hebben een geschikte leefomgeving inclusief onderdak en een comfortabele rustplaats.
- Dieren zijn vrij van pijn, verwonding en ziekte. Er is sprake van preventie en een snelle diagnose en behandeling.
- Dieren zijn vrij van angst en stress. Er is zorg voor voorwaarden en behandelingen die geestelijk lijden voorkomen.
- Dieren zijn vrij om normaal gedrag te vertonen. Ze hebben voldoende ruimte, goede voorzieningen en gezelschap van soortgenoten.
(Ennik, van Erp, Hopster, Meijber, Poorthuis, Ruis, 2011)

Een 'hondenleven' achter de tralies -

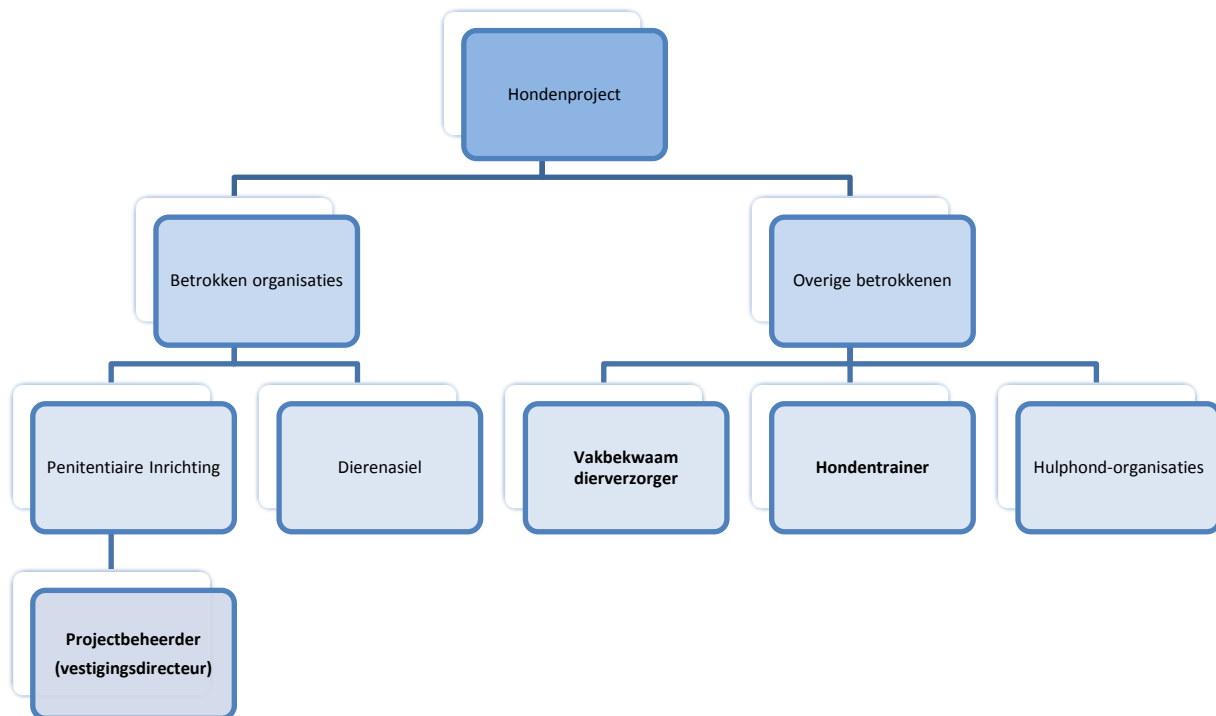
Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

2 Organisatie en processen van het project

In de volgende paragrafen worden de aspecten besproken die belangrijk zijn voor de organisatorische structuur en de processen van het project. Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd: eerst worden de organisatiestructuur en de betrokkene instanties van het project beschreven en wordt er uitleg gegeven over de verantwoordelijkheden van de betrokkene personen binnen het project. Daarna wordt het opstartproces beschreven, waaronder de voorwaarden voor het opstarten van het project en de eisen en regels met betrekking tot de registratie- en administratieprocedures. Als laatste worden de processen en procedures beschreven die belangrijk zijn voor de selectie en de koppeling van de gedetineerden en honden.

2.1 *Betrokken organisaties en verantwoordelijkheden*

Hoe ziet de organisatie van een hondenproject er precies uit. Hieronder wordt uitgelegd welke organisaties er bij zijn betrokken, wie er verantwoordelijkheden hebben en wat deze functies precies inhouden. De complete organisatiestructuur staat in het organogram weergegeven. De onderdelen van de organisatie worden in de verdere paragrafen behandeld.

Figuur 2.1 Organogram van de organisatiestructuur van een hondenproject. De dikgedrukte vakken representeren werkelijke personen.

Bij een hondenproject zijn er een aantal organisaties betrokken. De twee grootste organisaties zijn de PI waarin het project loopt en het dierenasiel waar de honden vandaan komen (en gehuisvest worden). Daarnaast zijn er personen betrokken bij de training en de verzorging van de honden. Dit zijn in ieder geval de hondengedragbeoordelaar of etholoog, de hondentrainer en de gedetineerden. Eventueel kan ook (tijdelijk) de aanwezigheid van een vakbekwame diervorzorger nodig zijn, dit geldt alleen indien de honden voor vast binnen de PI gehuisvest worden (zie paragraaf 6.1). Als laatste zijn er eventueel hulphonden-organisaties betrokken bij het project, als de honden tot hulp- of geleidehonden opgeleid worden. De betrokken personen en instanties en hun verantwoordelijkheden worden hieronder uitgebreid beschreven. De plichten van de gedetineerden staan echter beschreven in paragraaf 2.3; selectie van gedetineerden.

2.1.1 *Penitentiaire Inrichting (PI)*

In Nederland bestaan er verschillende soorten van inrichtingen die aangesloten zijn bij de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI). In het kort zijn dit: penitentiaire inrichtingen (PI), detentie- en uitzetcentra, justitiële jeugdinrichtingen (JJI) en forensisch psychiatrische centra. In alle justitiële inrichtingen zijn de volgende instanties aanwezig en/of betrokken:

- Directie.
- Psycho-medisch overleg PMO (psychologische dienst).
- Penitentiaire ambtenaren.
- Penitentiaire gezondheidszorg.

Penitentiaire inrichtingen zijn verder onder te verdelen in: huizen van bewaring, gevangenissen en de inrichting voor stelselmatige daders. Daarnaast kan er sprake zijn van extramurale detentie en een penitentiair programma. In het huis van bewaring komt iemand terecht die in afwachting is van een rechtsuitspraak. Als iemand door een rechter veroordeeld wordt komt hij in de gevangenis terecht. Een gevangenis kan een gesloten, open of half-open inrichting zijn. Waar een

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

gedetineerde zijn straf af moet zitten hangt af van het maatschappelijke risico dat hij vormt, het vluchtgevaar en de duur van de detentiestraf. Een gesloten inrichting is zwaar beveiligd en de gedetineerden hebben er weinig of geen vrijheden. In een half-open en een open inrichting heeft de gedetineerde meer vrijheden en eventueel mogelijkheden tot verlof en wordt begeleid met een re-intergratietraject op terugkeer in de maatschappij te vergemakkelijken. Deze inrichtingen zijn ook minder beveiligd en het is deels mogelijk voor de gedetineerden om overdag buiten de muren van de gevangenis een arbeids- of scholingsprogramma te volgen. De extramurale detentie wordt aangewend bij gedetineerden die een detentiestraf van maximaal drie maanden hebben gekregen en geen maatschappelijk risico vormen. Het penitentiair programma is een bijzondere vorm van extramurale detentie. Dit is een programma voor gedetineerden die een straf van minimaal zes maanden uit moeten zitten, waar geen bijzondere voorwaarden aan zijn gehecht. De gedetineerden kunnen dan de laatste fase van hun straf buiten de inrichting doorbrengen, onder elektronische bewaking (artikel 4, lid 1 en 2 PBW). Het programma valt onder de reclassering en de gedetineerden volgen daarin verplichte arbeids- en scholingsprogramma's. In artikel 26, lid 2 van de penitentiaire beginselenwet is vastgelegd dat de detentiestraf buiten de inrichting niet ophoudt en de gedetineerden zich alsnog aan de regels van de penitentiaire inrichting moeten houden. De ISD is bedoeld voor daders die vaker (meer dan tien keer binnen vijf jaar) de wet overtreden (zogenaamde 'veeladers') en daardoor de maatschappij een gevoel van onveiligheid geven. De gedetineerden kunnen in zo een inrichting worden opgesloten voor maximaal twee jaar. De vrijheden van de gedetineerden nemen in de loop van de tijd toe, indien hun ontwikkeling dit ondersteunt. Binnen een PI zijn er verschillende afdelingen. De afdelingen kunnen qua mate van beveiliging van elkaar verschillen. Ook zijn er afdelingen voor speciale gevallen aanwezig, zoals de extra zorgvoorziening (EZV), voor gedetineerden met fysieke of psychische problemen (artikel 9 en 10a PBW; DJI, 2013^c).

Justitiële jeugdinrichtingen dienen, zoals de naam als zegt, ter bewaring van jongeren met een leeftijd van twaalf tot maximaal 23 jaar die een crimineel delict hebben gepleegd. De detentiestraf voor jongeren kan uitlopen van enkele dagen tot maximaal zes jaar. De jongeren gaan eerst naar een normaal beveiligde inrichting en kan dan na een tijd eventueel naar een beperkt beveiligde inrichting verplaatst worden. In een normaal beveiligde inrichting worden de jongeren altijd begeleid en worden ze in de cel/kamer opgesloten. In een beperkt beveiligde inrichting hebben de jongeren veel meer vrijheden en is het gehele systeem op de resocialisatie van de jongeren gericht. Ze kunnen dan eventueel ook zelfstandig buiten de inrichting naar school of op stage gaan. Ook kunnen de jongeren onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden met verlof. Ook jongeren die verdacht worden voor het plegen van een delict, komen tot aan de rechterlijke uitspraak in een JJI terecht. Het is ook mogelijk dat jongeren alleen in de avond of in de nacht in de inrichting verblijven (de zogenaamde 'nachtdetentie'). Dit is voor jongeren tussen twaalf en 18 jaar die een minder ernstig delict hebben gepleegd. Ze kunnen dan overdag gewoon naar school, op stage of naar het werk gaan. Zonder dit soort zinvolle dagbesteding komt een jongere niet in aanmerking voor de nachtdetentie. Jongeren met een ontwikkelingsstoornis of een psychische aandoening kunnen ook in een speciale inrichting voor jongeren worden geplaatst, waar hij meer deskundige psychologische zorg ontvangt. Daarnaast zijn er nog gesloten jeugdzorginstellingen (bijvoorbeeld bij ernstige groei- en ontwikkelingsstoornissen) en verschillende afdelingen voor specialistische zorg (DJI, 2013^e).

In alle justitiële inrichtingen is een psycho-medisch overleg (PMO) ofwel psycho-medische zorg (PMZ) aanwezig. Psychiaters, psychologen, artsen en justitieel verpleegkundigen maken hier deel van uit. Gedetineerden die vooral zorg en structuur, maar geen psychiatrische zorg nodig hebben komen op de EZV terecht. Deze biedt de gedetineerde een rustige en prikkelarme omgeving, waar hij kan stabiliseren (DJI, 2013^c).

De specifieke eisen betreffend de vakbekwaamheid van de penitentiaire ambtenaren is opgenomen in hoofdstuk 3.

Verantwoordelijkheden

De directeur van de penitentiaire inrichting is normaal gesproken tegelijkertijd de beheerder van het hondenproject. Aan hem komt het beheer van de inrichting en/of afdeling toe (artikel 3, lid 3 PBW). In verband met het project werkt hij dan samen met het PMO (indien van toepassing), het gevangenispersoneel, de beheerder van het dierenasiel, de hondentrainer en, indien aanwezig, de dierversorger. De projectbeheerder draagt de verantwoordelijkheid over de processen binnen het project en controleert deze regelmatig. De directeur van de PI is bevoegd de gedetineerden opdrachten te geven en de gedetineerden dienen deze te volgen (artikel 3, lid 5 PBW). Hij is ook als enige bevoegd om deelnemers van een activiteit of de verlenging daarvan uit te sluiten (artikel 5, lid 4, letter b PBW), hen af te zonderen (artikel 5, lid 4, letter c PBW) of een disciplinaire straf op te leggen (artikel 5, lid 4, letter h PBW).

Als hoofdverantwoordelijke zorgt de projectbeheerder voor de registratie van het project bij de Kamer van Koophandel (KvK) en de PI interne registratie en administratie van de honden. Hij draagt ten eerste zorg voor dat het project geregistreerd is bij de KvK waarbij voldaan wordt aan hun normen (zie paragraaf 2.2.2: Registratie en administratie). En ten tweede houdt hij de aantallen, verblijfsduur en -locaties van de honden bij die aan het project deelnemen en zorgt ervoor dat de dierversorgungs- en welzijnslogboeken bijgehouden en gecontroleerd worden, zodat de administratieve gegevens altijd actueel zijn.

Vaak kiest de projectbeheerder ook de deelnemers van het project uit (Carson, 2013). De directeur kent de gedetineerden, hij kent hun dossier en heeft meestal ook persoonlijk contact met hen en observeert en beoordeelt hun

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

ontwikkelingsproces. Hij kan dus beoordelen in hoeverre een gedetineerde op grond van zijn voorgeschiedenis en zijn karakter in aanmerking komt voor het project. Indien het echter om een gedetineerde gaat die in psychologische of psychiatrische behandeling is of was, of bij wie verdenking op een psychische problematiek of aandoening bestaat, dan is er psychologische deskundigheid vereist. Deze deskundigheid is nodig om het karakter, de persoonlijkheid en de mogelijkheden van de gedetineerde, als wel het risico dat hij voor zichzelf of anderen kan betekenen in bepaalde situaties, in te schatten. Daarom vindt de beoordeling bij deze kandidaten plaats door het PMO. De projectbeheerder heeft dan eventueel samen met het PMO de verantwoordelijkheid over de selectie en het ontwikkelingsproces van de deelnemers (Demyan, 2007).

Ook heeft de projectbeheerder de verantwoordelijkheid over de koppeling van de gedetineerden en de honden (Carson, 2013). Hij kan in overleg gaan met de beheerder van het dierenasiel, de hondentrainers en eventueel met het PMO of de begeleidende medewerkers van de gedetineerden binnen de PI in overleg gaan, om een beter inschatting te kunnen maken over de vooruitzichten van bepaalde combinaties (Henk Dillerop, persoonlijke communicatie, 10 juli 2013).

Daarnaast heeft de projectbeheerder de verantwoordelijkheid over de controle van het welzijn en de gezondheid van de honden tijdens het project. Hij vult controleert wekelijks de checklist voor de welzijn controles en de verzorgingsprotocollen (dierversorgungslogboek) op volledigheid en afwijkingen in het welzijn of de gezondheid van de dieren. De checklist wordt meestal wekelijks en de verzorgingsprotocollen dagelijks ingevuld. De projectbeheerder draagt dan ook zorg dat de diervoorzorg of de verzorgende gedetineerden de logboeken regelmatig en naar waarheid invullen. Daarnaast zorgt de projectbeheerder ervoor dat honden met een gezondheidsaandoening of honden die tekenen van chronische stress vertonen op passende wijze behandeld en (eventueel) uit het trainingstraject gehaald worden (Carson, 2013).

2.1.2 Dierenasiel

Nederland telt ongeveer 175 asielen (Stichting Dierenasielen en Internet, 2013). Honden die door onder andere ras, leeftijd, gedragsproblemen of andere redenen moeilijk te plaatsen zijn of honden die een aantal keer terug gebracht zijn naar het asiel kunnen erg lang in een asiel blijven zitten. Door extra training en aandacht krijgen deze honden een betere kans om geplaatst te worden. Dit is een voordeel voor asielen, zij kunnen meer honden opvangen doordat de roulatiesnelheid toeneemt. In Nederland vallen dierenasielen onder het honden- en kattenbesluit van 1999 en geldt als basis voor het welzijn van dieren het GWWD (Gezondheids- en welzijnswet voor dieren; Overheid.nl, 2013^{a+b}). Daarnaast zijn het besluit Gezelschapsdieren en het besluit Regels met betrekking tot houders van dieren van toepassing op dierenasielen (Rijksoverheid.nl, 2013^{a+b}). In 2002 heeft de dierenbescherming de erkenningsregeling voor asielen opgesteld, waarin naast de bestaande wet- en regelgeving nog een aantal extra eisen en richtlijnen opgenomen zijn, vooral met betrekking tot dierenwelzijn. De erkenning is een soort keurmerk voor dierenasielen en asielen die een erkenning hebben voldoen dus minimaal aan de wettelijke eisen en aan de eisen en richtlijnen die de Dierenbescherming nog extra stelt (Dierenbescherming, 2013).

Een dierenasiel zou veel voordelen door het project kunnen hebben, doordat de getrainde honden sneller herplaatst worden en het risico kleiner is dat ze teruggebracht worden. Daardoor wordt de roulatiesnelheid verhoogd. Daarnaast kan het zijn dat het project positieve effecten heeft op het gedrag en de mate van spanning van de honden over het algemeen, zodat de honden daardoor ook tijdens het verblijf in het asiel meer ontspannen zijn. Indien de honden binnen de PI gehuisvest worden verlaagt dit de werkdruk van het asiel aangezien er minder honden verzorgd hoeven te worden. Het is echter een voorwaarde voor een asiel dat er geen extra kosten ontstaan of het project extra tijd of personeel in beslag neemt. Onder deze voorwaarde zullen de meeste asielen interesse tonen in de samenwerking met een PI om hun eigen voordelen uit het project te trekken en de honden zo betere kansen te geven. In het asiel zitten gemiddeld 25-50% moeilijker herplaatsbare honden (op grond van ras, leeftijd, uiterlijk, karaktereigenschappen of gedrag) en ongeveer 2,5-5% hebben potentie als hulphond. Dit zijn honden die geschikt zijn om in aanmerking te komen voor de deelname aan het project (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013).

Verantwoordelijkheden

De beheerder van het asiel waar de honden vandaan komen heeft de verantwoordelijkheid over de registratie en administratie van de honden binnen en vanuit het dierenasiel (Artikel 21 Besluit Gezelschapsdieren). Hij dient wijzigingen van de gegevens met betrekking tot de honden op grond van het project (zoals een hond die niet geschikt is voor het project en weer terug naar het asiel moet of een hond die vanuit de PI geplaatst is enz.) binnen vier weken aan te passen in de administratie van het asiel (Artikel 6, lid 1 Besluit Gezelschapsdieren). Hij dient ook te controleren of de voorzieningen binnen of van de PI voldoende zijn voor de bestemde doeleinden met betrekking tot de training en/of de huisvesting van honden, voordat de honden op deze locatie mogen verblijven (Artikel 5, lid 2 Besluit Gezelschapsdieren). De administratie van het asiel en de registratiegegevens van het asiel betreffend de honden van het project kunnen gekopieerd worden voor de administratie van de PI.

2.1.3 Hondengedragsbeoordelaar of hondengedragsdeskundige (etholoog)

De veiligheid van het gedrag van de honden die aan een project deel zullen nemen dient door een professionele hondengedragsdeskundige (etholoog) die ervaring heeft met het ontwikkelen van gedragstesten of door een professionele honden gedragsbeoordelaar getoetst te worden (DogVision, 2013^{a+b}; Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

2013). De specifieke eisen betreffend de vakbekwaamheid van de hondengedragbeoordelaar ofwel de hondengedragdeskundige zijn opgenomen in hoofdstuk 3.

Verantwoordelijkheden

De gedragbeoordelaar of etholoog toetst het gedrag van de honden op de veiligheid. Het is nodig om veiligheid in de interactie met mensen, andere honden en andere dieren te testen (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013). De testen die voor de toetsing gebruikt kunnen worden zijn de MAG-test (maatschappelijk aanvaardbaar gedrag) en de TOP-test (toetsing op persoonlijkheid) van het kynologisch adviesbureau DogVision (DogVision, 2013^{a+b}). Verder is het mogelijk dat er in samenwerking met verschillende gedragbeoordelaars en/of ethologen een nieuwe gedragstest ontwikkeld wordt, die aangepast is op de situatie binnen de PI en waarin naast de persoonlijkheid en veiligheid ook de geschiktheid van de hond voor een opleiding tot hulp- of geleidehond getoetst wordt. De situaties waarin de honden een gedragstest af moeten leggen zijn beschreven in paragraaf 2.4 en in hoofdstuk 7.

2.1.4 Hondentrainer

De training van de honden wordt begeleid door een vakbekwame hondentrainer (Dutch Cell Dogs, 2013). Wat de precieze eisen zijn aan een vakbekwame hondentrainer staat in hoofdstuk 3; vakbekwaamheid en expertise weergegeven.

Verantwoordelijkheden

De hondentrainer begeleidt zowel de theorie lessen, de praktische training van de deelnemende gedetineerden en het traject waarin de deelnemers de honden trainen. De theorie lessen en de praktische training van de gedetineerden mogen, met toestemming en onder begeleiding van de vakbekwame hondentrainer, door een andere persoon worden gegeven. Daarnaast kan de hondentrainer betrokken worden bij de selectie van de honden en de koppeling van honden en gedetineerden (Dutch Cell Dogs, 2013; Henk Dillerop, persoonlijke communicatie, 10 juli 2013). In Nederland werd tot nu de gehele selectie- (van de honden) en koppelingsprocedure door de hondentrainers uitgevoerd. Voorwaarden hiervoor zijn in ieder geval een bepaalde mensenkennis en een open houding tegenover de gedetineerden van de hondentrainer (Henk Dillerop, persoonlijke communicatie, 10 juli 2013).

2.1.5 Dierversorger

De persoon die verantwoordelijk is voor de verzorging van honden die bedrijfsmatig worden gehouden dient een erkend bewijs van vakbekwaamheid betreffende honden te hebben en dient een kopie daarvan paraat te hebben om dit aan te kunnen tonen (Artikel 8, lid 1 en 2, Besluit Gezelschapsdieren). Van deze regeling mag alleen afgeweken worden bij langdurige ziekte of ontslag van de beheerder voor een periode van maximaal 12 maanden, indien een persoon die over voldoende relevante werkervaring met honden beschikt de dagelijkse leiding van de activiteiten overneemt (Artikel 8, lid 3 Besluit Gezelschapsdieren).

Op grond van het besluit houders van dieren is de houder van een hond verplicht zorg te dragen dat de hond wordt verzorgd door iemand die over voldoende kennis en vaardigheden beschikt om de hond goed te kunnen verzorgen en niet onder de hoede wordt gesteld van iemand die niet in staat is de hond te verzorgen (Artikel 1.7, letter a en b Besluit houders van dieren).

Bovenstaande artikelen zijn sowieso van toepassing voor het asiel waar de honden worden gehouden. En omdat deze door de overheid worden gecontroleerd kan worden aangenomen dat hieraan voldaan wordt.

Wanneer de honden voor de gehele duur van de training binnen de PI verblijven, vallen ze nog steeds onder de wettelijke verantwoording van het asiel van herkomst, wat betekent dat de PI daardoor niet bedrijfsmatig handelt. Het asiel moet dus hun eigen administratie bijhouden en deze op orde hebben in geval van controle. De PI is niet verplicht om aan al bovenstaande punten te voldoen. Wel is het wenselijk dat wanneer de honden continu binnen de inrichting verblijven iemand (parttime) in dienst te hebben die voldoende kennis en vaardigheden bezit om de gedetineerden te kunnen begeleiden met de verzorging van de honden. Het is dan voldoende dat er door de medewerkers van het asiel of van een vakbekwame dierversorger aan de gedetineerden die de honden verzorgen uitgelegd wordt hoe ze dat moeten doen (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013). Alleen als de beheerder van het asiel en de directeur van de PI in overleg besluiten dat de verantwoordelijkheid over de honden geheel overgedragen wordt aan de PI (dus de huisvesting, verzorging, registratie, administratie en herplaatsing), dan worden de honden op de PI voor bedrijfsmatige doeleinden gehouden en dient er wel een vakbekwame dierversorger ingehuurd te worden (Artikel 8, lid 1 en 2, Besluit Gezelschapsdieren).

Verantwoordelijkheden

De vakbekwame dierversorger of de gedetineerden die de honden verzorgen houden dagelijks hun welzijn in de gaten en controleren het welzijn en de gezondheid van alle aanwezige honden wekelijks. Hiervoor kan gebruik worden gemaakt van de checklist welzijn controles (bijlage XII). De checklist wordt voor elke hond apart en naar waarheid ingevuld. Daarnaast kan de projectbeheerder de dierversorger de verantwoordelijkheid overdragen om ervoor te zorgen dat de gedetineerden

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

die de honden verzorgen dit dagelijks volgens de wettelijke eisen doen (voor toelichting op de wettelijke eisen zie paragraaf 6.1 en 6.2) en de verzorgingsprotocollen invullen (Carson, 2013). Daarnaast zorgt de diervorzorger samen met de projectbeheerder ervoor dat te zorgen dat honden met een gezondheidsaandoening of honden die tekenen van chronische stress tonen op passende wijze behandeld en (eventueel) uit het trainingsprogramma gehaald worden (Carson, 2013).

Wat de precieze eisen zijn aan een vakbekwaam diervorzorger staat in hoofdstuk 3; vakbekwaamheid en expertise weergegeven.

2.1.6 Hulphond-organisaties

In het geval dat ervoor gekozen wordt om de honden deels op te leiden tot hulp- of geleidehonden zullen er ook nationale hulphonden-organisaties bij het project betrokken worden. In Nederland bestaan er drie bekende en gerenommeerde hulphonden-organisaties, namelijk de Stichting Koninklijk Nederlands Geleidehonden Fonds (KNGF Geleidehonden), Stichting Hulphond Nederland en Stichting Personal Service Dogs. Deze organisaties hebben verschillende keurmerken behaald: KNGF Geleidehonden werkt op grond van de richtlijnen die verbonden zijn aan het CBS-keurmerk (Centraal Bureau Fondsenwerving) voor goede doelen en het keurmerk van de Internationale Federatie voor Geleidehondenscholen (KNGF^a, z.d.); Hulphond Nederland werkt volgens het keurmerk goede doelen van het European Certification Bureau, de gedragscode voor Fondsenwerving van het Instituut Fondsenwerving en het keurmerk van Assistance Dogs International (ADI; Hulphond Nederland, 2013^a); Personal Service Dogs houdt zich aan de richtlijnen van Assistance Dogs Europe (ADEu) en ADI (Service Dogs, z.d.^a). De drie organisaties zijn ook erkend als Algemeen Nut Beogende Instellingen (ANBI's) door de belastingdienst (Belastingdienst, 2013). Dat betekent dat zij geen schenken- of erfbelasting moeten betalen voor de giften die zij binnenkrijgen (ANBI, 2010). Daarnaast bestaan er een aantal particuliere organisaties die niet bij aangesloten zijn bij overkoepelende organisaties en vaak geen ANBI status hebben. Voorbeelden van zulke organisaties zijn het Alfa Centrum voor Hulp en Geleidehonden en Hulphond Friesland. Deze organisaties hebben dus waarschijnlijk geen keurmerken behaald en werken niet per se op grond van nationaal of internationaal erkende richtlijnen.

Terwijl de werkwijzen van de drie erkende organisaties regelmatig gecontroleerd worden (Hulphond Nederland, 2013^a; KNGF, z.d.^a) en de organisaties bekend staan voor het leveren van kwaliteit, zijn er over de werkwijzen van de particuliere organisaties een aantal zeer negatieve verhalen bekend. Uit deze persoonlijke ervaringen van klanten blijkt dat de opleiding van de honden en de toekomstige eigenaren onvoldoende is, er geen of onvoldoende begeleiding en uitleg wordt geboden en de honden probleemgedrag vertonen (SBS6, 2013).

De KNGF fokt normaal gesproken alle geleidehonden zelf. De training van de hond begint in principe direct na de geboorte met de socialisering. In deze fase wordt de hond in een pleeggezin geplaatst. Wanneer ze rond de 14 maanden zijn begint de daadwerkelijke opleiding binnen de instelling. Deze duurt rond de acht maanden (KNGF, z.d.^b). Personal Service Dogs fokt geen eigen honden, maar koopt deze in bij fokkers. Daarnaast is de organisatie juist op zoek naar asielhonden die geschikt zijn voor de opleiding tot hulp- of geleidehond. De opleiding vindt plaats in een gastgezin onder wekelijkse begeleiding van een professionele hulphondentrainer (Service Dogs, z.d.^b). Hulphond Nederland koopt ook honden in bij fokkers en biedt mensen daarnaast ook de mogelijkheid om zelf hun eigen honden op te leiden tot officiële hulphonden (Hulphond Nederland, 2013^b). In principe is het mogelijk om met al deze organisaties in contact te komen om een samenwerking voor te stellen. Als de honden 24 uur per dag in de PI verblijven kunnen de gedetineerden eventueel de rol van het gastgezin overnemen. Voor de socialisering biedt een gevangenis echter niet de juiste omgeving en omstandigheden. De training tot hulp- of geleidehond kan binnen de PI rond de zes tot twaalf maanden duren (ADI, 2013; Bryant, 2013; Burch, 2013; Rivard, 2013).

2.2 Opstartproces

In deze paragraaf worden de voorwaarden en de wettelijke eisen waaraan moet worden voldoen om aan het project te mogen beginnen beschreven. Hierbij wordt vooral ingegaan op de eisen met betrekking tot de registratie en administratie van het project. Dit is vooral belangrijk voor de projectbeheerder en de organisatie binnen de PI als de honden ook in de PI gehuisvest worden. Dit zijn dezelfde wettelijke regels en eisen waaraan een dierenasiel zich moet houden betreffende de registratie en administratie van de dieren.

2.2.1 Voorwaarden voor de opstart van het project

Om een hondenproject uit te kunnen voeren, dient er aan een aantal voorwaarden te worden voldaan. Ten eerste moet de mogelijkheid bestaan om de honden te trainen en eventueel te huisvesten en te verzorgen. Er dient dus een geschikte locatie (binnen of buiten de PI) te bestaan, die toegankelijk is voor de gedetineerden en regelmatig voor de bestemde doeleinden gebruikt kan en mag worden. Verder zijn er eventueel huisvestings- en verzorgingsmaterialen voor de honden nodig. Dit hangt af van de locatie waar de honden gehuisvest worden (zie bijlage VII). Een lijst van algemene benodigdheden voor een hondenprogramma staan in bijlage I. Daarnaast is er vooral voldoende personeel en tijd nodig om de deelnemers van het project goed te kunnen begeleiden. Om dit te kunnen realiseren zullen er voldoende financiële middelen nodig zijn. En om er voor te zorgen dat er zo min mogelijk van de algemene begroting van de PI gebruikt wordt is het aan te raden om deze financiële middelen op een andere manier te verkrijgen (Carson, 2013). Dit kan door middel van

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

het werven van sponsors en donoren, gebruik te maken van vrijwilligers, door stagiaires in dienst te nemen en subsidies aan te vragen.

2.2.2 Registratie en administratie

Een dierenasiel en elke andere bedrijf of organisatie, die bedrijfsmatig honden huisvesten, dient aangemeld te worden bij de KvK (in het Handelsregister) door de bestuurder of door degene die verantwoordelijk is voor de activiteiten van het bedrijf of de organisatie. De aanmelding dient voldaan te zijn voor het tijdstip waarop aan de uitoefening van de activiteiten wordt begonnen (Artikel 5, lid 1 en 4 Besluit Gezelschapsdieren). Bij de aanmelding dienen de volgende gegevens te worden vermeld (Artikel 5, lid 2 Besluit Gezelschapsdieren):

- Naam, adres, woonplaats en geboortedatum van degene onder wiens verantwoordelijkheid de activiteiten worden verricht, of naam en adres van de verantwoordelijke rechtspersoon.
- Het adres van de inrichting waar de honden zullen worden gehouden.
- Een beschrijving van de gebouwen en ruimtes waarin de honden zullen worden gehouden.
- Een beschrijving van de voorzieningen die voor de honden zullen worden gebruikt.
- Naam, adres, woonplaats en geboortedatum van de beheerder.
- De activiteiten die in de inrichting worden verricht.
- De diergroep waarmee de activiteiten worden verricht.
- Een bewijs van vakbekwaamheid van degene die dagelijks leiding geeft aan de voornoemde activiteiten.
- Het tijdstip waarop aan de uitoefening van de activiteiten wordt begonnen.

De voornoemde activiteiten mogen uitsluitend plaatsvinden in een op deze manier aangemelde inrichting (Artikel 4, lid 1 Besluit Gezelschapsdieren) of een inrichting die, voor de inwerktrading van het besluit gezelschapsdieren, aangemeld is op basis van artikel 4 van het Honden- en kattenbesluit 1999 (Artikel 24, lid 1 Besluit Gezelschapsdieren). Alleen bij honden die tijdelijk in de inrichting verblijven ten behoeve van opvang, omdat de eigenaar onbekend is die afstand heeft genomen van de hond, mag hier een uitzondering van worden gemaakt. Dan mag de hond buiten de inrichting verblijven of worden gehuisvest, indien dit voorwaardelijk is voor de socialisatie, resocialisatie, behandeling van gedragsproblemen of in verband met intensieve zorgverlening op grond van ziekte. Indien een hond buiten de inrichting verblijft, dient de locatie en de verblijfsduur opgenomen te worden in de administratie van de het asiel (Artikel 21 Besluit Gezelschapsdieren). De vermelde gegevens dienen actueel te zijn. Daarom worden alle wijzigingen van gegevens binnen vier weken gemeld door degene die, op het tijdstip van de wijziging, verantwoordelijk is voor de activiteiten (Artikel 6, lid 1 Besluit Gezelschapsdieren).

Voordat het project van start kan gaan, dient het dus geregistreerd te zijn bij de KvK. Daarvoor bestaan er een aantal mogelijkheden. In ieder geval dient er een rechtsvorm voor het project te worden gekozen. Omdat het project niet gericht is op winst zijn er twee mogelijke rechtsvormen waaruit de betrokkenen kunnen kiezen, namelijk een vereniging of een stichting. Bij een vereniging wordt onderscheid gemaakt tussen een vereniging met beperkte rechtsbevoegdheid, waarbij de bestuurder met zijn privé vermogen aansprakelijk is voor de verplichtingen, en een vereniging met volledige rechtsbevoegdheid, waarbij de bestuurder niet met zijn privé vermogen aansprakelijk is voor de verplichtingen. Een vereniging heeft echter leden nodig, wat binnen een gevangenis-hondenproject niet van toepassing is. Zonder leden kan er geen vereniging opgezet worden, maar is een stichting de meest geschikte rechtsvorm. Daarna dienen er statuten geschreven te worden die door een notaris worden getoetst. De statuten verblijven onder de hoede van de notaris (in de akte van de notaris). In de statuten van een vereniging staan: naam, vestigingsplaats, doel van de vereniging, verplichtingen van de leden, regels ter benoeming en voor ontslag van het bestuur en regels met betrekking tot vergaderingen en de procedure van ontbinding van de vereniging. In de statuten van een stichting staat de officiële handelsnaam, deze moet het woord 'stichting' dragen, het doel van de stichting, hoe bestuurders benoemd en ontslagen worden, de vestigingsplaats van de stichting en waar het geld naartoe gaat dat de stichting krijgt. Een stichting mag aangesloten zijn bij een onderneming of andersom, maar de winst van de aangesloten onderneming dient geheel aan de doelen van de stichting te worden besteed. Wijzigingen in de statuten van beide rechtsvormen kunnen alleen door een notaris worden gedaan. Een vereniging en een stichting moeten geregistreerd zijn in het Handelsregister van de KvK.

De inschrijving bij de KvK dient bij een stichting door een natuurlijk persoon (bijvoorbeeld de projectbeheerder) te gebeuren, een vereniging mag ook door een bestaande rechtspersoon (een juridische persoon, zoals een al bij de KvK ingeschreven bedrijf of organisatie, bijv. het asiel of de PI) ingeschreven worden; de vereniging of stichting wordt ingeschreven als rechtspersoon. Bij de inschrijving bij de KvK dienen de volgende gegevens opgegeven te worden:

- De officiële handelsnaam en eventueel de afkorting daarvan.
- De datum van oprichting, de datum van inschrijving bij de KvK en de startdatum van de activiteiten.
- De rechtsvorm (het project geldt als stichting, vereniging van eigenaars (VvE) of vereniging).
- De contactgegevens van het bedrijf of de organisatie (bezoekadres en eventueel afwijkend postadres, telefoonnummer(s), faxnummer, website en emailadres).
- Namen van personen die eventueel gevolmachtigd zijn.
- Eventueel de adressen van andere vestigingen van het bedrijf of de organisatie.
- Naam, adres en functie van de verantwoordelijke natuurlijke rechtspersoon (projectbeheerder).

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

- Handtekening van de projectbeheerder voor het naar waarheid invullen van de gegevens.

De inschrijving kan eenvoudig aangevraagd worden met het formulier 'Inschrijving stichting, vereniging of VvE' op de website van de KvK. Op dit formulier wordt nog naar andere formulieren verwezen die ingevuld dienen te worden (zoals het formulier ter benoeming van de bestuurder of functionaris van de stichting (de projectbeheerder) e.d.). De internetsite van de KvK is zeer duidelijk en gedetailleerd en geeft informatie over alle aspecten die betrekking hebben op de KvK, het handelsregister, de verschillende rechtsvormen, enz. De KvK kan daarnaast op werkdagen dagelijks telefonisch, via de email of persoonlijk bereikt worden voor meer informatie. Als de inschrijving goedgekeurd is door de KvK wordt er een KvK-nummer uitgegeven aan het bedrijf of de organisatie. Met dit nummer staat het bedrijf officieel ingeschreven en kan de inschrijving bij de KvK jaarlijks verlengd worden. Als het project volgens het voorliggende kwaliteitssysteem ten uitvoer gebracht wordt, dan kan dit aangegeven worden bij de KvK, zodat het gegeven officieel geregistreerd staat. Als er in de komende jaren een keurmerk opgesteld wordt op grond van het kwaliteitssysteem, dan zou het project er automatisch voor in aanmerking komen (KvK, 2013).

Wanneer het project als nieuw bedrijf geregistreerd wordt, dan dient daarvoor een nieuw BTW nummer aangevraagd te worden. Het project kan daarnaast ook opgericht worden als nieuwe activiteit van een bestaand bedrijf, zoals het dierenasiel of de PI. Het project is dan aangesloten bij het bestaande bedrijf en er hoeft geen nieuw BTW nummer aangevraagd en geregistreerd te worden voor het project. Omdat een asiel en een PI niet gericht zijn op winst, kan gebruik worden gemaakt van donaties en fondsenwerving. In alle gevallen dient het bedrijf of de organisatie, naast de inschrijving bij de KvK, ook aangemeld te zijn bij de belastingdienst (KvK, 2013). De aanmelding bij de belastingdienst kan eenvoudig telefonisch, digitaal of persoonlijk worden voldaan. Het BTW nummer wordt na de registratie aan de betreffende rechtspersoon toegewezen door de belastingdienst (Belastingdienst, 2013).

Vanaf het moment dat er aan het uitoefenen van de activiteiten wordt begonnen, dient er administratie bijgehouden te worden over de honden die in de inrichting verblijven. Daarbij dient de naam, het adres en de woonplaats te worden vermeld van degene van wie de hond afkomstig is, voor zover deze gegevens bekend zijn (Artikel 7, lid 1, letter a en lid 4 Besluit Gezelschapsdieren). Daarnaast dient het bewijs van inenting bij de administratie worden toegevoegd (Artikel 7, lid 1, letter b Besluit Gezelschapsdieren) en dienen de gegevens en een kopie van het bewijs van inenting gedurende minimaal twee jaar in de administratie te worden bewaard (Artikel 7, lid 2 en 3 Besluit Gezelschapsdieren).

2.3 Selectieproces gedetineerden

In eerste instantie geldt dat alle gedetineerden tijdens de detentie zo goed mogelijk op de terugkeer in de maatschappij voorbereidt moeten worden (artikel 2, lid 2 PBW). Toch mogen niet alle gedetineerden die voor het project solliciteren ook daadwerkelijk hier aan deelnemen. Dit hangt af van de voorgeschiedenis van de gedetineerde en van een aantal andere aspecten. Daarom worden de geschikte kandidaten uitgekozen via een selectieproces. Bij dit selectieproces kunnen meerdere personen betrokken zijn. In de volgende paragrafen wordt beschreven wat de voorwaarden zijn waaraan de gedetineerden moeten voldoen om deel te mogen nemen en welke procedures en methodes er voor de selectie van de kandidaten worden gebruikt.

2.3.1 Voorwaarden aan de deelnemers

Bij gedetineerden die zich op of in een van onderstaande afdelingen of inrichtingen bevinden moet individueel worden bepaald in hoeverre zij geschikte kandidaten voor het project zijn (Bryan, 2013):

- Normaal en beperkt beveiligde penitentiaire inrichtingen.
- Inrichtingen voor stelselmatige daders (ISD).
- Jeugdzorginstellingen.

Omdat de beveiliging bij het project eventueel verlaagd kan zijn tegenover de normale situatie, hangt het feit of een gedetineerde aan het project deel mag nemen mede af van zijn risicoprofiel en het maatschappelijke risico dat hij vormt. Het risicoprofiel van een gedetineerde wordt bepaald op grond van het vluchtgevaar, dus de waarschijnlijkheid dat de gedetineerde ontvlucht en een maatschappelijk risico vormt. Het maatschappelijke risico is het risico dat een gedetineerde vormt voor de maatschappij bij een eventuele vlucht. Hierbij wordt bedoeld in hoeverre de maatschappij in opschudding wordt gebracht door de ontvluchting en in welke mate er een gevoel van onveiligheid ontstaat. Dit hangt niet alleen af van het daadwerkelijke risico dat de gedetineerde vormt als bedreiging voor de gezondheid en het welzijn van andere mensen, maar ook van zijn reputatie (Overheid.nl, 2013)^d.

Bij gedetineerden met een psychiatrische aandoening is de waarschijnlijkheid dat ze herhaaldelijk crimineel gedrag vertonen groter dan bij andere gedetineerden. Ook is het gedrag van deze mensen moeilijker te voorspellen (DJI, 2013^e). Daarom worden gedetineerden die zich op of in een van de volgende afdelingen of inrichtingen bevinden van de deelname uitgesloten (voor nadere toelichting op de afdelingen en inrichtingen zie hoofdstuk 2.1.3):

- GGZ-instellingen.
- Penitentiair psychiatrisch centra (PPC).
- Extra zorgvoorzieningen (EZV).

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

- Individueel traject afdelingen (ITA).
- Forensische observatieafdelingen.
- Forensische observatie- en begeleidingsafdelingen (FOBA).
- Afdelingen voor licht verstandelijk beperkten (LVB-afdeling).
- Afdelingen voor zeer intensieve zorg (Very Intensive Care (VIC) afdeling).
- ESP-afdelingen.

Delicten met seksuele achtergrond hebben meestal te maken met dominantie en controle. Dit vormt een risico voor het succes van het project, zowel betreffend de training van de hond als de samenwerking tussen de gedetineerden onderling en tussen de gedetineerden en het personeel. Daarom worden gedetineerden die veroordeeld zijn voor een delict met seksuele achtergrond van de deelname uitgesloten (Assistance Dogs International, 2013; Demyan, 2007). Ook gedetineerden die voor gewelddadige delicten, vooral mishandeling van kinderen, levensgezellen, ouderen, gehandicapten of dieren zijn veroordeeld worden van de deelname uitgesloten (Carson, 2013; Rivard, 2013).

Mensen die in vreemdelingenbewaring zitten kunnen niet worden toegelaten als deelnemers. Bij deze personen is de kans groot dat zij naar hun land van oorsprong terugreizen voor het project afgelopen is. Hetzelfde geldt voor gedetineerden die op grond van andere redenen niet aan het gehele trainingstraject deel kunnen nemen. Er worden dus ook geen mensen toegelaten van wie de duur van de straf nog niet vaststaat of als er nog een rechterlijke uitspraak afgewacht wordt. De duur van de detentie moet sowieso van voldoende duur zijn dat de gedetineerde geheel aan het project deel kan nemen (Janine Janssen, persoonlijke communicatie, 17 juli 2013). Deels wordt daarom als voorwaarde genoemd dat de deelnemers bij begin van het project nog minimaal een jaar in de PI zullen verblijven op grond van hun straf (Rivard, 2013). Bij 'jongeren in strijd met de wet' (jeugddetentie) wordt er een verschil gemaakt tussen kortverblijvers en langverblijvers. De kortverblijvers zullen niet in aanmerking komen voor de deelname (Stichting Young In Prison, persoonlijke communicatie, 17 juli 2013).

Daarnaast is het een voorwaarde dat de gedetineerden vrijwillig aan het project deelnemen, graag met honden willen werken en bereid zijn zich aan de regels te houden en met de begeleiders en de andere deelnemers samen te werken. De gedetineerden moeten in de twee jaar voor deelname aan het programma voorbeeldig gedrag hebben getoond (Assistance Dogs International, 2013; Bryan, 2013; Carson, 2013; Demyan, 2007). Dat betekent dat de deelnemers al minimaal twee jaar in de PI moeten zijn geweest aan het begin van het project. Bij buitenlandse projecten wordt hier respectievelijk een jaar gehandhaafd in plaats van twee jaar (Rivard, 2013). De deelnemers dienen daarnaast ook het deelnemerscontract te ondertekenen en verplichten zich daardoor vrijwillig om zich aan de regels van het project en aan de gedragscode te houden (Demyan, 2007). Er kan ook schriftelijke toestemming worden gevraagd van de deelnemers voor het verspreiden van (persoonlijke) foto's en informatie betreffend het project (Bryan, 2013). De medewerkers van de PI kunnen het best bepalen welke gedetineerden wel of niet voldoende met elkaar kunnen opschieten om succesvol samen aan het project deel te kunnen nemen. Het best kan een groep van vier tot vijf gedetineerden samengesteld worden voor een trainingssessie (Carson, 2013).

De voorkeur wordt gegeven aan gedetineerden die tenminste een diploma van de middelbare school hebben gehaald en/of die ervaring hebben met honden (Rivard, 2013). In ieder geval moeten de deelnemers in staat zijn te lezen en schrijven om de verzorgings- en trainingslogboeken bij te kunnen houden. De deelnemers moeten ook graag met honden willen werken of een persoonlijke affiniteit tot honden hebben (Carson, 2013). Deels wordt ook als voorwaarde gesteld dat een deelnemer minimaal 25 kg moet kunnen tillen, zodat hij een grote hond kan dragen als dit nodig is (Rivard, 2013).

2.3.2 Methodes en procedures m.b.t. de selectie van de gedetineerden

Om te beoordelen welke kandidaten het best aan het project deel kunnen nemen, dient/dienen de beoordelende persoon/personen ten eerste het gedrag, het karakter, de persoonlijkheid en de psychologische expertise van de gedetineerden te bestuderen. Komt een kandidaat op grond van bovenstaande voorwaarden in aanmerking voor de deelname, dan dient gecontroleerd te worden in hoeverre het project het rehabilitatieproces van de betreffende gedetineerde kan ondersteunen. Dit hangt af van de affiniteit van de gedetineerde tot honden, zijn persoonlijke inzet (maakt de gedetineerde gebruik van ondersteunende programma's?), zijn plannen voor de toekomst (wil de gedetineerde gerehabiliteerd worden?) en zijn bereidwilligheid om consequent aan het project deel te nemen (inclusieve intensieve begeleiding, het stellen van en werken aan bepaalde doelen, regelmatige zelfreflectie en voortgangs overleg), er veel tijd en energie in te steken en zich consequent aan de strikte regels te houden (Assistance Dogs International, 2013; Demyan, 2007; Richardson-Taylor et al., 2001). Bij de selectie van de deelnemers voor het project dienen alle bovenstaande aspecten bekeken en tegen elkaar afgewogen te worden. Er dienen, door zorgvuldige analyse van het gedrag, de persoonlijkheid, de wensen, doelen, mogelijkheden en beperkingen van de gedetineerde, in relatie tot zijn geschiedenis, de tegenwoordigheid en zijn toekomstperspectieve, de voor- en nadelen van het project voor elke deelnemer te worden bepaald (Janine Janssen, persoonlijke communicatie, 17 juli 2013; Burch, 2013). De analyse wordt uitgevoerd door de medewerkers van de PI, de projectbeheerder en/of het PMO door middel van observaties en inzichtgevende gesprekken (Burch, 2013; Henk Dillerop, persoonlijke communicatie, 10 juli 2013). Sommige gevangenispsychologen in het buitenland maken ook gebruik van de hulp van honden bij het werken met de gedetineerden. Dit zou een manier kunnen zijn om te weten te komen hoe groot de affiniteit van de gedetineerden voor honden is (Ensminger, 2010). Een gedetineerde mag

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

meerdere keren aan het project deelnemen, als hij zich volgens de regels gedraagt. Dit dient in overleg met de projectbeheerder en de begeleiders bepaald te worden en is afhankelijk van alle aspecten die een rol spelen bij de eerste selectie. Daarnaast is het aantal keren dat een gedetineerde deel mag nemen en de minimale tijdperiode tussen de deelnames afhankelijk van het aantal gedetineerden die deel willen nemen en de beschikbare 'vrije plaatsen' in het project (Bryant, 2013; Burch, 2013; Carson, 2013; Rivard, 2013).

Deelnemerscontract en gedragscode

Voordat een gedetineerde aan het project begint wordt vaak vereist dat hij een deelnemerscontract en een gedragscode gaat ondertekenen. Met de handtekening op het contract bevestigt de gedetineerde zijn vrijwillige deelname aan het gehele programma en gaat hij met de regels van het project akkoord. Met de handtekening op de gedragscode gaat de deelnemer akkoord met een aantal regels betreffend de omgang met de andere deelnemers en de honden (Correctional Service Canada, 1998). Een voorbeeld van een contract en een gedragscode staan in bijlage II en III.

Proeftijd

Voor een nieuwe deelnemer kan een proeftijd van twee tot vier weken (afhankelijk van zijn vaardigheden en ontwikkeling) vastgelegd worden, waarin hij als assistent-trainer fungeert, voordat hij een 'eigen' hond gaat trainen. Dat betekent dat de nieuwe deelnemer een deelnemer die al langer bij het project is gaat begeleiden en ondersteunen bij de training om zo de trainingsmethodes te leren kennen (Burch, 2013; Carson, 2013). Bij sommige buitenlandse projecten gaan de gedetineerden de honden in het begin alleen verzorgen, worden daarna aspirant-trainers en dan professionele hondentrainers, die de eigen hond trainen en het proces van alle honden tijdens de training monitoren (Bryant, 2013). Zo kan de nieuwkomeling van de 'ervaren' deelnemer leren en kunnen de begeleiders hem goed observeren, om zo de juiste koppeling tussen gedetineerde en hond te kunnen maken en het juiste programma en de passende begeleiding aan de gedetineerde te kunnen bieden (Carson, 2013).

Mogelijkheid tot ontslag van de gedetineerde door de projectbeheerder

De projectbeheerder heeft het recht om een deelnemer uit te sluiten van deelname aan een activiteit. Hij heeft ook het recht om de verlenging van deelname te weigeren (artikel 5, lid 4, letter b PBW). Hij mag dit doen ter bescherming van de betrokken gedetineerde, in geval van ziekmelding of ziekte van de betrokken gedetineerde of indien de gedetineerde zijn deelname terugtrekt en de projectbeheerder dit goedkeurt (artikel 23, lid 1, letter a-d PBW, Demyan, 2007). De beoordeling van het gedrag van de gedetineerde, het risico dat hij eventueel vormt en van het feit of er in de gedetineerde geïnvesteerd moet worden of niet, gebeurt aan de hand van een toetsingskader. Het gedrag wordt daarbij ingedeeld in slecht, matig en goed (DJI, 2013⁶). Toont de gedetineerde matig gedrag, dan dienen er maatregelen in de begeleiding te worden genomen, maar wordt de gedetineerde nog niet van het project uitgesloten, voor zover de projectbeheerder daar geen andere gegronde redenen voor heeft. Een gedetineerde die in verband met het project herhaaldelijk slecht gedrag laat zien en zich niet verbeterd, wordt van deelname uitgesloten (Henk Dillerop, persoonlijke communicatie, 10 juli 2013).

2.4 Selectieproces honden

Voordat er aan het project kan worden begonnen dienen er eerst geschikte honden te worden geselecteerd die deel kunnen nemen. Bij het selectieproces zijn een aantal personen in verschillende mate betrokken en dragen de verantwoordelijkheid. Daarnaast onderligt het selectieproces een bepaalde procedure en zijn er aantal voorwaarden waaraan de honden moeten voldoen om tot het project toegelaten te worden. De verantwoordelijkheden, procedures en voorwaarden worden in dit hoofdstuk beschreven.

2.4.1 Procedure ter selectie van honden

De medewerkers en/of de beheerder van het asiel waar de honden vaandaan komen kiezen normaal gesproken in eerste instantie de door hen als meest geschikt geachte honden uit voor het project. Er wordt een aantal honden uitgekozen die (bij voorkeur) goed met elkaar kunnen opschieten en dus geen agressie, angst of extreme onzekerheid tegenover elkaar vertonen. Het aantal honden dat voor een project uitgekozen wordt hangt af van het aantal gedetineerden die aan het project deel willen nemen, aan de manier waarop de honden gehuisvest worden, van de grote van de trainingslocatie en van de andere voorzieningen voor de honden binnen de PI (Carson, 2013). In situatie 1 (honden verblijven in het asiel), worden er daarnaast maximaal zo veel honden uitgekozen dat ze met het beschikbare aantal bussen vervoerd kunnen worden. In situatie 2 (honden verblijven binnen de PI) hangt het aantal af van de grote en het aantal kennels of verblijven op de PI. Er hoeven dan namelijk niet alle honden tegelijk aan een trainingssessie deel te nemen. In situatie 3 hangt het aantal af van de grote en het aantal aan beschikbare cellen en gedetineerden die hun cel met een hond willen delen en de verzorging van de hond over willen nemen (de verschillende mogelijkheden betreffend de huisvesting worden toegelicht in hoofdstuk 6). De beheerder van het asiel moet dus over het aantal honden met de projectbeheerder van de PI in overleg gaan. Vervolgens worden de honden door de projectbeheerder en/of de hondentrainer geïntroduceerd en kan de koppeling van gedetineerden en honden van start gaan. De geselecteerde honden dienen voor aanvang van het trainingsprogramma in ieder geval getoetst te worden door een professionele hondengedragsbeoordelaar of een hondengedragsdeskundigen. De medewerkers of de beheerder van het dierenasiel zijn niet altijd in staat om het gedrag van de hond te toetsen, omdat zij vaak niet voldoende opgeleid zijn op het gebied van hondengedrag. Dit is echter wel nodig om een bepaalde basisveiligheid te garanderen (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli, 2013).

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

2.4.2 Voorwaarden aan de hond

Een hond wordt over het algemeen als geschikt geacht om aan het project deel te nemen als hij geen maatschappelijk risico en geen risico voor de mensen of de andere honden in of in de omgeving van de PI vormt en zijn omgeving niet stoort door het tonen van ongewenst gedrag. Het risicoprofiel van de hond wordt als gering geacht als hij:

- Geen agressie (grommen, happen) tegen mensen vertoont.
- Geen agressie, angst of extreme onzekerheid tegenover soortgenoten vertoont.
- Geen sterke jachtdrang heeft.
- Fysiek en fysiologisch gezond en vrij van parasieten is.
- Niet leidt onder extreme of chronische stress.

(ADI, 2013; Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli, 2013)

En daarnaast moet de hond:

- Zindelijk zijn.
- Niet buitengewoon veel blaffen of huilen.
- Actief en in redelijke conditie zijn (niet veel de dun of zwaarlijvig).
- Niet vernielzuchtig zijn.
- Geen hyperactiviteits- of aandachtstoornis hebben.

(ADI, 2013)

In Amerika is het over het algemeen gebruikelijk dat getrainde honden een “Canine Good Citizenship Test”, dus een gedrags- en gehoorzaamheidstest, voltooiën voordat ze geadopteerd kunnen worden (Schofield, z.d.). In Nederland bestaat de mogelijkheid dat een hond een Landelijke Gedrag en Gehoorzaamheid Examen aflegt voor hij in een familie geplaatst wordt. Daarnaast is het mogelijk om het gedrag en de gehoorzaamheid door een gedragsdeskundige te laten testen, zoals al bij verschillende asielen gebruikelijk is voordat een hond herplaatst wordt. Er wordt onder andere gebruik gemaakt van de TOP-gedragstest (Toets Op Persoonlijkheid) en de MAG-test (Maatschappelijk Aanvaardbaar Gedrag). Na het afnemen van de TOP-gedragstest krijgen de deelnemers naast de uitslag voor overmatige angst en agressie ook informatie over andere aspecten van de persoonlijkheid van de hond, zoals het herstelvermogen, stressbestendigheid, gespannenheid, alertheid, vriendelijkheid en temperament. Bij de MAG-test wordt gekeken of de hond geschikt is als huisdier en wordt voornamelijk gekeken naar ‘overmatige angst’ en ‘overmatige agressie’. Na het afronden van de MAG-test is het mogelijk om een certificaat te ontvangen waarop staat dat de hond deze voldoende heeft afgesloten (Raad van Beheer, 2013)⁹.

Echter zijn er ook voorwaarden gesteld die te maken hebben met de bescherming van het welzijn van de hond. Zo dient er voor elke individuele hond apart te worden bepaald in hoeverre het project voor hem voor- of nadelig is. Hierbij moet aan verschillende aspecten worden gedacht, zoals:

- Hoe erg vindt de hond het in het asiel?
- Hoeveel stress ondervindt de hond tijdens het vervoer en/of binnen de PI?
- Hoe goed kan de hond met andere honden samen zijn?
- In welke mate kan meer menselijke aandacht de hond helpen?
- In welke mate kan meer training de hond helpen?

De voordelen moeten duidelijk overwegen om de hond tot het project toe te laten. De hond moet namelijk ook van het project profiteren en er zeker niet slechter van worden (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013).

Om het gedrag van bepaalde honden over het algemeen te kunnen schatten is er een lijst gemaakt, waarin de specifieke karaktertrekken, de persoonlijkheid en de bijzondere eigenschappen van de meest bekende hondenrassen opsomt zijn (bijlage IX). Volgens Assistant Dogs International (2013) zijn Golden Retrievers en Labradors erg geschikte hondenrassen voor de opleiding tot hulp- of geleidehonden. Verder dient het gedrag beoordeeld te worden door een vakbekwame gedragstester of etholoog (zie hoofdstuk 3), voor zover de beheerder van het asiel zelf een bewijs van vakbekwaamheid op dit gebied aan kan tonen. Alleen gezonde honden met een veilig gedrag kunnen toegelaten worden tot de deelname aan het project (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013).

2.5 Koppeling

De koppeling wordt gemaakt op grond van het gedrag, het karakter en de doelen van de gedetineerde en het gedrag en het karakter van de hond. Er wordt geprobeerd om, door middel van objectieve beoordeling op grond van observatie, communicatie en persoonlijke ervaring met de gedetineerde of de hond, een combinatie te vinden, waarbij de deelnemer in de juiste mate uitgedaagd wordt. De belangrijkste voorwaarde voor een succesvolle ontwikkeling van de gedetineerde en de hond is dat de gedetineerde een affiniteit heeft tot de bepaalde hond, dus aangetrokken wordt door zijn persoonlijkheid, zijn gedrag en zijn uiterlijk. Om de juiste mate van uitdaging te kunnen bepalen is het nodig om zowel de hond als de mens te beoordelen en in te schatten welk effect de twee op elkaar zullen hebben. Daarom kan dit het best in overleg gedaan worden. Door de gedetineerden met verschillende honden te laten werken/omgaan en hen daarbij te observeren kan een goed beeld worden geschetst van de affiniteiten van de gedetineerden tot verschillende honden en

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

over de effecten die bij de verschillende combinaties zichtbaar worden (Bryan, 2013; Burch, 2013; Carson, 2013; Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli, 2013; Rivard, 2013).

2.6 Deelconclusie

Bovenstaande paragrafen geven antwoorden op de volgende onderzoeksvragen:

- Welke eisen worden gegeven wat betreft de organisatorische structuur van het project?
- Wie draagt de hoofdverantwoordelijkheid, over en controleert de processen binnen het project?
- Welke eisen bestaan er wat betreft procedures en processen m.b.t. de selectie van honden?
- Welke aanbevelingen worden gegeven op grond van expertise wat betreft de bevoegdheid en de verantwoordelijkheden over de honden?
- Welke eisen bestaan er wat betreft procedures en processen m.b.t. de selectie van gedetineerden?
- Welke eisen en aanbevelingen worden gegeven op grond van expertise wat betreft de bevoegdheid over de gedetineerden?

De antwoorden op deze vragen luiden als volgt:

De medewerkers en de directie van de PI, het PMO, de medewerkers en de beheerder van het dierenasiel, de professionele hondentrainer, eventueel de vakbekwame diervoorzorg en een aantal nationale hulphonden-organisaties zijn betrokken bij het project. De directeur van de PI is de projectbeheerder en heeft de hoofdverantwoordelijkheid over interne en externe processen. Hij plant het project en tekent de deelnemerscontracten. Hij is degene die de gedetineerden mag 'ontslaan' of hen sancties mag opleggen (bijvoorbeeld hun rechten beperken of privileges wegnemen). De gedetineerden moeten naar hem luisteren en hij geeft de opdrachten aan het personeel. Hij dient het project te registreren bij de KvK en dient ervoor te zorgen dat de administratie over de honden volgens de regels bijgehouden wordt. De projectbeheerder en/of de medewerkers van de PI en eventueel het PMO zijn verantwoordelijk voor de selectie van gedetineerden. De selectieprocedure houdt in dat de voor- en nadelen van de deelname aan de hand van observaties en gesprekken van en met de gedetineerde en zijn persoonlijke detentie- en re-integratieplan tegen elkaar afgewogen worden. Als de voordelen voor de gedetineerde groter zijn dan de nadelen, hij geen gevaar vormt voor zich of anderen, geen gewelddadig verleden heeft, vrijwillig aan het project deel wil nemen en bereid is het deelnemerscontract en de gedragscode te ondertekenen, komt hij voor de deelname in aanmerking. De verantwoordelijkheid over de selectie van de honden ligt uiteindelijk bij een professionele hondentrainer, honden-gedragsdeskundige of –gedragstherapeut. Ook hierbij wordt de individuele situatie van de hond bekeken en worden de voor- en nadelen van de deelname tegen elkaar afgewogen. De hond dient een gedragstest af te leggen voordat hij mag deelnemen, om te garanderen dat hij geen gevaar vormt voor mensen of honden in zijn omgeving.

2.7 Aanbevelingen

De eisen en regels met betrekking tot de verantwoordelijkheden binnen het project en de registratie- en administratie procedures zijn grotendeels door de nationale wet- en regelgeving bepaald. Deze eisen en normen hoeven niet uitgebreid te worden. Over de verantwoordelijkheden van een hondentrainer of een hulphondenorganisatie bestaan er echter geen wettelijke eisen en wordt er aanbevolen om gebruik te maken van de processen en de structuur die in dit hoofdstuk beschreven zijn. Het wordt ook aangeraden om van tevoren een schema op te stellen waarin alle betrokkene personen en instanties en hun verantwoordelijkheden opgenomen zijn. Dit schema is voor iedere betrokkene toegankelijk. Zo is voor iedereen altijd duidelijk wie welke verantwoordelijkheden heeft en weten de gedetineerden en andere betrokkenen naar wie zij zich in een bepaalde situatie moeten wenden.

Verder wordt aanbevolen om van te voren de financiële planning op orde te hebben. Hierbij moet gedacht worden aan voldoende sponsors, vrijwilligers die bij een aantal taken helpen en andere manieren om extra financiële middelen binnen te krijgen. Het heeft geen nut om voldoende geld te hebben om het project op te starten en het dan niet te kunnen beëindigen, omdat er geen geld meer binnenkomt.

Het is noodzakelijk dat er een goede samenwerking tussen alle betrokkenen van het project bestaat. Er dient voor gezorgd te worden dat er een goede communicatie tussen de verschillende instanties bestaat. Het wordt aanbevolen om van tevoren een schriftelijk contract op te stellen, waarin de verantwoordelijkheden, rechten en plichten van alle betrokkenen vastgelegd zijn. De samenwerking tussen de asielen en de PI is van groot belang, zeker ook al voor aanvang van het project, omdat beide instanties betrokken zijn bij de selectie en koppeling van gedetineerden.

Het wordt aanbevolen om de deelnemers de mogelijkheid te geven hun deelname altijd terug te trekken. Dit zou tot gevolg kunnen hebben dat hun voorlopige proces vervalt. Indien zij ooit weer aan het project deel wilden nemen, zouden zij dan het traject vanaf het begin opnieuw stap voor stap moeten doorlopen. Ook zouden hun bemoeiingen met betrekking tot het project niet meegenomen in de beoordelingen van het inzet en het proces van de gedetineerde. De terugtrekking zou dus wel negatieve gevolgen voor de gedetineerde hebben vergeleken met het positief afsluiten van het project. In vergelijking met de situatie van een niet-deelnemende gedetineerde zou de terugtrekking echter geen gevolgen hebben.

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

Bij de selectie van gedetineerden en honden vertrouwen veel projecten op dezelfde methoden en principes. Ook wordt er vaak gebruik gemaakt van dezelfde selectiecriteria. Daarom wordt aangeraden de structuur en criteria met betrekking tot de selectie aan te houden die in dit hoofdstuk beschreven werden. Het wordt aanbevolen om de deelnemerscontract en de gedragscode schriftelijk op te stellen en door de gedetineerde te laten tekenen. Zo hebben de projectbeheerder en de gedetineerde een schriftelijk bewijs om hun rechten en plichten aan te kunnen tonen. Het wordt aanbevolen om hiervoor gebruik te maken van een deelnemerscontract en een gedragscode zoals die in de bijlage zijn beschreven en deze eventueel aan de specifieke situatie aan te passen.

Bij de selectie van de honden is het zeer belangrijk dat er niet alleen de geschiktheid van de hond voor het project en het feit dat hij geen gevaar vertoont worden beoordeeld. Het is erg belangrijk dat er ook naar het welzijn van de hond wordt gekeken in de verschillende situaties waaraan de hond wordt blootgesteld. Dan dient er de situatie te worden gekozen waarbij het welzijn van de hond niet of het minste in het geding is.

3 Vakbekwaamheid en overige benodigde vaardigheden

Voor de begeleiders binnen het trainingstraject zijn er een aantal eisen die, indien er aan voldaan wordt aangegeven dat iemand vakbekwaam genoeg is voor het werken met de honden en de gedetineerden.

3.1 Vakbekwaamheid diervorzorger

In Nederland zijn er vele instituten die de MBO opleiding Vakbekwaam Diervorzorger aanbieden. Wel is er door Aequor, kenniscentrum bedrijfsleven beroepsonderwijs voor natuur, voedsel en leefomgeving het document 'landelijke kwalificaties MBO (niveau 3+4) voor gezelschapsdieren' opgesteld. Hierin zijn een vijftal kerntaken opgenomen en na het met een voldoende afsluiten van deze punten is de persoon vakbekwaam te noemen. De kerntaken zijn weer onderverdeeld in een aantal werkprocessen die per stuk getoetst kunnen worden. Voor een beschrijving van de benodigde vakkennis en vaardigheden en een compleet overzicht met uitleg van de kerntaken wordt verwezen naar bijlage IV.

De beroepshouding die bij een vakbekwaam diervorzorger hoort is als volgt geformuleerd. *“De diervorzorger recreatiedieren heeft een signalerende en proactieve houding, waarbij te allen tijde rekening wordt gehouden met diergezondheid en dierenwelzijn en met de veiligheid van mens en dier. Daarnaast is hij klantgericht en is hij zich bewust dat al zijn handelen een positief beeld van het bedrijf bij de klanten en/of bezoekers moet achterlaten. Bij zijn werkzaamheden houdt hij rekening met de consequenties voor milieu- en arbeidsomstandigheden.”* (Landelijke kwalificaties MBO recreatiedieren, 2012)

3.2 Vakbekwaamheid honden-gedragsbeoordelaar of hondengedragsdeskundige

Het kynologisch adviesbureau DogVision biedt twee opleidingen aan om gedragsbeoordelaar of gedragsdeskundige voor honden te worden. De opleiding 'Gedragsbeoordeling bij Honden' bestaat uit drie modules, namelijk 'Ethologie van de Hond', 'Toegepaste Ethologie van de Hond' en 'Gedragstesten voor Honden'. De opleiding is erkend door de Raad van Beheer en werd positief beoordeeld door de beroepsvereniging voor gedragstherapeuten Alpha en de Stichting Certipet (DogVision, 2013^{a+b}). De officiële titel die door de opleiding kan worden verworven is 'Aspirant-gedragskeurmeester' (Raad van Beheer, 2013^b). De opleiding 'Gedragstherapie' is uitgebreider en op HBO-niveau (geen erkende HBO-opleiding). De opleiding bestaat uit totaal seven modules die inzicht geven in het gedrag en de training van honden, de beoordeling en behandeling van probleemgedrag bij de hond en het omgang met de eigenaren van de hond. Deze modules zijn:

- Module 1: Toegepaste Ethologie van de Hond
 - Module 2: Kynologisch Instructeur
 - Module 3: Leren bij Honden
 - Module 4: Probleemgedrag bij Honden
 - Module 5: Gedragstherapie in de Praktijk
 - Module 6: Individueel begeleide praktijkperiode
 - Module 7: Cliëntgericht adviseren
- (DogVision, 2013^{a+b}).

Daarnaast bestaan er meerdere opleidingen tot hondengedragstherapeut of etholoog, maar geen enkele opleiding is een officiële HBO-opleiding of erkend door de Raad van Beheer (Raad van Beheer, 2013^b).

3.3 Vakbekwaamheid hondentrainer

In Nederland is het beroep hondentrainer niet beschermd en er zijn dus geen wettelijke eisen aan gesteld. Iedereen kan zichzelf hondentrainer of –therapeut noemen. Wel zijn er meerdere instituten die een geaccrediteerd MBO opleiding of een opleiding op HBO niveau (zelf benoemd) tot hondentrainer (kynologisch instructeur (KI)) verzorgen. Dit zijn de trainingen van de Raad van Beheer op Kynologisch gebied in Nederland, de opleidingen van Helicon, de Martin Gaus Academie, de Dierenbescherming en DogVision (Dierenbescherming, 2013; DogVision, 2013^a; Helicon, 2013; Martin Gaus, 2013; Raad van Beheer, 2013^b). De volgende opleidingen en cursussen zijn erkend door de Raad van Beheer en voldoen aan de eindtermen KI (de personen die deze opleidingen volgen worden dus toegelaten tot het examen KI):

- Cynophilia:
Kynologisch Instructeur Module I en II
- Nederlandse Vereniging voor instructeurs in Hondenopvoeding & -opleiding O&O:
Opleiding Algemene Vorming en Omgang Hond
- Nederlandse Vereniging voor Hondensporten:
Opleiding Kynologisch instructeur Gehoorzaamheid en Kynologisch instructeur Agility
- Dogvision:
Module Ethologie van de Hond en Kynologisch instructeur
- Tinley:
Algemene Basis opleiding voor Africhters en Kynologisch Instructeur
- Martin Gaus Academie:
Instructeur I, II en IIa
- Quiebus/Cursuscentrum Diervoorzorging Barneveld:

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

De opleiding tot kynologisch instructeur bevat verschillende onderdelen, zoals de ethologie van de hond (dus het gedrag en de ontwikkeling daarvan), zijn leerprincipes, erkende trainingsmethodes en vormgeving en uitvoering van opvoedingscursussen of –lessen voor hondeneigenaren. Een persoon is na het volgen van de opleiding in staat om veilig les te geven aan honden en hondeneigenaren. De opleidingen bestaan uit een stuk theorie en ook een groot stuk praktijkervaring (DogVision, 2013^a).

3.4 Vakbekwaamheid hondentrainer hulphond

In Nederland zijn er verschillende organisaties die hulphonden trainen. En ze werken eigenlijk allemaal met eigen getraind personeel. Zo traint de KNGF zijn eigen mensen op met een interne opleiding die 3 jaar duurt. In de eerste 1,5 jaar lopende leerling-trainers met een ervaren trainer mee en ligt de nuances voornamelijk op het opleiden van de honden. Hierna promoveert de leerling tot trainer en richt de opleiding zich op het menselijke aspect. Op welke manier moet informatie overgedragen worden aan de blinde persoon die straks een hond krijgt (KNGF, z.d.^c). De KNGF en nog vier andere Nederlandse organisaties die blindengeleidehonden trainen zijn aangesloten bij de International Guide Dog Federation (IGDF). Dit is een internationale organisatie die richtlijnen heeft opgesteld waaraan een organisatie voor blindengeleidehonden aan moet voldoen.

Hulphond Nederland is een organisatie die verschillende soorten hulphonden opleid. Hulphond Nederland is in het bezit van de internationale accreditatie voor hulphondenorganisaties. De internationale koepelorganisatie Assistance Dogs International (ADI) verleende het kwaliteitskeurmerk voor het voldoen aan de door ADI gestelde kwaliteitsnormen. In Nederland zijn er 8 organisaties (waaronde ook de KNGF) die deze accreditatie heeft en er staat er nog één op de wachtlijst om gecontroleerd te worden. De eisen die ADI stelt aan de trainers die bij de aangesloten organisaties werkzaam zijn zien er als volgt uit:

1. De trainers moeten op de hoogte zijn van de minimum normen en ethiek opgesteld door ADI en ze moeten zich hier aan houden.
2. De trainers moeten in staat zijn om een goed functionerend team op te leiden dat voldoet aan de normen van ADI. Dit wordt gecontroleerd nadat het team 1 jaar samen is.
3. De kennis van de trainers moet zo up-to-date mogelijk zijn. Het gaat hierbij om onder andere de volgende gebieden:
 - Leertheorie.
 - Hondengedrag.
 - De gezondheid en veiligheid van de hond.
 - Verschillende trainingstechnieken, materiaal en methoden.
4. De trainers moeten in staat zijn om de volgende vaardigheden succesvol te demonstreren:
 - Communicatieve vaardigheden.
 - Lesgeven aan een groep.
 - Lesgeven aan een individu.
 - Een beoordeling geven.
 - Probleem oplossend vermogen.
 - Persoonlijke reflectie.
 - Verbeteren van eigen kunnen.
5. De trainers moeten kunnen laten zien:
 - Dat ze kennis hebben van het selectie en koppelingsproces van client en hond.
 - Dat ze kennis hebben van de verschillende omgevingsfactoren waarmee in contact gekomen kan worden. Hierbij specifiek gelet op familie, woonomgeving, school en werk en de impact die deze zaken hebben op het team.
 - Dat ze kennis en vaardigheden hebben om aan te geven wanneer een trainingsproces, plaatsing of behalen van een certificaat geen doorgang kan vinden.
6. De trainers hebben verantwoordelijkheden tegenover de samenleving en moeten daarom:
 - Kennis hebben van de verschillende wetten die van toepassing zijn op (hulp)honden.
 - Rapporten schrijven en relaties opbouwen met collega's, klanten, vrijwilligers en andere mensen in de omgeving.
 - Blijk geven van gepast gedrag wanneer er gewerkt wordt met een hond en/of client en bereid zijn om mensen te onderwijzen over hulphonden en welke regels hiervoor gelden.

(ADI,2013).

Natuurlijk is het belangrijk om in gedachten te houden van voor soort hulphond er opgeleid wordt. Een autismebegeleidingshond moet andere dingen aangeleerd krijgen dan een ADL-hond. De benodigde kennis hiervoor zal dan ook anders zijn en ook de manier van trainen verschilt.

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

3.5 Vakbekwaamheid penitentiaire ambtenaren

De penitentiaire ambtenaren die de gedetineerden tijdens het project begeleiden hebben minimaal een landelijk erkend diploma Medewerker Maatschappelijke Zorg (MMZ) van het opleidingsinstituut van de DJI nodig. Het diploma is op mbo niveau 3. Om het diploma te behalen dienen er meerdere opleidingen te worden gevolgd en diploma's op mbo niveau 2 te worden behaald. Er dient eerst het diploma mbo Beveiligers niveau 2 te worden behaald door het volgen van een van de twee opleidingen Beveiligers mbo 2 of Basisberoepsopleiding Bewaarder (Bewa) mbo 2. Daarna dient er het diploma van de Basisberoepsopleiding Detentietoezichthouder (DTH) te worden en uiteindelijk kan door het volgen van een van de drie opleidingen mbo Basisberoepsopleiding Penitentiair Inrichtingswerker niveau 3 of mbo MMZ niveau 3 of mbo Basisberoepsopleiding Medewerker Arbeid niveau 3 het diploma MMZ niveau 3 worden behaald.

Daarnaast bestaan er trainingen met betrekking tot begeleiding en communicatie die een zinvolle aanvulling bieden op de beroepsopleidingen. Dit zijn de volgende trainingen van het opleidingsinstituut van de DJI:

- Motiverende Bejening (MoBe)
 - Motiverende Gesprekvoering
 - Teamontwikkeling
 - Individuele Coaching
 - MoBe Coach
 - Persoonlijke effectiviteit
 - Mentorschap gedetineerde
 - Schriftelijke communicatie en Rapporteren
 - Mentorrapportage
 - Sterk seniorschap
 - Train de trainer: Kies Voor Verandering (KVV)
 - Verbal Judo
 - Conflictmanagement
 - Timemanagement
 - Begeleide intervisie
- (DJI, 2013^h)

3.6 Deelconclusie

De onderzoeksvraag die in dit hoofdstuk beantwoord werd is: "Welke eisen worden aan een hondentrainer gesteld?".

Daarnaast wordt er een deelantwoord gegeven op de onderzoeksvraag welke eisen en aanbevelingen op grond van expertise worden gegeven wat betreft het houden van en werken met honden. De hondentrainer dient een diploma te hebben van een van de trainingen van de Raad van Beheer op Kynologisch gebied in Nederland, de opleidingen van Helicon, de Martin Gaus Academie, de Dierenbescherming en DogVision. Hij dient kennis te hebben over de biologie en de ethologie van honden, van de moderne trainingsmethodes en hulpmiddelen en de basiscommando's die een gezinshond moet kunnen volgen. De vakbekwame diervoorzorgster dient kennis te hebben over diersoorten, hun behoeften en hun verzorging. De hulphondentrainer dient naast de kennis van een 'gewone' hondentrainer nog extra kennis te hebben over de basiscommando's voor hulp- en geleidehonden en de normen van ADI.

3.7 Aanbevelingen

Het wordt aangeraden om de verzorging van de honden binnen de PI door de gedetineerden uit te laten voeren, omdat het geld kost om een externe diervoorzorgster in te huren. Wel is het nodig dat de gedetineerden voldoende uitleg krijgen door een vakbekwame diervoorzorgster zodat ze zelf in staat zijn op een juiste manier voor de honden te zorgen. Dit kan een medewerker van het dierenasiel of een ingehuurd, gediplomeerde diervoorzorgster zijn. Daarnaast wordt aanbevolen om de trainingssessies altijd door een vakbekwame hondentrainer of eventueel hulphondentrainer te laten begeleiden. Ook dienen de gedetineerden door de hondentrainer voldoende ingelicht te worden. Om daartoe in staat te zijn dient hij een diploma van een van de bovenstaande opleidingen te hebben. Het is niet aan te raden om een diervoorzorgster, hondentrainer of hulphondentrainer in te huren die geen diploma heeft.

4 Begeleiding van de gedetineerden

Er zijn gevangenen die weinig negatieve of criminele uitstraling hebben, hoewel er net zo veel mensen zitten die (zware) delicten hebben gepleegd dan in andere penitentiaire inrichtingen. Dit komt door de intensieve, ontwikkelingsgerichte begeleiding die de gedetineerden geboden wordt (Henk Dillerop, persoonlijke communicatie, 10 juli 2013). Nederland is trots op de persoonsgerichte en motiverende bejegening die ze zou hebben richting de gedetineerden. Maar wanneer dit vergeleken wordt met bijvoorbeeld België is er in Nederlandse gevangenen nog steeds weinig sprake van individuele, persoonlijke en intensieve begeleiding. Wel heeft iedere gevangene een persoonlijk detentie- en re-integratieplan, waarin zijn ontwikkeling bijgehouden wordt. In dit dossier kan iedere begeleider van de gedetineerde zijn opmerkingen plaatsen en het dossier dient ook voor de communicatie over de gedetineerde met gemeentes en andere instanties. Het plan wordt minimaal tweewekelijks overlegd en besproken in een multidisciplinair overleg, waarbij de vertegenwoordigers van verschillende afdelingen bijeenkomen (DJI, 2013⁵). Een slechte begeleiding kan leiden tot ongewenste omgangsvormen tussen de gedetineerden onderling en tussen de gedetineerden en het gevangenispersoneel. In dit hoofdstuk wordt uitgelegd op welke methode de begeleiding van de gedetineerden tijdens het project gebaseerd is en welke gevolgen een 'slechte' begeleiding zou kunnen hebben.

4.1 *Communicatie met en begeleiding van deelnemers tijdens het project*

Om in eerste instantie te voorkomen dat de honden een gevaar vormen voor de gedetineerden, is het nodig dat de gedetineerden van te voren leren hoe ze met de honden om moeten gaan, voordat ze zelf honden mogen verzorgen en/of trainen. De honden zullen zeer waarschijnlijk geen risico vormen, als de gedetineerden de regels naleven met betrekking tot de honden en de selectie volgens de aanbevelingen uit dit verslag uitgevoerd wordt (Janine Janssen, persoonlijke communicatie, 17 juli 2013).

De gedetineerden worden in de penitentiaire inrichting opgenomen, omdat zij een (zwaar) delict hebben gepleegd. Het zijn dus getraumatiseerde mensen, die zich in een emotionele, sociale, psychologische en/of financiële noodsituatie bevinden en heel veel problemen hebben. Veel wetenschappers hebben de opvatting dat de problemen nog vergoet worden en het gedrag en het psychosociale vermogen van de gedetineerden nog verslechterd wordt binnen de PI. De zo 'beschadigde' mensen worden dan vrij gelaten in de maatschappij, hoewel ze na het verblijf in de PI vaak een veel groter maatschappelijk risico vormen dan voor de detentie. De gevangenis is dus een algemeen negatieve plek, hoewel het juist een plek moet zijn waar mensen geholpen worden hun problemen aan te pakken en op te lossen en hun leven weer op orde te krijgen. De negatieve sfeer komt niet alleen door de criminele uitstraling of het gedrag van de gedetineerden: zij wordt vooral sterk beïnvloedt door de negatieve aanpak en de negatieve benadering (correctie i.p.v. bekrachtiging en bevestiging) op grond waarvan het gehele gevangeniswezen functioneert. In verband met het hondenproject is het uiteraard belangrijk dat deze aanpak vervangen wordt door een positieve en persoonsgerichte aanpak, die op positieve benadering, bekrachtiging en bevestiging van de gedetineerden berust. De basisregels voor een respectvolle en eerlijke omgang met de deelnemende gedetineerden zijn:

- Elke gedetineerde is verantwoordelijk voor zijn eigen handelen.
- Er wordt nooit gebruik gemaakt van groepsstraf.
- Als er een incident plaatsvindt en de dader niet bekend is wordt niemand gestraft. Echter wordt elke persoon individueel verhoord om alsnog de dader te identificeren. Als een of meerdere gedetineerden deze toestand misbruiken, worden de betreffende personen permanent uitgesloten van deelname aan het project. Als alle deelnemers deze toestand misbruiken, wordt het project stopgezet.
- Als zich een incident voordoet, op grond waarvan een mens of een dier pijn of letsel oploopt, dan mag de dader tijdelijk niet meer deelnemen aan het project. Er wordt met de dader over het gebeurde gecommuniceerd en er wordt geprobeerd de situatie volledig te analyseren. Als de gedetineerde zelf verantwoordelijk is voor de incident, dan wordt hij permanent van het project uitgesloten.
- Als een gedetineerde een mens of dier met opzet pijn of letsel toevoegt, dan mag hij nooit meer deelnemen aan dit of aan een vergelijkbaar project.
- De deelnemers moet duidelijk gemaakt worden dat zij niet hun hele leven in de PI door moeten brengen en dat de deelname aan het hondenproject de kans vergroot om sneller en beter gereclasseerd te worden.
- Er mag nooit sprake zijn van incompetentie, luiheid of corruptie vanuit het gevangenispersoneel.

(Hartman, 2007)

Bij een intensieve en persoonsgerichte vorm van begeleiding krijgt iedere deelnemer een persoonlijke trajectbegeleider toegewezen, indien dit nog niet het geval is. Een medewerker van de PI kan wel trajectbegeleider van meerdere gedetineerden zijn. Dit is vooral zinvol als er sprake is van gedeelte verantwoordelijkheid (waarbij meerdere gedetineerden samen een hond verzorgen en/of trainen). Echter moet er wel op gelet worden dat de trajectbegeleider voldoende tijd, interesse en enthousiasme heeft om meerdere deelnemers in hun proces te begeleiden, vooral aangezien de begeleiding redelijk tijdsintensief is en de trajectbegeleider er ook energie en emoties in zal steken (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2009).

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

Ook bij deze 'cliëntgerichte' vorm van begeleiding dient in eerste instantie duidelijk te zijn wat de regels zijn voor de gedetineerden (zie hoofdstuk 2) en wie op welk moment de leiding heeft over de activiteiten. Het moet duidelijk zijn dat voor alle deelnemers dezelfde regels gelden, die bepaald zijn door de projectbeheerder in overleg met het PMO, afhankelijk van het risicoprofiel, de fysieke, emotionele en psychosociale toestand en de ontwikkeling van de gedetineerde (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2009). Iedereen die betrokken is bij het project wordt behandeld volgens de wet gelijke behandeling. Er wordt geen onderscheid gemaakt in de behandeling van verschillende personen op grond van verschillen in ras, uiterlijk, geslacht, leeftijd, geloof of andere individuele eigenschappen (Art. 5 en 7 Algemene wet gelijke behandeling). Het is belangrijk dat het personeel deze regels zelf waarborgt en in de gaten houdt dat de gedetineerden elkaar respectvol behandelen. Groepsstraf is uitgesloten tijdens het project; indien de persoon die een bepaald delict heeft gepleegd niet bekend gemaakt kan worden, dan mag niet de hele groep of de meest verdachte persoon/personen gestraft worden. In ieder geval wordt er, net als bij de training van de honden, zo veel mogelijk gebruik gemaakt van positieve benadering in plaats van correctie. Het blijft echter noodzakelijk om de gedetineerden van het project uit te sluiten als zij seksueel intimideren, doorgaans verbaal agressief zijn, lichamelijk agressief of gewelddadig zijn of een delict plegen binnen de PI (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2009).

Het methodisch kader voor trajectbegeleiders geeft een aantal goed bruikbare methodes voor een intensieve, persoonsgerichte en effectieve begeleiding voor mensen in de detentie. Het kader is opgesteld met de missie om de rechten van alle gedetineerden te waarborgen en hun directe sociale omgeving zo in te richten dat zij zich na de detentie weer harmonisch en volwaardig kunnen ontplooiën in de samenleving. Hierbij wordt gebruik gemaakt van integrale en kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening. Deze missie heeft als grondslag dat de gedetineerden alleen hun vrijheid verliezen, maar hun fundamentele grondrechten behouden. De gedetineerden blijven dus volledige leden van de maatschappij en hebben het recht op hulp- en dienstverlening. Omdat zij echter de gevangenis niet kunnen verlaten, dient deze kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening door en binnen de PI te worden geboden. Alle gedetineerden dienen actief uitgenodigd te worden om van deze hulp- en dienstverlening gebruik te maken. Dat betekent ook dat alle gedetineerden op de hoogte moeten worden gesteld van het feit dat het hondenproject plaatsvindt en zij daar eventueel deel aan kunnen nemen. De methodiek maakt gebruik van een vraag-gestuurde aanpak. Dat betekent dat de begeleiding bepaald wordt door de behoeften en doelen van de gedetineerde en dat er geprobeerd wordt om de bestaande voorzieningen voor deze doeleinden in te richten of uit te breiden. In eerste instantie is het daarom belangrijk dat een trajectbegeleider van een gedetineerde volgens een planmatige aanpak en in afstemming met het gehele penitentiaire traject van de gedetineerde werkt. Het gehele penitentiaire traject beschrijft het dagprogramma van de gedetineerde, zijn taken en opdrachten buiten het project om, zijn rehabilitatieproces en het reclasseringsproces bij de re-integratie in de maatschappij. De begeleiding tijdens het trainingstraject dient dus in afstemming met de algemene behoeften en doelen van de gedetineerde plaats te vinden, om hem te ondersteunen tot aan het moment dat hij weer volledig gere-integreerd is. Een trajectbegeleider moet dus alles over de gedetineerde weten om hem de juiste begeleiding te kunnen bieden.

Hij moet op de hoogte zijn van de volgende gegevens:

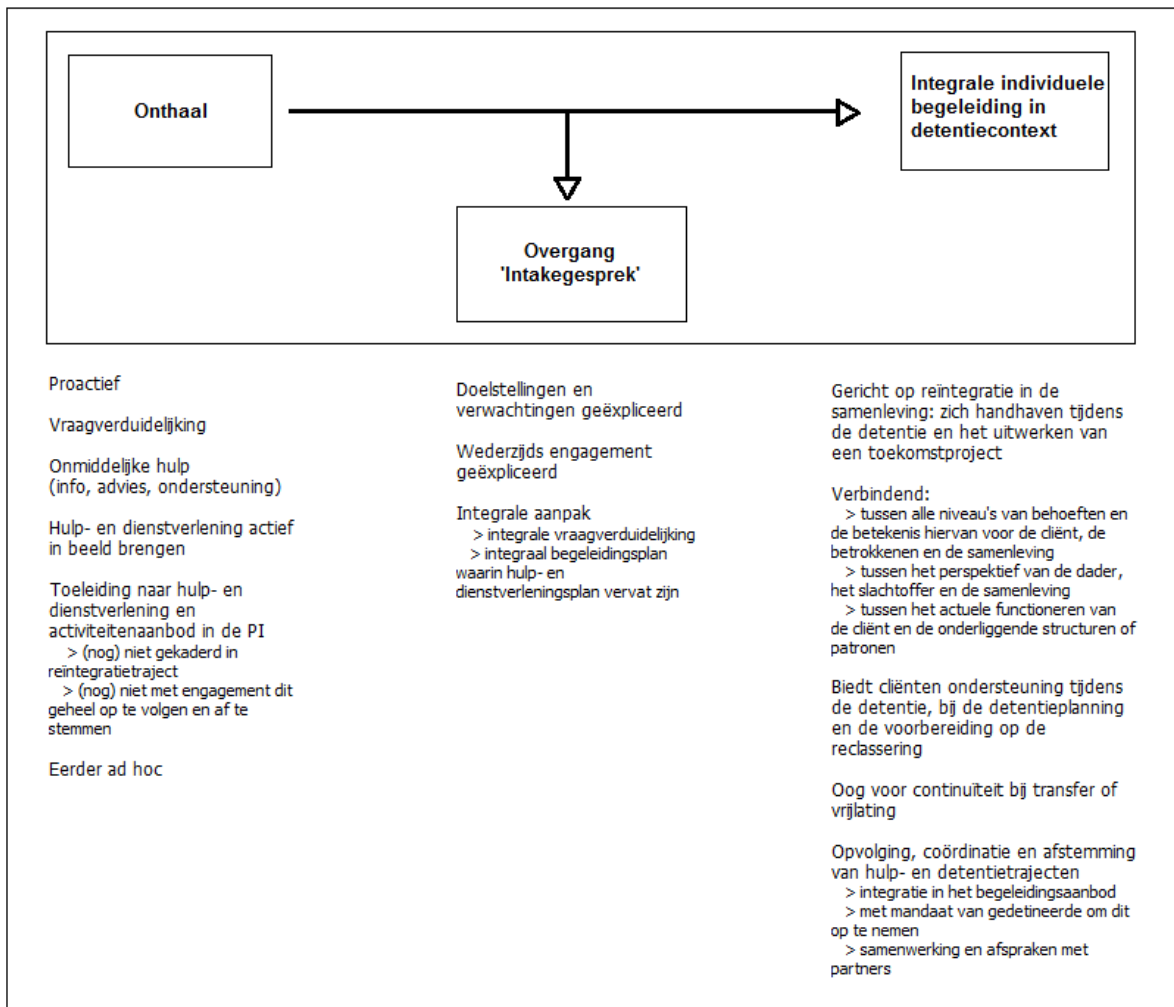
- Het levensverhaal en het criminele verleden van de gedetineerde.
- Zijn persoonlijkheid, karakter en gedrag.
- Zijn persoonlijke hopen, wensen, doelen en angsten.
- Zijn sterke en zwakke punten.
- Zijn plannen voor de toekomst.
- Zijn psychologische expertise.
- De plannen en doelen die voor hem opgesteld zijn door justitie.
- Het sociale netwerk en de interpersoonlijke relaties van de gedetineerde binnen de PI.
- Het sociale netwerk en de interpersoonlijke relaties van de gedetineerde met personen buiten de PI.

(Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2009)

Als een trajectbegeleider toegewezen wordt aan een gedetineerde, dient hij zich expliciet over voornoemde gegevens te informeren. Dan dient hij de gedetineerde actief uit te nodigen om gebruik te maken van de begeleiding en deze als kans te zien om ondersteund te worden in het rehabilitatieproces. De trajectbegeleider dient de gedetineerde ook op de hoogte te stellen van andere hulp- en dienstverlening en projecten waarvan hij gebruik kan maken. Daarnaast voert de trajectbegeleider een intakegesprek met de gedetineerde om zijn (voorlopige) doelen voor het project vast te stellen en om de rolverdeling te verduidelijken. Hoewel de begeleiding zo vraaggericht mogelijk is, zijn er binnen een PI bepaalde regels die in acht genomen moet worden en die vereisen dat te allen tijde duidelijk is wie de leiding heeft en de regels bepaald. Het moet ook duidelijk zijn dat de gedetineerde alleen persoonlijk begeleid wordt, als hij actief gebruik maakt van de mogelijkheden die deze begeleiding hem biedt, actief deelneemt aan het project, zich aan de regels houdt en zich positief gedraagt. Daarna begint de integrale individuele trajectbegeleiding van de deelnemer. De figuur op de volgende pagina verduidelijkt het beschreven proces (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2009).

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

Figuur 4.1 Proces van trajectbegeleiding. Nadat de gedetineerde uitgenodigd wordt om aan het project en aan de begeleiding deel te nemen vindt er een intakegesprek plaats. Daarna begint het proces van integrale individuele begeleiding (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2009)

De trajectbegeleider moet proberen de eigen probleemoplossende competenties van zijn cliënt te stimuleren en te ondersteunen. Het is niet de bedoeling dat de begeleider de problemen voor zijn cliënt oplost, hij zal de cliënt helpen om de oplossingen zelf te bedenken. Dit helpt de gedetineerden namelijk op lange termijn, omdat op deze manier hun probleemoplossende vaardigheden verbeteren. Het is daarom nodig om het traject zo te vormen dat de sterktes en de mogelijkheden van de gedetineerde niet overschreden worden. Deze methode van begeleiding zorgt ervoor dat de gedetineerden tijdens het project deels hun autonomie kunnen bewaren. Er wordt altijd een maximale autonomie van de cliënt nagestreefd. Daartoe dragen ook de fundamentele waarden bij, waarop de gehele methodiek berust, namelijk: vrijheid, respect, veiligheid, betrouwbaarheid, openheid en discretie. Naast de wijze waarop medewerkers omgaan met de gedetineerden, heeft dit ook invloed op de wijze waarop omgegaan wordt met het uitwisselen van informatie met betrekking tot de gedetineerde. In de gevangenis hebben de mensen over het algemeen weinig of geen privé. Om tenminste vertrouwen en respect op te bouwen tussen de gedetineerde en de begeleider, is het nodig om eerlijk met de cliënten te communiceren over wat er met bepaalde informatie gebeurt. En om de motivatie van zowel de cliënt als de begeleider hoog te houden dienen er duidelijke afspraken te worden gemaakt, zodat er geen frustratie ontstaat bij een van de twee partijen, in verband met het niet nakomen van regels of afspraken (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2009).

In de PI bestaat altijd een bepaald regime onder de gevangenen. Er zijn een aantal aanpassingsvormen bekend, die vaak voorkomen binnen een penitentiaire inrichtingen en die door de gedetineerden gebruikt worden. Hiermee proberen ze om te gaan met de verliezen die met de detentie samengaan en om hun plek in het regime te verkrijgen. De tactieken kunnen gecombineerd worden en vaak proberen de gedetineerden gedurende de detentie verschillende tactieken uit of pendelen zelfs tegelijkertijd tussen meerdere aanpassingsvormen. De omgang van de trajectbegeleider met zijn cliënt hangt onder meer af van de aanpassingsvormen die de cliënt gebruikt. Deze aanpassingsvormen zijn:

- Zich terugtrekken in de eigen wereld. De cliënt onttrekt zijn aandacht aan alles, behalve de gebeurtenissen in zijn directe omgeving, deze interpreteert hij op zijn eigen manier.

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

- De onverzoenlijke lijn. De cliënt weigert openlijk de samenwerking met het personeel. Dit is normaal gesproken een tijdelijke, initiële reactiefase. Het is dus van korte duur en wordt gevolgd door terugtrekken in de eigen wereld of een andere vorm van aanpassing.
- Kolonisering. De cliënt bouwt voor zichzelf een redelijk stabiel en tevreden bestaan op door gebruik te maken van het maximum aan voorzieningen binnen de PI. Het personeel stoort zich aan het misbruik van de gunstige mogelijkheden en de andere gedetineerden nemen het de cliënt kwaad dat hij het zo goed heeft. Het komt blijkbaar voor dat gevangenen direct voor het ontslag een delict plegen om hun verblijf in de inrichting te verlengen.
- Conversie. De cliënt treedt gedisciplineerd en moralistisch op, omdat hij het (positieve) beeld dat het personeel van hem heeft overneemt. Hij probeert dus de 'volmaakte' gedetineerde te spelen en zo de gunst van het personeel te winnen. Dit kan juist tot nijd, jaloezie en ruzie onder de gedetineerden leiden.
- 'Playing it cool'. Een meer opportunistische tactiek, waarbij gebruik gemaakt wordt van een combinatie van secundaire aanpassingsvormen, in het bijzonder conversie, kolonisering en loyaliteit met de andere gedetineerden. Dit zorgt ervoor dat de gedetineerde zo veel mogelijk zichzelf kan blijven en, fysiek en psychisch, de minste schade oploopt. In de praktijk ziet deze vorm van aanpassing er als volgt uit: de gedetineerde zal zich, in aanwezigheid van de andere gedetineerden, afkeurend opstellen tegenover het systeem en het gevangenispersoneel, terwijl hij zich meer volgbaar gedraagt, als hij met het personeel alleen is. Hij biedt zich niet vrijwillig aan voor bepaalde taken of opdrachten en beperkt het contact tot de andere gedetineerden tot het minimum dat nodig is om niet in de problemen te komen. De banden tot de buitenwereld worden zodanig afgekapd dat hij weliswaar ongestoord binnen de PI kan leven, maar niet gaat koloniseren.

(Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2009)

4.2 Mogelijke aantastingen van het welzijn van de deelnemers tijdens het project

Zoals al gezegd kan een slechte begeleiding leiden tot ongewenste omgangsvormen tussen de gedetineerden onderling en tussen de gedetineerden en het gevangenispersoneel. In eerste instantie levert dit stress en frustratie op bij het personeel en bij de gedetineerden zelf. Omdat de medewerkers van de PI gestrest en gefrustreerd worden van hun werk, nemen zij hun werk minder serieus en hechten er minder waardering aan. Zij hebben dan ook minder aandacht voor de activiteiten en de emotionele en de psychosociale toestand en ontwikkeling van de gedetineerden en zullen dienovereenkomstig anders omgaan met eventuele incidenten. Het kan dan voorkomen dat:

- Een gedetineerde ten onrecht beschuldigd wordt voor een bepaald delict.
- Een hele groep gestraft wordt voor het delict van één of meerdere gedetineerden.
- Een gedetineerde een te hoge straf krijgt voor het begane delict.
- Een gedetineerde niet aan zijn rechten toekomt (zoals tijd buiten de cel door te brengen e.d.).
- Of een gedetineerde zich op grond van andere redenen onterecht behandeld voelt.

(Arbeidsinspectie, 2008; Hartman, 2007).

Daarnaast is de sfeer binnen een PI vaak zeer gespannen en door de criminele achtergronden van de gedetineerden komt het vaker tot agressieve uitingen en conflicten tussen de gedetineerden onderling of tussen de gedetineerden en het personeel. Verbale uitingen en conflicten escaleren sneller naar fysiek geweld. Binnen de PI, en dus ook tijdens het project, kan het dus voorkomen dat:

- Er een agressieve sfeer ontstaat door het uitoefenen van verbaal geweld.
- Sommige gedetineerden door andere gedetineerden of door het personeel geïntimideerd worden.
- Een gedetineerde fysiek geweld uitoefent, waardoor een of meerdere andere gedetineerden pijn of letsel oplopen.
- Een gedetineerde zich zelf verwond.
- Het personeel verbale geweld, intimidatie of fysiek geweld als correctiemiddel gebruikt.

(Arbeidsinspectie, 2008; Hartman, 2007).

De aanwezigheid van de honden binnen de PI (vooral als de niet deelnemende gedetineerden nauwelijks met de honden in contact zouden mogen komen) kan daarnaast eventueel afgunst, jaloezie of andere negatieve emoties veroorzaken of versterken. Dit kan een stijging van agressieve uitingen en conflicten tussen de deelnemers en de niet deelnemende gedetineerden tot gevolg hebben. Verder kan de aanwezigheid van de honden zelf een risico vormen voor de gezondheid van de gedetineerden. Hoewel het gedrag van de honden van tevoren is getoetst, kan het nog steeds gebeuren dat een hond een gedetineerde pijn of letsel toebrengt. Dit kan gebeuren wanneer de honden verkeerd of slecht behandeld worden door de mens of als het welzijn of de gezondheid van de hond op grond van andere redenen aangetast wordt. In deze situaties reageren honden anders dan in een normale situatie en is het gedrag van de hond vaak onverwacht en atypisch (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013).

4.3 Deelconclusie

De voorafgaande paragrafen geven antwoorden op de volgende onderzoeksvragen:

- Wie is verantwoordelijk voor de begeleiding van de gedetineerden tijdens het project?
- Welke eisen bestaan er wat betreft de begeleiding van de gedetineerden tijdens het project?

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

- Welke gedragscodes bestaan er die betrekking hebben op het werken met gedetineerden?

De antwoorden op deze vragen luiden als volgt:

In eerste instantie heeft iedere gedetineerde die aan het project deelneemt een persoonlijke trajectbegeleider. Deze kan eventueel verantwoordelijk zijn voor meerder gedetineerden. Daarnaast is in principe iedereen die met de gedetineerden in contact komt (de hondentrainer, eventueel de diervoorzorg of de medewerkers van het dierenasiel) verantwoordelijk voor zijn eigen gedrag en omgang met de gedetineerden, echter heeft het personeel van de PI de bevoegdheid om iedereen met negatief gedrag of een negatieve houding tegenover de gedetineerden aan te spreken en te corrigeren.

Er bestaan geen wettelijke eisen betreffend de begeleiding van de gedetineerden. In de wet- en regelgeving zijn alleen de rechten en plichten van de gedetineerde vastgesteld. Er bestaat exact één artikellid in de penitentiaire beginselenwet die laat vermoeden dat er een bepaalde begeleiding en ondersteuning van de ontwikkeling van de gedetineerden vereist is. Hierin wordt aangegeven dat een persoon tijdens het verblijf binnen de PI zo veel mogelijk op de terugkeer in de maatschappij moet worden voorbereid. Er wordt echter wel gewerkt met een zogenoemde detentie- en re-integratieplan, waarin de geschiedenis, de doelen en de ontwikkeling van de gedetineerden vastgehouden zijn. Dit plan wordt gebruikt om de gedetineerde te helpen aan de juiste arbeid en activiteiten deel te nemen die zijn ontwikkeling kunnen ondersteunen.

In België bestaat een bepaalde methodiek, die structuur biedt voor een ontwikkelingsgerichte begeleiding van gedetineerden, namelijk het methodisch kader voor trajectbegeleiders. Dit kader kan als soort gedragscode voor de omgang van het gevangenispersoneel met de gedetineerden worden gezien. Verder dient duidelijk te zijn dat hoe beter het met een gedetineerde gaat hoe beter het contact tussen de gedetineerden onderling en met het personeel is. Dit heeft een positief effect op de sfeer binnen de PI en draagt daardoor bij aan de veiligheid in de instelling (Janssen et. al, 2013).

4.4 Aanbevelingen

De vorm en intensiteit van begeleiding hangt af van de vaardigheden en de professionaliteit van de medewerkers, maar zeker ook van de doelen en het inzet van de directie van de PI. Voor het succes van het hondenproject is het van groot belang dat er een positieve sfeer heerst tijdens de trainingen en wanneer er contact is tussen de gedetineerden en honden. Het is uiteindelijk de bedoeling dat de gedetineerden in hun ontwikkeling ondersteund worden door deelname aan het project. Het wordt daarom aangeraden om een intensieve, ontwikkelingsgerichte vorm van begeleiding toe te passen tijdens het project. Het methodisch kader voor trajectbegeleiders kan hiervoor als leidraad worden gebruikt. Door deze vorm van begeleiding toe te passen zullen ook de mogelijke aantastingen van het welzijn van de gedetineerden tijdens het project zo veel mogelijk worden voorkomen.

Om het welzijn van de gedetineerden tijdens het project te beoordelen en te waarborgen, is het nodig dat de trajectbegeleiders hun cliënten observeren en vooral met hen communiceren. Dit is uiteraard ook belangrijk voor de evaluatie en herformulering van de doelen van de gedetineerde. Deze doelen dienen steeds weer geëvalueerd en aangepast te worden, zodat zij aansluiten bij de ontwikkeling van de gedetineerde. Verder zijn er een aantal handige tips opgesteld betreffende de omgang met de gedetineerden in bepaalde situaties of op grond van bepaalde gedragingen of houdingen die bij de gedetineerde waargenomen worden. Deze staan in bijlage VI weergegeven.

5 Hondengedrag, training en het trainingstraject

In dit hoofdstuk wordt uitgelegd wat de leerprincipes zijn van de hond en hoe het gedrag van de hond beïnvloedt kan worden met behulp van klassieke en operante conditionering. Er wordt verder beschreven welke trainingsmethoden aanbevolen worden door hondenpsychologen en gedragspecialisten. Dit zijn methoden die allemaal op een positieve benadering van de hond berusten en die geen negatieve gevolgen hebben voor het welzijn of de gezondheid van de hond. Ook wordt in dit hoofdstuk uitgelegd welke ongevaarlijke en effectieve hulpmiddelen tijdens de training zijn toegestaan. Effectief betekent in dit geval dat het trainingsproces daardoor versneld of vereenvoudigd kan worden. Verder worden er de randvoorwaarden voor de training uitgelegd. De voorwaarden die betrekking hebben op de begeleiding van het trainingstraject door een professionele hondentrainer zijn opgenomen in paragraaf 7.1. Als laatste wordt het gehele trainingstraject van het project beschreven.

5.1 *Gedrag en leerprincipes van de hond*

De hond doorloopt tijdens zijn ontwikkeling tot volwassenheid verschillende fases. In deze fases ontwikkelen zich voor en na de zintuigen, de cognitieve processen, de motoriek en het gedrag van de hond. De ontwikkeling begint met de neonatale fase (0-2 weken), waarbij de hond nog helemaal afhankelijk is van de moeder en alleen de reuk- en de tastzin ontwikkeld zijn. Van twee tot drie weken bevindt de hond zich in de overgangsfase, waarin vooral de zintuiglijke en de motorische ontwikkeling plaatsvindt. In deze periode start echter al de intraspecifieke socialisatie van de hond, dus de identificatie met zijn soortgenoten. Daarna begint de socialisatiefase (3-12 weken), die ook wel de "gevoelige periode" genoemd wordt, omdat in deze periode alles van invloed is op de ontwikkeling van het gedrag van de hond. De zintuiglijke ontwikkeling is afgesloten en in het verloop van de socialisatiefase begint de hond ook vast voedsel op te nemen. De socialisatiefase is vooral gekenmerkt door vier belangrijke processen die de hond in deze periode doorloopt, namelijk: het socialisatieproces (herkenning van de eigen soort en van individuen), het habituatie proces (gewenning), het proces van aanleren van de autocontrole (zelfcontrole) en het proces waarin de hond het meest leert over de rangorderegels bij honden en het omgang en de communicatie met zijn soortgenoten. Als laatste fase voor de volwassenheid, en dus voor de seksuele rijpheid, doorleeft de hond de juveniele fase (Dierckx, 2006; Dyck, 2006).

Socialisatie

In het eerste gedeelte van de socialisatieperiode, de zogenoemde aantrekkingsfase, met een leeftijd van drie tot ongeveer vijf of zes weken, verminderd bij de hond de angst voor de vreemde en verhoogd de nieuwsgierigheid. De hond is intensiever bezig om sociale relaties te vormen en gaat deze ook gemakkelijker aan. De hond leert de specifieke kenmerken en eigenschappen van de individuen in zijn omgeving te herkennen en hij leert wat zijn eigen, soortspecifiek, gedrag is en wat de specifieke kenmerken en eigenschappen van zijn soort zijn. Het is dus belangrijk dat een hond in deze periode zo veel mogelijk contact heeft tot (volwassen) soortgenoten. Omdat de herkenning van individuen bij de hond voornamelijk met behulp van de reukzin plaatsvindt, is het echter belangrijk dat de hond zich tijdens de aanwezigheid van soortgenoten in een neutrale omgeving bevindt, als het gaat om geuren. Aangezien honden wel visueel onderscheid kunnen maken tussen verschillende soorten (vooral ook het verschil tussen roofdieren en prooidieren) en tussen verschillen in het uiterlijk van personen, is het verder belangrijk dat een hond in de socialisatiefase regelmatig contact heeft met de verschillende diersoorten en personen (groepen) die een rol kunnen spelen in de toekomst van de hond. Hetzelfde geldt voor (onbekende) situaties waarin de hond in de toekomst terecht kan komen. Hoe meer de hond in de socialisatiefase leert en ervaart, hoe minder zal hij in de toekomst in bepaalde situaties probleemgedrag zal laten zien. Op alles wat de hond in de aantrekkingsfase niet heeft leren kennen zal hij in de toekomst het fight or flight (vechten of vluchten) principe toepassen. Daarnaast kunnen ook volwassen honden gesocialiseerd worden (resocialisatie of secundaire socialisatie), hoewel dit meer tijd, concentratie en geduld vraagt dan bij jonge honden. Secundaire socialisatie wordt vaak vergeleken met het temmen van wilde dieren. Het valt op dat de socialisatie met soortgenoten bij honden, die geen primaire socialisatie in de gevoelige periode zijn ondergaan, veel gemakkelijker verloopt dan de socialisatie met mensen (Dierckx, 2006; Dyck, 2006).

Eigenschappen en leervermogen van de hond

Honden hebben een bepaald tijdgevoel, waardoor ze snel leren wanneer bepaalde, regelmatige activiteiten plaatsvinden (Coren, 2005). Voor de mens-hond-relatie en een gezonde, stressvrije hond zijn drie dingen van groot belang: gemeenschappelijke lichaamsbeweging, discipline en genegenheid. Discipline betekent het bepalen en nakomen van regels en grenzen en regelmaat in de opgegeven taken en activiteiten, zoals de trainingssessies (Milan, 2011). De uitstekende zintuigen van de hond, namelijk het gehoor en de reukzin, maken het mogelijk om met bepaalde hulpmiddelen te werken tijdens de training (Gaus, 2008; Veldt-van der Wal, 2011). Echter hebben honden niet de beste visuele zintuigen en kunnen bijvoorbeeld minder kleuren zien dan de mens (Coren, 2005). Daarnaast verschillen honden per ras en per individu van elkaar qua persoonlijkheid, karakter, eigenschappen en vaardigheden (zoals leervermogen). In bijlage IX staat een lijst van de karaktereigenschappen van de hondentrassen, waarvan ras-specifieke karaktereigenschappen wetenschappelijk aangetoond zijn. De trainingsmethodes, hulpmiddelen en duur en intensiteit van de training moeten aangepast worden aan de ras-gebonden eigenschappen en de individuele vaardigheden en beperkingen van de verschillende honden (Coren, 2005).

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

5.2 *Training*

Bij de training worden de hond bepaalde gedragingen aangeleerd. Het begrip 'leren' beschrijft het proces van opname, verwerking en toepassing van ervaringen met als gevolg een verandering in het gedrag van het individu. De training is doelgericht: je weet van tevoren welk gedrag je wilt zien. Er zijn verschillende methodes om ervoor te zorgen dat de hond het gewenste gedrag toont. In de volgende paragrafen worden deze methodes en de daarvoor te gebruiken hulpmiddelen beschreven. Daarnaast worden de er randvoorwaarden voor de training (duur, intensiteit en voorzieningen) beschreven.

5.2.1 *Trainingsmethodes*

Honden leren door associatie van stimuli (zintuiglijke ervaringen) en emoties en registreren herinneringen als zintuiglijke beelden. Een leermethode die voortkomt uit de associatie van twee stimuli of zintuiglijke ervaringen is de klassieke conditionering (Coren, 2005). De klassieke conditionering is vaak een onbewust proces; een hond reageert op het openen van de kast waar het voer ligt, een kat reageert op een blikopener en een hond reageert op het pakken van de riem (Volhard & Volhard, 2005; Veldt-van der Wal, 2011). Ook bij mensen treedt klassieke conditionering vaak toevallig op: een kind raakt met zijn hand de hete kachel waardoor het pijn heeft en de kans dat het kind de kachel weer aanraakt kleiner wordt. Er zijn echter twee verschillende vormen van leren. Bij de operante conditionering, ook stimulus-respons-leren genoemd, wordt aan een neutrale prikkel een betekenis ontleend, waardoor een bepaald gedrag uitgelokt wordt. Zodra de prikkel een reactie uitlokt is er sprake van een geconditioneerde prikkel. In principe wordt er dus getraind door middel van de associatie van stimulus en respons, net als bij de klassieke conditionering, alleen op een bewustere en meer doelgerichte manier, waarbij de associatie niet op grond van toevallig gedrag plaatsvindt. Bij deze manier van leren worden bepaalde gedragingen uitgelokt en worden de hond de betreffende commando's aangeleerd. Het toekomstige gedrag wordt bepaald door de gevolgen die het gedrag eerst veroorzaakt: een gedrag treedt op en heeft positieve gevolgen, dus treedt het gedrag daarna waarschijnlijk weer op. Heeft het gedrag negatieve gevolgen, dan treedt het waarschijnlijk minder snel weer op. Dit is de methode van bekrachtiging en correctie. Bij beide methodes van conditionering is herhaling en het juiste timing van de respons belangrijk, zo dat de hond de juiste associatie maakt (en het gedrag of de eerste stimulus niet met een verkeerde respons associeert) en onthoudt (Borg, 1997; Coren, 2005).

Bekrachtiging en correctie

Bij de positieve bekrachtiging wordt een gewenst gedrag (hond of mens) beloond door toediening van een (positieve) prikkel en bij de negatieve bekrachtiging wordt een gewenst gedrag beloond door verwijdering van een (negatieve) prikkel, allebei met als gevolg een toename van het gedrag. Het toedienen van een (negatieve) prikkel of het verwijderen van een (positieve) prikkel als gevolg van een ongewenst gedrag (hond of mens), waardoor de kans dat het gedrag opnieuw optreedt verminderd wordt, is een correctie (Borg, 1997; Coren, 2005; Veldt-van der Wal, 2011). De enige zinvolle manier van corrigeren is het negeren van de hond (dus het verwijderen van de positieve stimuli aandacht en contact), maar dit heeft minder effect dan bekrachtiging. Het heeft ook geen nut de hond alleen te laten zien wat hij niet mag, er moet hem echter een alternatieve worden geboden (Coren, 2005). De honden dienen dus op een positieve manier getraind te worden. Correctie is niet toegestaan bij de training van de honden (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013).

Shaping

Bij de operante conditionering is het mogelijk om een bepaald gedrag uit te lokken, bijvoorbeeld met behulp van voedsel of een target (zie paragraaf 6.3.3). Voor de rest moet er afgewacht worden tot de hond een bepaald gedrag laat zien dat gewenst is. Om de hond een complex gedrag of een complete reeks van gedragingen aan te leren is het daarom nodig om gebruik te maken van de methode of techniek van 'stapsgewijze benadering'. Daarbij wordt het complexe gedrag of de reeks gedragingen in aparte, kleine stappen opgedeeld. De enkele gedragingen van verschillende stappen moeten eenvoudig uitgelokt kunnen worden en door de hond makkelijk uit te voeren zijn. Ook moet elke stap apart beloond worden. Het is dan uiteraard belangrijk van tevoren duidelijke stappen vast te leggen en exact te weten wanneer of voor welk gedrag de hond beloond wordt. De beschreven trainingsmethode of -techniek wordt ook 'shaping' genoemd. Door middel van deze methode of techniek kun je de hond bijvoorbeeld leren om alle stappen van een ingewikkeld parcours als gevolg op een enkel commando af te leggen (Coren, 2005).

Belangrijke aandachtspunten voor de training van honden

Over het algemeen geldt als standaard voor de training van honden: gewenst gedrag wordt aangeleerd en ongewenst gedrag wordt niet gestraft, maar genegeerd en vervangen door gewenst gedrag. Verder zijn er nog een aantal aspecten die invloed hebben op het resultaat van de oefening of de training. Ten eerste dient de trainer de aandacht van de hond te hebben die hij iets wil leren. Daarvoor wordt de hond vaak aangeleerd om de mens in de ogen te kijken. Dit is in strijd met het natuurlijke gedrag van de hond, maar de meeste honden kunnen het eenvoudig leren en hebben er geen last van om op deze manier met mensen te communiceren. Echter wordt aanbevolen om honden die de neiging hebben het uiten van dominant, imponerend, agressief of angstig gedrag niet aan te leren om mensen in de ogen te kijken en het is ook niet aan te raden deze honden in de ogen te kijken. De visuele fixatie op een dier of een mens is namelijk een teken voor de bereidheid tot aanval of verdediging en kan dus gevolgd worden door (angstig-)agressief gedrag (Coren, 2005). Dit is dus de eerste stap voordat er ander gedrag aangeleerd wordt.

Ten tweede is het belangrijk dat de hond leert om een oefening zo lang te doen tot het commando wordt gegeven dat het einde van de oefening aangeeft. Voorbeeld: het commando 'zit' wordt gegeven en de hond gaat zitten, het gedrag wordt

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

beloond, maar de hond moet daarbij wel blijven zitten tot het commando 'vrij' of 'klaar' wordt gegeven, dan pas mag de hond weer gaan staan en de aandacht op iets anders richten. Verder is het van belang dat de trainer altijd van tevoren exact weet wat hij precies van de hond wil. De trainer moet dus exact weten wanneer hij de hond moet belonen of negeren en moet kunnen herkennen wanneer de hond iets snapt en wanneer het te veel is of te snel voor hem gaat (Borg, 1997; Coren, 2005; Gaus, 2008; Gaus, 2013). Als je een hond een commando geeft, doe dit dan in normale toon, want als je te zacht praat lijkt je minder dominant en hard praten is niet nodig, omdat de hond een goed gehoor heeft. Ook moet er slechts één commando voor elk aangeleerd gedrag worden gebruikt, bij meerdere commando's voor hetzelfde gedrag raakt de hond in de war (Volhard, 2005).

Criteria voor het trainen van honden

Door de stichting Assitenat Dogs International en verschillende ethologen zijn er criteria opgesteld waaraan bij de training van honden moet worden voldaan om het welzijn van de honden te waarborgen. Deze criteria zijn:

- De training wordt uitgevoerd door of onder begeleiding van een vakbekwame persoon.
- Er wordt getraind door middel van bekrachtiging.
- Het welzijn van de honden wordt te allen tijde bewaakt.
- De situaties worden voor de hond zo voorspelbaar en beheersbaar mogelijk gemaakt om onnodige stress te vermijden.
- Pijn, schade, verwondingen en angst bij de hond worden voorkomen.
- Niet alleen de directe effecten, maar ook de effecten voor de hond op lange termijn worden afgewogen.
- Doelen van de oefening/training voor de hond en voor de mens worden tegen elkaar afgewogen.
- De eigenwaarde van de hond wordt niet aangetast.
- De geschiktheid van de oefening/training wordt bepaald op grond van ras en individu.
- De hond wordt voorbereid op het functioneren in de maatschappij.
- Er wordt nazorg gedragen voor de hond na afloop van de training.
- Er wordt te allen tijde rekening gehouden met (mensen en dieren in) de omgeving.

(ADI, 203; Jong, 1997)

5.2.2 Hulpmiddelen

Op grond van de zintuiglijke eigenschappen van de hond kunnen het best akoestische en olfactorische hulpmiddelen (geluid en geur) bij de training worden gebruikt. Daarnaast kunnen tactiele hulpmiddelen, zoals speelgoed (tennisballen, frisbees, enz.) of een target gebruikt worden om de hond te belonen. Om de training met speelgoed zo effectief mogelijk te maken is het zinvol dat het speelgoed de geur van de hond of van zijn trainer heeft (Coren, 2005). Op grond van zijn fysieke, psychische en motorische eigenschappen heeft speelgoed waar de hond achteraan kan rennen of springen meerwaarde voor de hond, omdat de hond daardoor spel en beweging heeft en zijn spieren getraind worden. Speelgoed heeft dan ook de voorkeur voor voedsel als beloning, omdat de gezondheid van de honden aangetast wordt als er overmatig voedsel toegediend wordt. Als er met geluiden gewerkt wordt moet er wel op gelet worden dat niet alle honden op dezelfde geluiden of frequenties reageren om verwarring tijdens de training te voorkomen. Er zou dus voor elke hond een ander geluid of frequentie gebruikt moeten worden. Dit kan door het gebruik van fluiten met verschillende frequenties, lengten of variaties van het geluid of door middel van het geluid zelf te variëren, door de lengte of de melodie te veranderen. Honden hebben niet de allerbeste visuele zintuigen en kunnen bijvoorbeeld minder kleuren zien dan de mens. Echter kunnen ze wel bij nacht zien en bewegingen goed volgen. Hun roofdier-instinct zorgt ervoor dat honden alles aanvallen dat wegreut of beweegt als een prooidier zoals bijv. iemand die dronken is of drugs heeft genomen (Coren, 2005; Ellis, 2009). Bij het gebruik van hulpmiddelen dient altijd extra rekening te worden gehouden met de omgeving, vooral bij het gebruik van akoestische hulpmiddelen (Jong, 1997).

De clicker

Het meest bekende hulpmiddel bij de operante conditionering is de clicker. Dit instrument dient ter vervanging van voedsel als beloning tijdens de training. Het instrument maakt een klik-geluid dat goed waarneembaar is voor de hond. In eerste instantie moet de clicker zelf worden aangeleerd. Dit gebeurt door het klik-geluid te koppelen aan voedsel; dus op het moment dat het klik-geluid gemaakt/gehoord wordt krijgt de hond een beloning in de vorm van wat eetbaars. Als de hond deze associatie begrepen heeft kan de clicker tijdens de trainingssessie als beloning worden gebruikt en krijgt de hond pas na de trainingssessie een beloning in de vorm van voedsel. Bij de clicker is vooral de timing belangrijk: het geluid moet exact op dat moment verschijnen als de hond het gewenste gedrag laat zien (Borg, 1997; Gaus, 2008; Milan, 2011; Veldt-van der Wal, 2011).

De target

Een ander veel gebruikt hulpmiddel bij de training van honden is de zogenoemde 'target', een soort wijsstok, waarmee je de hond dingen of plekken aan kunt wijzen die je met de armen niet (makkelijk) kunt raken. Ook dit hulpmiddel moet eerst aangeleerd worden, voor het gebruikt kan worden om nieuwe dingen aan te leren. Dit kan bijvoorbeeld door iets lekkers aan de target vast te maken en de hond te belonen als hij daarna kijkt (Volhard, 2005).

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

5.2.3 Duur van de training

Een enkele trainingssessie voor de gehele groep van honden zal tussen 1,5 en 3 uur duren, waarbij elke hond tussen 20 en 35 minuten per dag getraind wordt (dus ca. 10% tot 20% van de sessie, afhankelijk van het aantal honden per groep). De sessies zullen zo ingedeeld moeten worden dat alle honden tussen de aparte oefeningen door voldoende rust krijgen, zo dat de hartslag, de bloeddruk en de ademhaling van de hond zich kunnen normaliseren voordat er aan de volgende oefening wordt begonnen (HSV Nijkerkernauw, z.d.; Vets & Co, 2013). Het gehele trainingstraject duurt voor de honden rond de rond acht weken (Dutch Cell Dogs, 2013; Henk Dillerop, persoonlijke communicatie, 10 juli 2013). Als een hond tot hulp- of geleidehond opgeleid wordt, dan wordt er normaal gesproken tussen een en twee uur per dag getraind, voor een periode van zes tot twaalf maanden (ADI, 2013; Bryant, 2013; Burch, 2013; Rivard, 2013).

Om pijn, letsel of schade bij de hond te voorkomen is het belangrijk om te zorgen voor een goede 'warming up' en 'cooling down' van de hond. De warming up moet minimaal vijf minuten duren en vindt direct voor het begin van de eigenlijke training plaats. Eerst wordt er heel rustig opgestart met zachte lichaamsbewegingen. Dit duurt twee minuten. Daarna wordt er aan de doorbloeding gewerkt, drie tot zes minuten, en als laatste worden er gedurende een tot twee minuten sterke spierinspanningen uitgeoefend (bijv. stretchoefeningen). De oefeningen die ertoe dienen de spieren, pezen en gewrichten van de hond op te warmen zijn: de hond op een rechte lijn laten stappen en vervolgens laten draven. Dan de hond laten zigzaggen, cirkelen en tussen je benen door 8-jes laten draaien. Als laatste nog trek- (bijv. met een sterk touw), rek- en strekoefeningen (bijv. de hond laten buigen of met de voorpoten omhoog of tegen je benen aan laten staan) doen. Tijdens de training dient er ook op worden gelet dat de hond niet weer 'koud' wordt, dus de hond continu in beweging houden tussen de aparte oefeningen door en laat hem niet stil zitten of liggen. Voor de cooling down, dus aan het einde van de trainingssessie, wordt er minimaal drie minuten rustig met de hond gedraafd en dan minimaal drie minuten gestapt. Daarna moet de hond de gelegenheid hebben om minimaal een uur te rusten (HSV Nijkerkernauw, z.d.). In bijlage X is er een overzicht gemaakt van de optimale duur en de intensiteit van trainingen en wandelingen voor jonge honden.

Het minimum aantal honden per groep voor een effectieve trainingssessie is twee en het maximale aantal is tien. Bij meer dan tien honden per groep wordt de trainingssessie te onoverzichtelijk en gaat te lang duren. Verder heeft de hond tijdens en na de trainingssessies water nodig om te drinken. Na de training is het nodig dat de hond warm, droog en beschermd tegen wind of hitte ergens kan liggen rusten (HSV Nijkerkernauw, z.d.).

5.3 Trainingstraject

Het trainingstraject bestaat vaak uit drie fases. In fase 1 worden alleen de gedetineerden opgeleid die aan het project deelnemen. In deze fase wordt er nog niet met de honden gewerkt. Pas in fase 2 mogen de deelnemers de honden verzorgen en trainen. In fase drie is het voor de deelnemers mogelijk hun honden te trainen om bepaalde functies te vervullen, zoals hulp- of geleidehond. De deelnemers moeten na de eerste en de tweede fase een examen afleggen om aan de volgende fase deel te mogen nemen (Richardson-Taylor, 2001).

5.3.1 Fase 1: Basisopleiding gedetineerden

In fase 1 leren de deelnemers de theorie en de praktijk over de biologie, het gedrag en de training van honden. Door theoretische kennis te vergaren en praktische vaardigheden te oefenen op het gebied van bepaalde onderwerpen, zullen de deelnemers in staat worden gesteld om de honden zelfstandig te verzorgen en voor hun welzijn op te komen. Daarnaast worden de deelnemers opgeleid tot basishondentrainers (Richardson-Taylor, 2001). De oefeningen zullen deels getoond en uitgevoerd worden aan honden. Dit zijn honden uit het asiel, van de projectbeheerder, de hondentrainer of medewerkers. De oefeningen en voorlichtingen aan de honden vinden uitsluitend onder begeleiding van de professionele hondentrainer plaats en de gedetineerden trainen de honden niet zelfstandig.

Onderwerpen van de theoretische lessen zijn:

- Biologische behoeften van de hond.
- Ethologische behoeften van de hond.
- Basisprincipes voor de huisvesting en verzorging van de hond.
- Natuurlijk gedrag van de hond.
- Lichaamstaal van de hond.
- Kalmerend gedrag (stresssignalen) bij de hond.
- Leerprincipes van de hond.
- Belangrijke commando's voor het trainen van de gezinshond.
- Trainingsmethodes met 'positive approach'.
- Hulpmiddelen voor de training van de hond.

Onderdelen van de praktische training zijn:

- Herkennen van stress-gerelateerd gedrag bij de hond m.b.v. video opnames.
- Trainingsmethodes met 'positive approach'.

(Richardson-Taylor, 2001)

Examen biologie, gedrag en training van de hond

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

Voordat de deelnemers hun 'eigen' honden uit het asiel mogen trainen, kan er bepaald worden dat zij een examen af moeten leggen, waarin de opgedane kennis en vaardigheden uit fase 1 getoetst worden. De toets bestaat bijvoorbeeld uit een schriftelijk examen over de inhoud van de theoretische lessen, een digitale toets over het herkennen van stress-gerelateerd gedrag bij de hond met behulp van video opnames en tenslotte een praktische toets over het gebruik van positieve trainingsmethodes met een levende hond. Het examen en de toetsen worden afgenomen door een vakbekwame hondentrainer. De deelnemers moeten na het afleggen van het examen in staat zijn om de honden goed te verzorgen, stress-gerelateerd gedrag bij de honden te herkennen en de honden op een positieve manier succesvol te trainen. De toets mag vaak een keer herkanst worden. Deelnemers die twee keer gefaald hebben mogen niet overgaan naar fase 2. Wel mag een deelnemer opnieuw het gehele trainingstraject volgen. De deelnemer begint dan in fase 1 van het nieuwe traject en mag de toets, indien nodig, weer een keer overdoen (Richardson-Taylor, 2001).

5.3.2 Fase 2: Basistraining hond en vervolgopleiding gedetineerden

Situatie 1: Asiel (zie hoofdstuk 6.1.1)

In fase 2 gaan de deelnemers die de toets van fase 1 met succes hebben afgelegd hun 'eigen' honden uit het asiel trainen. De basistraining houdt in dat de honden opgeleid worden tot gezinshonden (Richardson-Taylor, 2001). Dat betekent dat de honden na afsluiting van de training naar de aangeleerde basiscommando's luisteren en gehoorzaam zijn. Een gezinshond moet daarnaast vrij zijn van agressie en de neiging tot bijtgedrag en moet zo weinig mogelijk ander probleemgedrag laten zien. Deze onderwerpen worden nader behandeld in hoofdstuk 8. Wel is het de bedoeling dat probleemgedrag zoals angst, blaffen, ongehoorzaamheid, onzindelijkheid of predatie door expliciete training afgeleerd wordt (voor zover mogelijk). De deelnemers dragen zo veel mogelijk eigen verantwoording over de verzorging, de training en het welzijn van hun honden en worden daarbij ondersteund door de begeleidende hondentrainer. Verder worden de deelnemers door de begeleidende trainer opgeleid tot gevorderde hondentrainers, die over voldoende kennis en vaardigheden beschikken om straks hulp- en/of geleidehonden te trainen. Fase 2 wordt gemiddeld in 8 weken afgerond (Dutch Cell Dogs, 2013).

Onderwerpen die behandeld worden in fase 2 zijn:

- Belangrijke commando's voor het trainen van de hulp- of geleidehond.
- Vaardigheden die de deelnemers zich in fase 2 toe moeten eigenen om deel te nemen aan fase 3:
 - Tot bedaren brengen van eigen emoties en vermijden van eigen agressief gedrag.
 - Aandacht voor de hond.
 - Concentratie.
 - Geduld.
 - Omgaan met probleemgedrag van de hond.

(Richardson-Taylor, 2001)

Het is belangrijk dat de gedetineerden in het begin van fase 2 in overleg met de begeleidende hondentrainer doelen vastleggen voor zichzelf en hun honden. In fase 2 schrijven de deelnemers wekelijks een voortgang verslag over het trainingstraject met hun 'eigen' hond. De verslagen bevatten de vorderingen met het behalen van de doelen van de gedetineerde en de honden. Ook bevatten ze de problemen of moeilijkheden waar de gedetineerden tegenaan gelopen zijn en de angsten en wensen van de gedetineerde m.b.t. het project. De doelen kunnen op grond van de voortgang verslagen en in overleg met de begeleidende hondentrainer te allen tijde aangepast worden (Richardson-Taylor, 2001).

In fase 2 kan een parcours gebruikt worden om met de honden te trainen en hen wat extra beweging te geven. Het parcours bestaat dan bijvoorbeeld uit een tunnel, een wipplank, een slalom en een aantal sprongen, waarbij de hoogte van de sprongen aangepast is aan de lichaamsgrote van de honden (Volhard, 2005).

Basisgedragingen en -commando's die daarnaast in fase 2 met de honden geoefend kunnen worden zijn:

- Wandelen zonder trekken.
- Wachten/stoppen met beweging.
- Zitten.
- Liggen.
- Plat op zij liggen.
- Bij de baas komen.
- Blaffen.
- Gaan staan.
- Apporteren.
- Springen.
- Vooruit lopen of rennen.

(Volhard, 2005)

Situatie 2 en 3: Binnen een PI en op de eigen cel (zie hoofdstuk 6.1.2 en 6.1.3)

Als de honden binnen de PI gehuisvest worden, gaan de deelnemers die de toets van fase 1 met succes hebben afgelegd hun 'eigen' honden uit het asiel verzorgen en trainen. De dagelijkse verzorging van de hond, zoals beschreven in hoofdstuk

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

6, wordt dan normaal gesproken in zijn totaal overgenomen door de gedetineerde. De training van de hond en de opleiding van de gedetineerden verlopen zoals beschreven in situatie 1 (Richardson-Taylor, 2001). Aangezien de honden in deze setting wel intensiever begeleid worden zou het mogelijk moeten zijn om ze sneller te trainen. Hoeveel tijd er dan voor nodig is moet nog onderzocht worden.

Examen hondentrainer

Aan het einde van fase 2 moeten de deelnemende gedetineerden vaak opnieuw een examen afleggen. Het examen wordt afgenomen door de vakbekwame hondentrainer en vindt plaats in de vorm van een praktische toets, waarin de gedetineerden laten zien wat zij hun honden in de afgelopen weken hebben geleerd. Door de begeleidende trainer wordt beoordeeld of de hond de vastgestelde doelen bereikt heeft. Als de hond alle doelen bereikt heeft mag de gedetineerde overgaan naar fase 3. Als de hond niet alle doelen bereikt heeft, dan moet door de begeleidende trainer worden onderzocht of de gedetineerde voldoende kennis en vaardigheden heeft vergaard om deel te mogen nemen aan fase 3 (Richardson-Taylor, 2001). De hond mag pas overgaan naar fase 3 als hij alle doelen uit fase 2 bereikt heeft en door de begeleidende trainer als geschikt wordt geacht om tot hulp- of geleidehond te worden opgeleid. Honden die niet geschikt zijn voor fase 3 worden op dit moment uit het trainingsprogramma gehaald en ter adoptie gesteld als gezinshond (ADI, 2013^b). De gedetineerde kan dan opnieuw met fase 2 beginnen met een andere hond (Richardson-Taylor, 2001).

5.3.3 Fase 3: Eventueel training tot hulphond

Deelnemers die fase 2 met succes hebben afgerond mogen overgaan naar fase 3. In fase 3 leiden de deelnemende gedetineerden de honden op tot hulp- of geleidehonden. Hiervoor is het echter belangrijk dat de begeleidende vakbekwame hondentrainer de doelen opstelt die de honden door middel van de training van de gedetineerden moeten bereiken in fase 3. De begeleidende trainer moet de gedetineerden zodanig in de training ondersteunen dat de honden deze doelen bereiken. De gedetineerden hebben in fase 3 echter de kans om verder te werken aan hun eigen doelen uit fase 2 of om nieuwe doelen op te stellen. Het schrijven van de wekelijkse voortgang verslagen is zeer belangrijk in fase 3. De begeleidende hondentrainer moet de verslagen dan ook wekelijks lezen en de gedetineerden en honden bij de training regelmatig observeren om de doelen van de honden te evalueren en eventueel aan te passen. De doelen worden bepaald op grond van de persoonlijkheid, het karakter, het gedrag en het leervermogen van de hond en op grond van de functie die de hond zal gaan vervullen (hulphond, blindengeleidehond, autisme-geleidehond, speurhond, enz.; ADI, 2013^b; KNGF, z.d.^c).

De basisgedragingen die een hulp- of geleidehond op commando moet kunnen uitvoeren zijn:

- Een deur opendoen.
- Een deur dichtdoen.
- Een lichtknop bedienen.
- Iets van de grond oprapen als het valt en het aangeven.
- Naast een mechanische en naast een elektrische rolstoel meelopen.
- Een lift knop bedienen.
- Met de lift gaan.
- Met de bus, de tram en de trein rijden.
- Zich op commando ontlasten.
- Stil naast de baas liggen zonder deuren e.d. te blokkeren.

(ADI, 2013^a; KNGF, z.d.^c)

Het trainen van een hond tot een hulphond vergt veel meer inspanning en tijd dan de opleiding tot een 'gewone' huishond. Volgens Assistance Dogs International vergt het opleiden van een hulphond 1-2 uur per voor een periode van 6 maanden. Hierbij gaat het wel om de gehele training totdat de hond naar zijn nieuwe eigenaar gaat. Aangezien er niet verwacht kan worden dat mensen met een hulpvraag voor een hulphond binnen een PI komen trainen zal het laatste deel van de training door andere personen gedaan moeten worden (ADI, 2013^a).

5.4 Deelconclusie

Een deelvraag die in dit hoofdstuk beantwoord werd is: "Welke eisen en aanbevelingen worden gegeven op grond van expertise wat betreft het werken met honden?" Daarnaast wordt er antwoord gegeven op de onderzoeksvraag: "Welke ethische regels zijn in acht te nemen wat betreft het werken met dieren?"

De antwoorden op de twee vragen zijn redelijk uitgebreid: er worden eisen gesteld en aanbevelingen gegeven op het gebied van de kennis van diegene die met de hond werkt, de gebruikte trainingsmethodes en hulpmiddelen voor de training, de duur en intensiteit van de training en het aantal honden. De trainer moet kennis hebben van de ontwikkeling, het gedrag en de leerprincipes van de hond. Er worden alleen positieve trainingsmethodes en hulpmiddelen, zoals bekrachtiging, shaping, clicker- of targettraining gebruikt. De enige vorm van correctie is het negeren van ongewenst gedrag. De duur en intensiteit van de training is afhankelijk van de leeftijd, de geestelijke capaciteiten en het energieniveau van de hond. Het is belangrijk om bij de training van honden altijd voor een warming up en een cooling down te zorg om pijn of letsel te voorkomen. Het aantal honden per sessie is twee tot tien.

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

5.5 Aanbevelingen

Het wordt aanbevolen om, naast de trainingsmethodes en hulpmiddelen die in dit hoofdstuk beschreven zijn, uitsluitend trainingsmethodes en hulpmiddelen te gebruiken waarvan wetenschappelijk is aangetoond dat zij geen negatieve invloed hebben op het welzijn van de hond en dat ze efficiënt zijn. Daarnaast is het aan te raden om een vast trainingsschema op te stellen voor alle honden, waarin de duur en intensiteit van de trainingssessies toegepast zijn op hun fysieke en cognitieve vaardigheden. Daarvoor kunnen de schema's in de bijlagen gebruikt worden waarnaar in dit hoofdstuk verwezen wordt.

Betreffend het trainingstraject wordt aanbevolen om zich aan het schema van de drie fases te houden of van tevoren een schema op te stellen dat aangepast is op de individuele doelstellingen, mogelijkheden en randvoorwaarden van het project. In ieder geval dient er voor begin van het project te worden bepaald op welk niveau de deelnemers opgeleid worden en welke vorm van certificatie of diploma zij daarbij kunnen behalen. Er dient dan ook duidelijk te zijn welke certificatie- of diplomeringsprocedures er gehandhaafd worden. Een dringende aanbeveling voor de opleiding van hulp- of geleidehonden is een goede socialisering van de honden. Het gedrag van de hond in drukke situaties op straat, de veiligheid in het omgang met mensen en andere honden, het jachtinstinct enz. moeten van tevoren vastgesteld worden, omdat binnen de PI een zeer bijzondere situatie heerst waarin deze aspecten moeilijk of niet waarneembaar zijn.

6 Bescherming van het welzijn van de hond

Iedereen is verplicht om hulpbehoevende honden de nodige zorg te verlenen (Artikel 36 GWWD). Daarnaast is het de houder van een hond verboden om deze de nodige verzorging te onthouden (Artikel 37 GWWD). Deze twee artikelen zeggen misschien wel alles. Maar om dit op een goede en verantwoorde manier te doen is er wel wat meer dan alleen de wil nodig. In dit hoofdstuk zal dit op een duidelijke manier uitgelegd worden.

In de Wet Dieren wordt een beschrijving gegeven van wat de intrinsieke waarde van een dier inhoudt. Dit is voor het eerste dat dit specifiek wordt beschreven. Onder de intrinsieke waarde van het dier wordt verstaan: de eigenwaarde van het dier als een levend en voelend wezen (Artikel 1.3, lid 2 Wet Dieren). Deze eigenwaarde van het dier, dus ook van de hond, is wettelijk erkend (Artikel 1.3, lid 1 Wet Dieren), en om een minimale garantie voor de bewaring van deze eigenwaarde bij gehouden dieren te kunnen bieden, zijn de vijf vrijheden opgenomen in de Wet Dieren en deze dienen als basis voor de Nederlandse wet- en regelgeving met betrekking tot dierenwelzijn. Volgens de wet moeten honden, "voor zover dat redelijkerwijs kan worden verlangd", vrij zijn van:

- dorst, honger en onjuiste voeding
- fysiek en fysiologisch ongerief
- pijn, verwonding en ziektes
- angst en chronische stress
- beperking van hun natuurlijk gedrag

(Artikel 1.3, lid 3 Wet Dieren).

Het Besluit Gezelschapsdieren is (onder meer) van toepassing op iedereen die bedrijfsmatig gezelschapsdieren verkoopt, aflevert of houdt ten behoeve van opvang (Artikel 3 Besluit Gezelschapsdieren). Een PI valt hier niet onder en hoeft dus niet aan dit besluit te voldoen. Wel worden alle wetten en overige besluiten weergegeven om een duidelijk beeld te schetsen en om een houvast te hebben voor minimale eisen die gebruikt kunnen worden binnen een PI.

6.1 *Mogelijkheden m.b.t. het huisvesten van de honden tijdens het project*

Tijdens de trainingsperiode zijn er verschillende manieren waarop de honden gehuisvest kunnen worden. Ze kunnen gehouden worden in het asiel en alleen voor trainingen vervoerd worden, ze kunnen binnen een PI inrichting verblijven op een speciaal daarvoor ingerichte afdeling of bij de gedetineerde(n) op de eigen cel. Deze hebben allemaal voor- en nadelen, niet alleen voor de honden, maar ook voor de personen die hierbij betrokken zijn. In de volgende paragrafen worden de algemene voor- en nadelen uitgelegd. Echter dienen de voor- en nadelen voor de hond steeds individueel te worden beoordeeld. Niet alle honden zijn in gelijke mate stressgevoelig in dezelfde situaties. Net als bij de selectie van de honden dient ook bij de keuze van manier van huisvesten per individuele hond worden gekeken naar de mate van welzijn in het asiel, tijdens het vervoer en binnen de PI. Algemeen kan alleen gezegd worden dat honden zich makkelijk aan nieuwe situaties aanpassen en goed met veranderingen om kunnen gaan (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013).

6.1.1 *Asiel*

Het enige lopende project van Dutch Cell Dogs in Nederland laat de honden in het asiel zitten en alleen op de trainingsdagen worden de honden vervoerd naar de PI. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van een busje met lossen kennels. De honden komen twee maal per week voor 1,5 uur naar de PI voor de training. Er is voor de honden daar dan ook geen extra faciliteiten opgericht. Na de training dag gaan de honden met het busje weer terug naar het asiel. Op de dagen dat er geen trainingen zijn verblijven de dieren de gehele dag binnen het asiel en worden verzorgd en behandeld zoals de andere honden die aanwezig zijn (Dutch Cell Dogs, 2013).

Voordelen

- De honden worden binnen een asiel op een verantwoorde manier verzorgd en gehuisvest. De honden worden verzorgd door een vakbekwaam dierversorger (zie paragraaf 3.1) en de huisvesting is aan een heel aantal wettelijke regels verbonden (zie paragraaf 6.1).
- De PI hoeft alleen maar een ruimte beschikbaar te stellen voor de trainingssessies en de rustpauzes van de honden. Daarbuiten heeft de gevangenisstaf er geen extra werk van (Henk Dillerop, persoonlijke communicatie, 10 juli 2013).

Nadelen

- De honden zitten meerdere keren per dag in een kleine kennel/bench voor vervoer of tijdens de trainingen. Dit kan onnodig veel stress opleveren. Honden die last hebben van bijvoorbeeld reisziekte zullen met steeds minder enthousiasme mee willen en daardoor bestaat de kans op het ontwikkelen van meer ongewilde gedragingen (Gaus, 2008; Milan, 2011).
- De honden worden na een training dag weer terug gebracht naar het asiel. Een asiel is voor de meeste honden een nare omgeving. Het verblijf binnen een asiel vergroot de kans op chronische stress en ook wordt de kans vergroot op vermindert welzijn en het ontwikkelen van probleemgedrag (Boshuizen, 2010).
- Er moet altijd iemand zijn die de honden ophaalt en weer terug brengt naar het asiel.

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

6.1.2 Binnen een PI

Er zijn bij buitenlandse projecten voorbeelden te vinden waarbij de honden voor de gehele trainingstijd binnen de PI verblijven. Voor deze honden is een aparte ruimte beschikbaar gemaakt waar ze 's nachts slapen. In deze ruimte staan vaak een aantal losse kennels waarin de honden opgesloten kunnen worden. De honden vallen onder de verantwoordelijkheid van de gedetineerden. Dus ook buiten de trainingssessies om, dan wordt er met de honden gelopen, gespeeld en worden ze verzorgd.

Het project DAWGS in Port St. Joe, Florida maakt gebruik van een speciaal afgesloten terrein waar de gedetineerden en de honden in een soort van werkkamp wonen en werken. Bij dit project werken meerdere gedetineerden samen tijdens de training van een hond. Dit gebeurt in groepen van 3 of 4 personen (DAWGS in prison, 2013).

Voordelen

- De honden worden niet continu vervoerd van de ene plek naar de andere. Ze hebben een vaste slaapplek waar ze vertrouwd mee zijn.
- De honden gaan (bijna) overal mee naar toe. Op deze manier leren ze met nieuwe en soms onbekende situaties om te gaan en wordt de mens-hond-relatie verbeterd.
- De honden krijgen naast alleen de trainingssessies meer aandacht dan dat ze in een asiel zouden krijgen.
- Indien de verantwoordelijkheid gedeeld wordt raakt de hond er aan gewend om naar meerdere mensen te luisteren.

(Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013)

Nadelen

- De honden worden nog steeds in kennels gehouden. Dit kan alsnog stress en andere problemen opleveren (Gaus, 2008; Milan, 2011).
- De gedetineerden moeten voldoende ruimte hebben om met de honden te lopen en te spelen. Hierbij mogen ze geen hinder zijn voor andere gedetineerden, bijvoorbeeld diegene met een hondenallergie (Correctional Service Canada, 1998).
- Indien de verantwoordelijkheid gedeeld wordt moet er duidelijk zijn wie op welk moment verantwoordelijk is. Anders kan er een machtspeel tussen meerdere gedetineerden ontstaan en dit is niet positief voor de ontwikkeling van de hond (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013).

6.1.3 Op de eigen cel

Ook zijn er voorbeelden van buitenlandse projecten waarbij één gedetineerde de gehele verantwoordelijkheid over de hond draagt. Hierbij 'woont' de hond op de eigen cel van de gedetineerde en gaat verder overal mee naar toe. Op de cel van de gedetineerde staat een bench waar de hond in kan verblijven op tijden dat deze niet met de gedetineerde mee kan. En eventueel kan de bench dienen als slaapplek.

Ook in deze setting kunnen er meerdere gedetineerden betrokken zijn bij de training van één enkele hond. Dit is wanneer er meerdere gedetineerden een cel en de hond delen. Gezamenlijk zijn ze verantwoordelijk voor de hond en zijn verzorging (Richardson-Taylor, et. al., 2001).

De voor en nadelen zijn in deze situatie dezelfde als beschreven in paragraaf 2.2.2. Alleen kan het in deze situatie nog lastiger zijn om met de hond te gaan lopen omdat de afdeling waarin de cellen zich bevinden afgesloten zijn. Daarnaast kan het risico op welzijnsaantastingen voor de hond eventueel groter zijn in deze situatie, omdat er minder toezicht is op de gedetineerden.

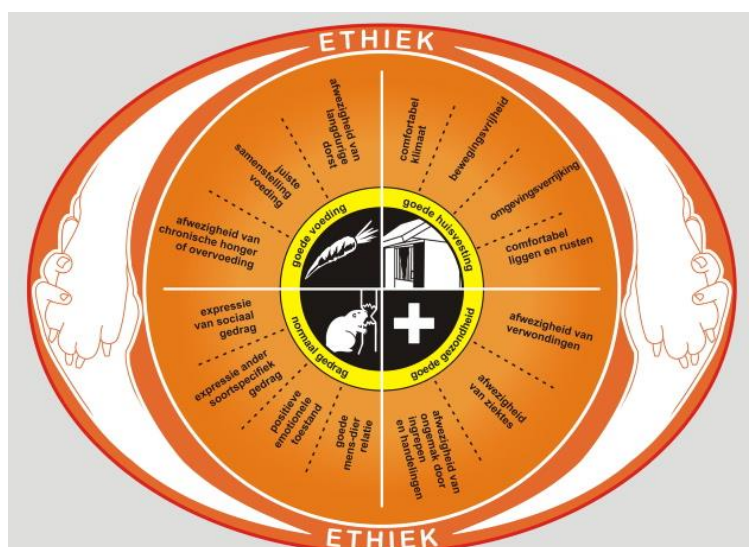
In Nederland is het nog niet mogelijk om een hond op de eigen cel te houden aangezien het houden van huisdieren anders dan een vogeltje of een vis wettelijk niet is toegestaan (Janine Janssen, persoonlijke communicatie, 17 juli 2013).

6.2 Welfare Quality meetsystematiek

Voor het meten van welzijn is er door verschillende wetenschappelijke instituten het Welfare Quality meetsystematiek ontwikkeld. Deze bestaat uit vier klassen welke weer onderverdeeld zijn in drie of vier criteria. Het systeem is duidelijk weergegeven in figuur 6.1. In onderstaande paragrafen worden de verschillende criteria behandeld aan de hand van de wettelijke eisen. Tevens wordt er ingegaan op de situatie zoals die zou kunnen of moeten zijn

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

Figuur 6.1 Gezondheid, gedrag, huisvesting en voeding zijn aspecten die van invloed zijn op het dierenwelzijn. Dierethiek gaat over het denken over wat mensen wel en niet met dieren mogen doen. Bron: Cursus dierenwelzijn (Dierenwelzijnsweb, 2013)

wanneer de honden gehouden zouden worden binnen een PI.

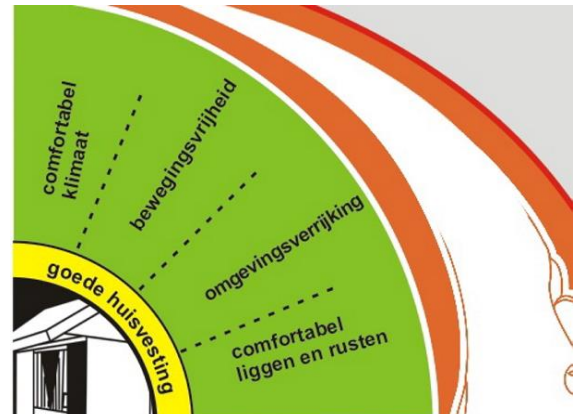
Vanuit de Nederlandse overheid zijn er een aantal wetten opgesteld die van toepassing zijn op het houden van en het werken met honden. De meest recente is de Wet Dieren die sinds 01 januari 2013 in werking is getreden. Deze is geschreven als vervanging voor de verschillende wetten die tot die tijd betrekking hadden op dieren. Op dit moment zijn een groot aantal van de artikelen van de Wet Dieren nog niet in werking getreden. Dit zijn over het algemeen artikelen die als geheel of gedeeltelijk uit de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren (hierna GWWD genoemd) komen. Tot de tijd dat deze artikelen in de Wet Dieren in werking treden zijn deze leidend. Onder de Wet Dieren vallen een zestal Algemene Maatregelen van Bestuur (AMvB). Deze geven meer duidelijkheid en details over de artikelen die beschreven staan in de Wet Dieren.

6.2.1 Goede huisvesting

De meest wettelijke bepalingen gaan over de huisvesting in het algemeen. Het gaat hierbij om een tweetal artikelen uit de GWWD en het Besluit Gezelschapsdieren. In de GWWD wordt melding gemaakt dat er in algemene maatregelen van bestuur regels opgesteld zijn/worden die betrekking hebben op de volgende punten:

- De afmetingen en uitvoeringen van kooien, hokken en stallen en hun vormgeving.
- De aard (materiaalgebruik) van de wanden en van het vloer- en grondoppervlak van kooien, hokken en stallen.
- De inrichting, zoals de plaatsing van voeder- en drinkwatervoorzieningen en voorzieningen om soorteigen gedrag te vertonen/ontplooiën van kooien, hokken en stallen.
- De verlichting, luchtverversing en verwarming van kooien, hokken en stallen.
- De aanwezigheid en de aard van afrasteringen.
- De voorzieningen binnen huisvestingssystemen.

(Artikel 45 GWWD)

Figuur 6.2 Goede huisvesting met de bijbehorende criteria (Diernwelzijnsweb, 2013)

En volgens het Besluit gezelschapsdieren dient een hond gehuisvest te worden in een geschikte ruimte (Artikel 9, lid 1 Besluit Gezelschapsdieren), die:

- Over voldoende bewegingsruimte beschikt.
- Uitsluitend materialen bevat die aangepast zijn aan de fysiologische en ethologische behoeften van de hond.
- Bescherming biedt tegen slechte weeromstandigheden en gezondheidsrisico's.
- Hygiënisch is en eenvoudig gereinigd en gedesinfecteerd kan worden.
- Uitsluitend materialen bevat die eenvoudig vervangen, gereinigd en gedesinfecteerd kunnen worden.
- Zodanig is gebouwd en wordt onderhouden dat bij de hond geen pijn of letsel veroorzaakt wordt.
- Geen materialen bevat die ongeschikt of schadelijk zijn voor de hond.

(Artikel 9, lid 2, letter a-d, f en g Besluit Gezelschapsdieren)

Bovenstaande punten zijn zeer algemeen en vormen de kapstok voor de besluiten die hieronder bij de verschillende segmenten zijn gebruikt.

Comfortabel klimaat

Een hond dient altijd voldoende verse lucht en zuurstof te krijgen en in een hygiënische behuizing te leven. (Artikel 1.7, letter d Besluit houders van dieren). De ruimte waarin de hond gehuisvest wordt moet daarnaast op zodanige manier verlicht en verduisterd worden, dat er aan de fysiologische en ethologische behoeften van de hond wordt voldaan (Artikel 1.8, lid 1 Besluit houders van dieren).

Bewegingsvrijheid

Als een hond zich in een ren bevindt, mag hij niet aangeliend of op andere manier vastgezet zijn aan een ketting (Artikel 3.1, lid 1, letter c Besluit houders van dieren). Een hond mag wel in een ren worden gehouden, indien de ren is ontworpen voor het verblijf van een of meerdere honden, voldoende ruimte (oppervlak en hoogte) heeft voor de hond of de honden die daarin verblijven en aan een zijde open is (Artikel 3.3, lid 1 Besluit houders van dieren). De grond van de ren moet zodanig worden onderhouden en gereinigd dat die schoon blijft en niet drassig wordt (Artikel 3.3, lid 2 Besluit houders van dieren). Verder mogen zich geen voorwerpen in de ren bevinden waaraan de hond zich kan verwonden (Artikel 3.3, lid 4 Besluit houders van dieren) en moet de hond toegang hebben tot een hok dat aan de regels voor de huisvesting van een hond van dit besluit en het besluit gezelschapsdieren voldoet (Artikel 3.2, lid 4 en artikel 3.3, lid 3 Besluit houders van dieren). Buiten een ren mag een hond wel aangeliend of vastgelegd zijn, mits er aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

- De riem, lijn of ketting en de halsband waarmee de hond vastgezet is mogen niet wurgen of leiden tot verwondingen bij de hond.
- De riem, lijn of ketting heeft een minimale lengte die ertoe bijdraagt dat de hond voldoende bewegingsruimte heeft.
- De hond wordt niet belemmerd door obstakels.
- De hond heeft toegang tot een hok dat voldoet aan de regels voor huisvesting van het besluit gezelschapsdieren en het besluit houders van dieren.

(Artikel 3.2 Besluit houders van dieren)

Volgens de wetgeving is het voldoende om de hond niet in zijn bewegingsvrijheid te beperken. Dat betekent dat de hond, zonder door materialen, wanden en plafonds belemmert te worden, vrij moet kunnen zitten, staan, liggen en zich omdraaien. Deze wettelijke standaard is zeer laag. De wettelijke standaard voor grote honden (met een schofthoogte vanaf 50cm) is: minimale hoogte van het verblijf = 1,8m, minimale lengte korte zijde = 1,2m en minimale vloeroppervlak = $(1+n) \times 1,5m^2$ (waarbij n het aantal honden per verblijf weergeeft) (Artikel 12 Honden en Kattenbesluit 1999).

Door gedragsdeskundigen wordt aanbevolen om een hond de mogelijkheid te bieden zich vrij in het verblijf te kunnen bewegen. Dat wil zeggen dat de hond niet door materialen, wanden en plafonds beperkt of belemmerd mag worden als hij zit, staat, ligt, zich omdraait, door de ruimte loopt en op de achterpoten staat (Volhard, 2005). De hond moet minimaal $4m^2$ vloeroppervlak ter beschikking hebben om zich halverwege vrij te kunnen bewegen. Indien meerdere honden samen in een verblijf gehuisvest worden, betekent dit niet dat elke hond vier vierkante meters nodig heeft, want honden raken elkaar vaak over een grote deel van het lichaam aan als ze zitten, staan, liggen of zich bewegen. Dit is niet erg voor honden die goed met elkaar kunnen opschieten. Bij twee honden per verblijf wordt een minimale vloeroppervlakte van $6m^2$ geadviseerd en daarna moet de vloeroppervlakte met $2m^2$ per hond uitgebreid worden. Honden liggen graag op een verhoging en dit geldt zeker voor honden die met meerdere bij elkaar gehuisvest worden. De hoogste in de roedel ligt hoger en geeft hierdoor zijn machtspositie weer. Verder zorgt een verhoging ervoor dat kou vanuit de vloer/ondergrond niet kan optrekken (Ellis, 2009). Honden zijn over het algemeen erg behendig en kunnen ook goed springen. De omheining van een buitenren dient dan ook hoger te zijn dan een grote hond kan springen. De hoogte wordt op minimaal 1.80m geschat.

Omgevingsverrijking

Honden zijn sociale dieren en leven van nature in roedels, hierbij is er een bepaalde rangorde binnen de groep. Hierdoor weet ieder individu waar hij staat en hoe hij zich moet gedragen. Binnen een asiel of PI zal het lastiger zijn om de honden in een groep te huisvesten. Dit heeft te maken met het feit dat een groep aan elkaar moet wennen en er een rangorde gevormd moet worden. Dit kost tijd en kan gepaard gaan met schermutselingen/gevechten (Dierckx, 2006; Dyck, 2006). Om de honden toch wat afleiding te bieden wanneer ze alleen zijn in hun kennel kan gebruikt worden gemaakt van verrijkmateriaal, dit zijn bijvoorbeeld speeltjes en kauwbotten. Het kauwen op producten die hier speciaal voor ontwikkeld zijn is goed voor het gebid en de spijsvertering van de hond. En het is minder gevaarlijk dan wanneer de hond uit verveling op andere zaken gaat kauwen (F.E.D.I.A.F. - Nutritional Guidelines For Complete And Complementary Pet Food For Cats And Dogs, 2002). Een andere manier van het bezighouden van de hond is gebruik te maken van voerverrijking. Hierbij kan bijvoorbeeld gebruikt worden gemaakt van een KONG (product waar voer in verstopt wordt). Hierdoor duurt het langer voor de hond voordat hij al zijn voer op heeft en wordt geestelijk uitgedaagd om zijn best te doen alles te krijgen. Op de markt zijn verschillende soorten speeltjes te verkrijgen die ook werken met voedsel als beloning. Dit kan een puzzel zijn waar onder bepaalde stukken snoepjes verstopt liggen. Dit laatste is een activiteit waarbij er wel een begeleider aanwezig moet zijn aangezien de puzzel opnieuw gelegd (gevuld) moet worden (Kongcompany, 2013, Hondenspielen, 2013).

Comfortabel liggen en rusten

De ruimte waarin een hond gehouden wordt en de materialen die de ruimte bevat moeten eenvoudig kunnen worden gereinigd en ontsmet en zijn zodanig ontworpen dat de hond geen letsel of pijn kan oplopen (Artikel 1.8, lid 2 en 4 Besluit houders van dieren). In de ruimte mogen ook geen materialen worden gebruikt die ongeschikt of schadelijk zijn voor de hond (Artikel 1.8, lid 3 Besluit houders van dieren). Als de hond niet in een gebouw gehouden wordt dient er voldoende bescherming worden geboden tegen slechte weeromstandigheden en gezondheidsrisico's (Artikel 1.6, lid 3 Besluit houders van dieren). Als de hond binnen een gebouw wordt gehouden, dient de houder van de hond ervoor zorg te dragen dat de hond niet kan ontsnappen (Art. 1.6, lid 4 Besluit houders van dieren).

6.2.2 Goede voeding

Voeding is van levensbelang en een hond dient toegang te hebben tot voldoende gezond voer, waarbij rekening gehouden wordt met zijn leeftijd en wat op een manier wordt aangeboden die bij zijn ontwikkelingsstadium past (Artikel 9, lid 2, letter e Besluit Gezelschapsdieren, Artikel 1.7, letter e-g Besluit houders van dieren).

Afwezigheid van langdurige dorst

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

Water is het belangrijkste bestandsdeel van een levend organisme het vormt +/- 70% van het totale lichaam. Het vertegenwoordigt dan ook het grootste deel van de dagelijkse voeding. Als water onthouden wordt, dan ontstaat er al snel een staat van uitdroging gekenmerkt door rimpels in de huid. Als deze zichtbaar worden, dan is er al een sprake van een waterverlies van 6%. Levensbedreigende symptomen, zoals shock ontstaan bij een watertekort van 10-12%. Een hond dient dan ook te allen tijde toegang te hebben tot voldoende vers drinkwater (Artikel 9, lid 2, letter e Besluit Gezelschapsdieren, Artikel 1.7, letter e-g Besluit houders van dieren).

Figuur 6.3 Goede voeding met de bijbehorende criteria (Dierenwelzijnsweb, 2013)

De dagelijkse waterbehoefte van een hond bedraagt 50-60 ml/kg lichaamsgewicht. Dit is ongeveer 2,5 a 3 maal de hoeveelheid droge stof die per dag wordt opgenomen. Verder is de waterbehoefte mede afhankelijk van meerdere factoren:

- Bij meerdere maaltijden per dag moet de hond meer water innemen.
- Een hoog gehalte aan eiwit of zout in het voer verhoogt de waterbehoefte.
- Jonge honden en kleine rassen hebben een hogere waterbehoefte (80 ml/kg lichaamsgewicht).
- Ziekte waarbij (lichaams-)vocht verloren gaat zoals diarree, braken, nierziekte, suikerziekte en bloedingen.
- Honden zijn niet in staat om hun lichaamstemperatuur te verlagen door te zweten, maar gaan hijgen. Zeker indien de omgevingstemperatuur plotseling stijgt of hoger is dan gemiddeld is dit duidelijk waarneembaar. Dit is een erg goede mechaniek, maar zorgt er wel voor dat een hond snel kan uitdrogen en zelfs in shock kan raken.

(Hiddes, 2002)

Bij inspanning gaat een hond meer hijgen om hun temperatuur te reguleren en heeft dus meer water nodig om uitdroging te voorkomen. Ook kan 'stress' tijdens trainingen diarree tot gevolg hebben en dit betekent dat er meer water gedronken dient te worden. Het is moeilijk een vermoeide of "gestreste" hond voldoende te laten drinken, daarom is het van groot belang om bij training de honden al te leren op gezette tijden voldoende voedsel en water tot zich te nemen (Hiddes, 2002).

Juiste samenstelling voeding

Honden hebben behoefte aan een uitgebalanceerd dieet met calcium, fosfor en voldoende vitamines waaronder vitamine D voor sterke botten en een gezond gebit. Vetten en olie vormen een bron van energie wat belangrijk is voor grote en actieve honden. Verder moeten er voldoende proteïnen in zitten om de vorming van spieren te ondersteunen en de spieren op peil te houden. De FEDIAF heeft aan de hand van verschillende wetenschappelijke studies het document 'Nutritional Guidelines' geschreven waarin per nutriënt (proteïne, vet, aminozuren, vetzuren, mineralen en vitamines) wordt aangegeven wat een hond nodig heeft. Hierachter schuilen velen formules voor het juist berekenen van de hoeveelheid aanwezige energie in voer, de opgenomen energie en overige nutriënten (F.E.D.I.A.F. - Nutritional Guidelines For Complete And Complementary Pet Food For Cats And Dogs, 2002).

De energiebehoefte van een hond is niet lineair gelijk aan het oplopen van het lichaamsgewicht in kg. Er kan veel beter gekeken worden naar het metabolische gewicht van de hond wat gelijk staat aan $\text{kg}^{0.75}$. Het onderhoud energie behoefte is de hoeveelheid energie die een gemiddelde actieve volwassen hond per dag nodig heeft. Het is samengesteld uit de basale metabolische ratio en de energie die het kost voor het in stand houden van de spijsvertering en de opname van voer in hoeveelheden die nodig zijn om het lichaamsgewicht op peil te houden. Hierbij zijn de calorieën opgenomen die nodig zijn voor spontaan (onvermijdelijk) activiteit en het behouden van de normale lichaamstemperatuur (F.E.D.I.A.F. - Nutritional Guidelines For Complete And Complementary Pet Food For Cats And Dogs, 2002).

Onafhankelijk van het lichaamsgewicht wordt de energiebehoefte beïnvloed door de verschillen in leeftijd, ras, dagelijkse activiteit, karakter, omgevingstemperatuur, eigen isolatiewaarde (vachtlengte en onderhuids vet) en sociale omgeving. Wel zijn de factoren 'leeftijd' en 'dagelijkse activiteit' degene die de belangrijkste zijn voor de verschillen in de individuele energiebehoefte. In tabel 6.1 staat aangegeven wat de gemiddelde metabolische energie per $\text{kg}^{0.75}$ is in Kcal en KJ per leeftijdsgroep en wat de standaarddeviatie is per leeftijdsgroep (F.E.D.I.A.F. - Nutritional Guidelines For Complete And Complementary Pet Food For Cats And Dogs, 2002).

Tabel 6.1 Metabolische energie per $\text{kg}^{0.75}$ in Kcal en KJ per leeftijdsgroep (Nutritional Guidelines For Complete And Complementary Pet Food For Cats And Dogs, 2002)

Leeftijd	Gemiddelde		Standaarddeviatie	
	Kcal metabolische energie/ $\text{kg}^{0.75}$	KJ metabolische energie/ $\text{kg}^{0.75}$	Kcal metabolische energie/ $\text{kg}^{0.75}$	KJ metabolische energie/ $\text{kg}^{0.75}$
Jaren				
1-2	130	550	125-140	523-585
3-7	115	480	100-130	418-545
>7 (senior)	100	418	80-120	335-500
Volwassenen met overgewicht	≤ 90	≤ 376		
Voorbeeld ras specifieke verschillen				
Deense Dog	200	837	200-250	837-1045

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

Newfoundlander	105	439	80-132	335-550
----------------	-----	-----	--------	---------

Afwezigheid van chronische honger of overvoeding

Om chronische honger bij de hond te voorkomen is het nodig om hem dagelijks zo te voeren dat hij de hoeveelheid energie binnenkrijgt die hij nodig heeft. In Nederland is het wettelijk geregeld dat er duidelijk op de verpakking van hondenvoer vermeld moet staan hoeveel voer er per dag gegeven dient te worden. Veel diervoeders hebben speciaal voer ontwikkeld gericht op levensfase (puppy, jonge hond, volwassen en senior), grootte (mini, normaal en groot), activiteit en ras (Teckel, Labrador, Boxer, Chihuahua, Spaniël, Rottweiler, Yorkshire Terriër en Duitse Herder). Vaak zit er ook een product tussen dat speciaal ontwikkeld is voor honden met overgewicht, gevoelige huid of problemen met de gewrichten. Ook worden er verschillende producten met verschillende smaken aangeboden (Eukanuba, 2013). Het is aan te raden om de hond volgens deze productinformatie te voeren. Het is nodig om de hond het voer in de juiste vorm en zodanig ter beschikking te stellen dat hij het in kan nemen. En er moet gecontroleerd worden of de hond het voer tot zich neemt. Als dit niet het geval is dienen er maatregelen te worden getroffen, zoals beschreven in de bijlagen XI en XII.

Echter wordt hoe snel een hond dik wordt ook door individuele eigenschappen van de hond beïnvloedt. Sommige rassen zijn bijvoorbeeld gevoeliger voor het ontwikkelen van obesitas (zwaarlijvigheid) dan andere rassen. Rassen die een genetische aanleg voor gewichtsproblemen hebben zijn: Labrador Retrievers, Cairn Terriers, Cocker Spaniëls, langharige Teckels, Shetland Sheepdogs, Bassets, Cavalier King Charles Spaniëls en Beagles. Verder veranderd met het toenemen van de leeftijd ook de mate van gewichtstoename. Tot twee jaar is de energieverbruik van de hond normaal gesproken zeer hoog. Pas vanaf twee jaar neemt de hond echt in gewicht toe. Het maximum gewicht bereikt een hond met ongeveer zes tot acht jaar. Tot twaalf jaar blijft de mate van gewichtstoename ongeveer dezelfde en vanaf dat moment daalt het gewicht vaak weer. Daarnaast verhoogt een castratie of sterilisatie het risico op gewichtstoename met 100% (Sauwens, 2006).

Er zijn twee vormen van obesitas bekend, de hyperplasie en de hypertrofie. Daarnaast kan er een mengsel van beide vormen voorkomen. Hyperplasie is een vorm van obesitas die door een toename van het aantal vetcellen ontstaat. De vetcellen groeien door, bij en direct na de geboorte, zoals in de puberteit. Bij hypertrofie is er sprake van een toename van de celgrootte en niet het aantal. De vetcellen worden vooral vergroot door de inname van te grote hoeveelheden voeding. Bij de hond is dit niet alleen de gewone dagelijkse voeding, maar ook beloningen in vorm van snoepjes en vooral voeding die niet geschikt is voor honden. Zoals gezegd dient de hoeveelheid energie die de hond binnenkrijgt aangepast te zijn aan de hoeveelheid energie die hij nodig heeft. Hoe meer lichaamsbeweging de hond heeft, hoe meer energie (calorieën) hij verbruikt, hoe meer voeding heeft hij dus nodig. Als de hoeveelheid voer verhoogd wordt en de lichaamsbeweging gelijk blijft, dan wordt de hond snel te dik. Bij een toename van de lichaamsbeweging en gelijkblijvende hoeveelheid voer kan de hond vermageren. Echter als er sprake is van een hormonale aandoening die de zwaarlijvigheid veroorzaakt, dient deze op de juiste manier behandeld te worden door een dierenarts. Een urine- of bloedonderzoek kan inzicht geven in eventuele hormonale aandoeningen (Sauwens, 2006).

Algemene symptomen die op zwaarlijvigheid duiden zijn bijvoorbeeld luiheid, moeilijk lopen, kortademigheid, veel slapen, achteraan lopen i.p.v. voorop of naast de persoon, buitengewoon veel hijgen en blaffen zonder op te staan. Gevolgen van obesitas zijn vaak: artrose en artritis, ademhalingsproblemen, bewegingsintolerantie (moeilijk kunnen lopen en bewegen), warmte-intolerantie (de hond kan de lichaamswarmte niet goed reguleren, omdat zij een te kleine lichaamsoppervlakte hebben in verhouding tot het lichaamsgewicht en daardoor de warmte niet efficiënt af kunnen staan aan de omgeving), verhoogde bloeddruk, voortplantingsproblemen (vooral daling van de libido en de spermakwaliteit en moeilijkheden bij de bevalling), een verhoogd risico bij chirurgische ingrepen en bij verdovingen en een grotere kans op het ontwikkelen van hart- en vaatziekten, kanker en huidaandoeningen (Sauwens, 2006).

Om een hond af te laten vallen is het in eerste instantie nodig om te bepalen hoe veel gewicht de hond moet verliezen, hoe veel energie hij dagelijks nodig heeft, op welke manier, met welke soort voer en hoeveel voer dagelijks gevoerd wordt, hoe veel lichaamsbeweging de hond dagelijks nodig heeft en in welke periodes het lichaamsgewicht gecontroleerd dient te worden. Daarna dient het bewegings- en voedingsschema van de hond daaraan aangepast te worden. Het kan dan ook beter meerdere keren per dag kleinere hoeveelheden gevoerd worden en de hond moet geen vrije toegang hebben tot het voer. Het is beter om regelmatig bepaalde hoeveelheden te voeren. Als er meerdere honden gevoerd worden, dan is het verstandig om de honden apart te voeren om te kunnen beoordelen hoeveel elke hond eet. Desnoods kan ervoor worden gekozen om een dieetvoeding te voeren. Het schema dient zo aangehouden te worden tot de hond enkele weken het ideale gewicht heeft. Het is belangrijk dat de gewichtsafname geleidelijk gebeurt. Dit om te voorkomen dat de hond na de dieet weer toeneemt en omdat het dier anders last kan krijgen van leververvetting. Een hond mag daarom maar 1% van zijn lichaamsgewicht per week afvallen. Ook nieuwe voeding moet altijd geleidelijk geïntroduceerd worden zodat het lichaam daaraan kan wennen. Verder moet er goed op gelet worden dat de hond geen etensresten of snoepjes krijgt en dat hij niet meer dan de aanbevolen hoeveelheid voer per dag krijgt. Voor de zekerheid is het zinvol om het voer in het begin af te wegen. In plaats van snoepjes te geven kan ter beloning met de hond worden gewandeld, gespeeld of geknuffeld. Het is ook mogelijk om de hond aandacht te geven en hem met woorden te belonen. Ontspannende massages kunnen ook als beloning worden gebruikt. Als laatste is het belangrijk om door middel van regelmatige, lange wandelingen (het liefst met

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

hindernissen) en regelmatige training of gebruik van een hindernisbaan te voorkomen dat een hond te dik wordt of na een slankheidskuur weer aankomt (Sauwens, 2006).

6.2.3 Goede gezondheid

De meeste honden blijven hun hele leven gezond en worden maar weinig ziek. In het lichaam vinden allemaal natuurlijk processen plaats die de hond beschermen tegen ziekten. Lichaamscellen vernieuwen en herstellen zich constant. De organen, cellen en moleculen zijn in staat tot zelfanalyse en herkennen onder normale omstandigheden eventuele schade en kan het betreffende gedeelte verwijderen, herstellen of vervangen. Deze voortdurende zelfregulering, die de optimale omstandigheden genereert voor een leven met een stabiel evenwicht of 'homeostase' en vormt de basis voor een goede gezondheid. Als deze zelfregulering faalt of is ondermijnt krijgen ziekten een kans (Fogle, 2002).

Honden worden tegenwoordig ouder dan vroeger. De uitspraak 'een jaar in een hondenleven komt overeen met zeven jaar in een mensenleven' klopt dan ook al niet meer. Want dat zou betekenen dat de meeste honden maar tien jaar zouden worden.

Tegenwoordig is de gemiddelde levensverwachting 12,2 jaar. Dit is natuurlijk wel ras-afhankelijk. Grote rassen hebben een lagere levensverwachting dan kleine honden. De Dwergpoedel kan wel 14,8 jaar worden terwijl een Ierse Wolfshond gemiddeld maar 6,2 jaar oud wordt (Fogle, 2002).

Figuur 6.4 Goede gezondheid en de bijbehorende criteria (Dierenwelzijnsweb, 2013)

Afwezigheid van verwondingen

Een hond die ziek of gewond lijkt dient onmiddellijk op passende wijze verzorgd te worden (Artikel 1.7, letter c Besluit houders van dieren).

Daarnaast moet uit dit protocol blijken dat zieke dieren op een passende wijze worden behandeld, gehuisvest en verzorgd en dient een asiel maatregelen te nemen ter voorkoming van dierziekten (Artikel 11, lid 1 Besluit Gezelschapsdieren). Deze maatregelen houden (onder meer) in dat de inrichting over minimaal drie afzonderlijke ruimtes beschikt, die voor de huisvesting van zieke of ziek verdachte honden bestemd zijn of gebruikt kunnen worden (Artikel 10, lid 1 Besluit Gezelschapsdieren). Dit zijn: een quarantainruimte bij verdacht op een besmettelijke ziekte, een isolatieruimte bij klinische verschijnselen van een besmettelijke ziekte en een ruimte voor zieke honden waarbij geen gevaar van besmetting bestaat (Artikel 10, lid 2 Besluit Gezelschapsdieren). Deze ruimtes zijn afgescheiden van de andere verblijven en de honden dienen in deze ruimtes solitair te worden gehuisvest, tenzij dat vanuit veterinaire oogpunt niet noodzakelijk is (Artikel 10, lid 2-4 Besluit Gezelschapsdieren). Ook honden waarvan het gezondheidstoestand of de vaccinatiestatus niet bekend zijn of die niet ingeënt zijn dienen in de quarantainruimte te verblijven (Artikel 11, lid 3 Besluit Gezelschapsdieren). De honden dienen geënt te worden en mogen de quarantainruimte pas minimaal zeven dagen na de enting verlaten (Artikel 11, lid 4 Besluit Gezelschapsdieren). Indien de getroffen maatregelen niet of onvoldoende blijken bij te dragen aan de verbetering van de toestand van de hond, dient op directe weg een dierenarts geconsulteerd te worden (Artikel 11, lid 2 Besluit Gezelschapsdieren).

Afwezigheid van ziektes

Honden kunnen net als mensen veel verschillende ziektes oplopen. Deze zijn onder te verdelen in verschillende categorieën en staan in bijlage VIII beschreven. Een aantal categorieën worden wat uitgebreider beschreven omdat die vaker voorkomen en gemakkelijker te voorkomen zijn.

Afwezigheid van ongemak door ingrepen en handelingen

Ingrepen en handelingen zijn soms nodig voor het welzijn van het dier. Soms zijn ze nodig voor het algemeen belang, bijvoorbeeld om het uitbreken van besmettelijke ziektes te voorkomen. Bij het uitvoeren van ingrepen en handelingen moet er voor gezorgd worden dat het dier zo min mogelijk hinder en stress hieraan ondervindt (Dierenwelzijnsweb, 2013).

6.2.4 Normaal gedrag

Honden stammen af van wolven en hun natuurlijk gedrag is daarop gebaseerd en verschilt daarom ook significant van het gedrag van de mens. Toch zijn er heel wat overeenkomsten tussen mensen en honden. De opbouw van ons hersenen is bijvoorbeeld

Figuur 6.5 Normaal gedrag en de bijbehorende criteria (Dierenwelzijnsweb, 2013)

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken in de
inrichting

bijna gelijk aan die van de hond en onze DNA stemt voor 75% overeen, hoewel we van uiterlijk zeer van elkaar verschillen. In de volgende alinea's worden het natuurlijke gedrag van de hond en zijn psychologische behoeften beschreven (Ellis, 2009).

Goede mens-dier relatie

Mensen en honden leven al sinds eeuwen in een nauwe gemeenschap en hebben in die tijd veel van elkaar geleerd. De hond heeft daarnaast veel eigenschappen ontwikkeld en gedrag aangeleerd om beter met de mens te kunnen communiceren (Coren, 2005; Soproni et. al, 2001; Veldt-van der Wal, 2011). Zo hebben honden bijvoorbeeld geleerd om mensen in de ogen te kijken en te herkennen wanneer je je aandacht op hen richt en wanneer niet en hebben ze het blaffen ontwikkeld om met ons te 'praten' (Coren, 2005). Ook de lichaamstaal van de mens kunnen honden net zo goed lezen als die van hun soortgenoten (Hare et. al., 1999). Honden leren ook door gedrag van de mens af te kijken, maar meer nog leren ze door gedrag van elkaar af te kijken (Coren, 2005; Pongrácz, 2001; Topal et. al., 1997). Deze eigenschappen van de hond maken het ook redelijk makkelijk voor de mens om de hond te trainen, hem commando's aan te leren en hem bepaalde taken of opdrachten uit te laten voeren (Veldt-van der Wal, 2011). Ook al heeft de hond niet hetzelfde cognitieve vermogen als de mens, toch kan hij tot op een bepaald niveau informatie waarnemen en verwerken. Wetenschappelijk staat vast dat:

1. Honden de wereld om hen heen waarnemen en er informatie uit opnemen.
2. Honden gedrag leren.
3. Honden zich (hun gedrag) aanpassen aan de omstandigheden.
4. Honden een geheugen hebben.
5. Honden bepaalde problemen kunnen oplossen.
6. Het gedrag van de volwassen hond in sterke mate bepaald wordt door zijn ervaringen als pup.
7. Honden emoties hebben en emoties bij anderen waarnemen.
8. Honden qua persoonlijkheid en karakter individueel en ras-afhankelijk van elkaar verschillen.
9. Sociale interacties en spel zeer belangrijk zijn voor honden.
10. Honden met elkaar en met de mens communiceren (Coren, 2005).

Expressie van sociaal gedrag

Het natuurlijke, soorteigen gedrag van de hond wordt in eerste instantie bepaald door het sociale karakter van het dier. Honden stammen van wolven af en wolven zijn roedeldieren en leven bijna nooit solitair. Als een wolf echt solitair leeft, dan is het bijna zeker dat hij op dat moment al weer op zoek is naar een nieuwe groep waarbij hij zich aan kan sluiten. Dit is erg belangrijk voor de huisvesting van honden, want dat betekent dat een hond nooit solitair gehuisvest mag worden. Bij honden die probleemgedrag laten zien is het niet altijd mogelijk om ze veilig bij andere honden te huisvesten. Daarom moet probleemgedrag bij een hond door middel van consequente training en met veel geduld worden afgeleerd. De hond moet ook kunnen communiceren door middel van geur, geluid en lichaamsaanraking. Dit heeft vooral ermee te maken dat honden in sociale groepen leven, die gebruik maken van een groot repertoire aan communicatiemiddelen en die functioneren op grond van een ingeslepen hiërarchische structuur. Een hond moet deze communicatiemiddelen en hiërarchische regels leren van zijn soortgenoten om ze efficiënt te kunnen gebruiken, zowel bij de communicatie met andere honden als bij de communicatie met mensen (Ellis, 2009; Gaus, 2008; Ohl, 2011).

Expressie ander soortspecifiek gedrag

Het natuurlijke gedrag van de hond wordt algemeen bepaald door zijn fysiologische en ethologische behoeften. Naast de behoefte aan sociaal contact tot en interactie met soortgenoten, zijn dit ten eerste de basisbehoeften, zoals tenminste elk zoogdier die heeft, namelijk: voedsel, water, licht en rust. Ten tweede heeft de hond veel beweging nodig, omdat zijn lichaam ervoor gemaakt is bijna dagelijks te jagen en daarbij lang achter een prooidier aan te rennen (Ellis, 2009).

Positieve emotionele toestand

Het welzijn van de hond wordt niet alleen door zijn gezondheid en zijn fysieke toestand bepaald. Een grote rol speelt het psychologische, sociale en emotionele welbevinden van het dier. Echter hangen de psych en het lichaam sterk samen en beïnvloeden elkaar, daarom bestaan er bijvoorbeeld ook psychosomatische en somato-psychische klachten. Bij de mens is deze samenhang wetenschappelijk bewezen en het is ook bewezen dat honden gevoelens waarnemen, waardoor ervan uitgegaan kan worden dat dezelfde samenhang ook bij honden bestaat. Om de emotionele toestand van de hond te verbeteren is het nodig om hem de mogelijkheid tot sociaal contact met de mens (denk aan de positieve mens-dierrelatie) en met soortgenoten te geven. Daarnaast moet stress en angst zo veel mogelijk worden voorkomen en dient de hond ook fysiek goed verzorgd te worden en bij goede gezondheid te zijn. Er is pas sprake van een goed welzijn als er aan alle behoeften van de hond wordt voldaan en de hond zijn natuurlijk gedrag volledig kan uiten (Ellis, 2009; Gaus, 2008; Ohl, 2011; Radinger, 2012; Wechsung, 2010).

6.3 Vervoer

De honden die binnen een asiel gehuisvest worden moeten vervoerd worden om deel te nemen aan de trainingen binnen de PI. Het vervoer van honden is geregeld binnen EG-verordeningen, EG-richtlijnen en EG-beschikkingen. Aan de hand hiervan zijn er een aantal regels opgesteld die betrekking hebben op de volgende punten:

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

- a) Het aanwijzen van een bevoegde autoriteit.
- b) Het aanwijzen van officiële dierenartsen.
- c) Het verlenen, schorsen en intrekken van certificaten, erkenningen, vergunningen en getuigschriften van vakbekwaamheid.
- d) Het erkennen van examens.
- e) Het uitvoeren van controles en inspecties die relevant zijn voor de bescherming van dieren tijdens het vervoer en daarmee samenhangende activiteiten.
- f) De vervoermiddelen die ten behoeve van het vervoeren van dieren worden gebruikt, evenals hun uitrusting en inrichting.
- g) Kooien, kisten, kratten, dozen en dergelijke voorwerpen die ten behoeve van het vervoer van dieren worden gebruikt en daartoe kennelijk bestemd zijn.
- h) De beladingsdichtheid van vervoermiddelen als bedoeld in onderdeel f).
- i) Het in- en uitladen van dieren.
- j) De duur en de afstand van vervoer.

(Artikel 59a GWWD)

Verder zijn er geen wettelijke bepalingen over het vervoeren van honden in Nederland. Wel kan er door logisch nadenken een veilige omgeving gecreëerd worden waarin de honden vervoerd kunnen worden. Om zo goed mogelijk meerdere honden te vervoeren is een bestelbus de beste optie. Deze mag gewoon met het B rijbewijs gereden worden. Het gebied de voorkeur om de honden in aparte kennels te kunnen zetten en dat de honden niet in staat zijn om elkaar te zien. Dit voorkomt agressief gedrag zoals grommen en fixeren. De bestelbus kan op verschillende manieren ingedeeld worden. Aangezien een bestelbus vaak een schuifdeur aan de zijkant heeft kan er langs de andere lange zijde een aantal kennels geplaatst worden, eventueel gestapeld. Ook kunnen er aan de achterkant nog een aantal kennels geplaatst worden (bron).

Een aantal andere punten die betrekking hebben op het vervoer van de honden:

- Laat de honden eerst uit voordat ze in de kennels moeten. Dit voorkomt ongelukjes en scheelt opruimen.
- Zorg voor voldoende ventilatie en frisse lucht achter in de bus.
- Zorg voor onderdelen die gemakkelijk schoon te maken zijn.
- Ontsmet regelmatig (bij dagelijks gebruik 1x per week).
- Maak gebruik van antislip matten in de laadruimte.
- Zorg voor een goede verzekering van de bestelbus.

(bron)

6.4 Mogelijke aantastingen van het welzijn van de honden tijdens het project

Het welzijn van de honden kan door verschillende manieren aangetast worden tijdens het project, zoals als de hond niet of onvoldoende natuurlijk gedrag kan uiten, er niet aan de behoeften van de hond wordt voldaan, hij angst of stress ondervindt of zijn gezondheid aangetast is. In tabel a) in bijlage XI is weergegeven in welke situaties, op welke manieren en op welke niveaus het welzijn van de hond aangetast kan worden. In tabel b) in bijlage XI is beschreven hoe aan de hand van de lichaamstaal van de hond zijn welzijn bepaald kan worden. Het welzijn van de hond kan bepaald worden door gebruik te maken van de checklist voor welzijn controles welke staat in bijlage XII. De meeste aspecten leiden tot stress bij de hond en sommige leiden zelfs tot ernstige gezondheidsaantastingen. Daarnaast kan ook stress de gezondheid aantasten. Stress is een sterke, aanhoudende geestelijke en lichamelijke spanning en ontstaat als een situatie onbeheersbaar en/of onvoorspelbaar is of lijkt te zijn voor het dier (Schmidt, z.d.). Afhankelijk van hoe erg een dier de stressfactor ervaart, hoe beter of slechter kan het hier mee omgaan. Er wordt onderscheid gemaakt tussen acute en chronische stress. Acute stress is kortdurend en plotseling. Acute stress hoeft geen probleem te zijn als het niet te ernstig is, lichte stress kan ook juist de alertheid opwekken (Ennik et. al., 2011). Chronische stress is langdurige en/of treedt vaak of zelfs regelmatig op. Stress veroorzaakt zowel geestelijke als lichamelijke veranderingen zoals moeheid, emotionele labiliteit, cognitieve klachten, versnelde ademhaling, verhoogde hartslag en bloeddruk en verhoogde adrenaline, noradrenaline en cortisol gehalte in het bloed. Bij acute stress hebben deze reacties een beschermende werking omdat ze het lichaam in de staat verzetten om te vechten of te vluchten. Bij chronische stress kunnen deze reacties negatieve gevolgen hebben voor de geestelijke en lichamelijke gezondheid en het welzijn van het dier (Schmidt, z.d.).

Chronische stress moet in ieder geval worden voorkomen. Er moet dus zorg voor worden gedragen dat de hond niet overprikkeld raakt door te veel omgevingsprikkels of omdat de situatie voor hem onvoorspelbaar en onbeheersbaar is en dat bij de verzorging en de huisvesting van de hond aan zijn fysiologische en ethologische behoeften wordt voldaan (Schmidt, z.d.).

6.4.1 Verhoogd risico door het gebruik binnen een PI

Mensen die een delict hebben gepleegd worden opgesloten omdat zij een risico vormen voor de maatschappij. Van mensen met een criminele achtergrond wordt dan ook vaak verwacht dat zij een gevaar vertegenwoordigen voor de mensen en misschien ook de dieren om hen heen. Echter is niet iedereen die een of zelfs meerdere delicten heeft gepleegd een zo stereotiepe criminele. Het verblijf binnen de PI zal voor de honden geen extra risico's vormen, als er aan alle regels met

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

betrekking tot de omgang met de honden wordt voldaan en de gedetineerden hun plichten en verantwoordelijkheden kennen (Janine Janssen, persoonlijke communicatie, 17 juli 2013). Vergeleken met de situatie van sommige huishonden is mogelijk dat het eventueel zelfs beter met het welzijn van de honden in de PI gesteld zou kunnen zijn. De hond binnen de PI krijgt voldoende beweging, uitdaging en aandacht, wat bij gewone huishonden vaak niet vanzelfsprekend is. Alleen in huisvestingssituatie drie (als de honden op de eigen cel van de gedetineerden worden gehouden) dient er voor extra toezicht worden gezorgd, om het risico op welzijnsaantastingen voor de honden zo klein mogelijk te houden. Zonder dit toezicht is het mogelijk dat een gedetineerde agressief gedrag tegen de hond vertoont of het welzijn of de gezondheid van de hond op andere manier in gevaar brengt (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 17 juli 2013; Janine Janssen, persoonlijke communicatie, 17 juli 2013).

6.4.2 Voorkomen van en omgaan met stress en angst bij de hond tijdens het project

Onnodige stress en angst bij de hond moet worden voorkomen (Artikel 9, lid 2, letter i en j Besluit Gezelschapsdieren). In eerste instantie geldt dat honden die binnen de eerste zes maanden van hun leven goed gesocialiseerd zijn minder stress- en angstgevoelig zijn dan honden die niet goed gesocialiseerd zijn. Toch kunnen alle honden stress en angst ondervinden. Het is daarom zeer belangrijk het welzijn van de honden tijdens de gehele trainingsperiode (fase 2 en fase 3 van het trainingstraject) in de gaten te houden. Het is dus noodzakelijk dat de deelnemers van het project op de hoogte zijn van het kalmerend gedrag van de hond (zie tabel 6.4 in paragraaf 6.4.5). Als de hond kalmerende signalen vertoont is dit een teken daarvoor dat hij stress ondervindt. Dit is in principe de meest spannende dagdeel voor de honden. Iedereen die een 'eigen' hond verzorgt en traint is verantwoordelijk voor het welzijn en de gezondheid van de hond, voor zover dat in de handen van diegene ligt. Dat betekent dat de gedetineerden het welzijn van hun honden ook voor en na de trainingssessies in de gaten moeten houden. Zoals beschreven in hoofdstuk 7 worden de gedetineerden door een professionele hondentrainer opgeleid en zullen daarna in staat zijn zelf het welzijn en de gezondheid van de honden te controleren. Tijdens de sessies kan de hondentrainer de gedetineerden hierbij ondersteunen. Bij de dagelijkse verzorging van de dieren kan de vakbekwame dierversorger hulp en ondersteuning bieden. De dierversorger en de hondentrainer dienen er ook voor te zorgen dat de gedetineerden hun taken correct en volledig uitvoeren (Beetz, 2012; Gaus, 2008).

De hondentrainer en eventueel de dierversorger zullen om stress en angst bij de hond zoveel mogelijk te voorkomen daarnaast een aantal aandachtspunten in de gaten houden (zie hoofdstuk 2 voor de verantwoordelijkheden van de hondentrainer en de dierversorger). In de bijlagen XI en XII staat uitgebreid beschreven hoe het welzijn en de gezondheid van de hond bepaald kan worden. Het eerste aandachtspunt is dat de honden voldoende rustperiodes moeten hebben en dat ze deze periodes op een locatie door kunnen brengen waar ze niet gestoord worden. Een hond mag daarbij niet solitair ergens worden opgesloten, hij moet altijd de mogelijkheid hebben tot sociaal contact tot mensen of soortgenoten. Echter is het belangrijk geen honden samen ergens te plaatsen die agressief of angstig gedrag vertonen in aanwezigheid van elkaar. Het tweede aandachtspunt is dat gezondheidsproblemen, verveling en drukke situaties, zoals grote groepen mensen, lawaai, veel of sterke geuren zo veel mogelijk worden vermeden om stress of angst bij de hond te voorkomen. Daarvoor is het slechts nodig de huisvestings- en verzorgingseisen van het kwaliteitssysteem na te leven. Een belangrijk punt om stress te voorkomen is het voorkomen van verveling, want verveling veroorzaakt stress. Het is dus belangrijk dat de honden dagelijks voldoende uitloop krijgen en de mogelijkheid hebben tot sociale interactie, zoals beschreven in paragraaf 6.2 (Beetz, 2012).

In een gespannen situatie is het aan te raden om de hond te laten spelen met andere honden, dit is ontspannend voor de honden. Het spelen met speelgoed heeft dit effect niet (Ohl, 2011). Als een hond erg gestrest of angstig is, dan dient de begeleider van de hond zich op dat moment rustig en kalm te gedragen en langzaam en zacht tegen de hond te praten. Indien de stressprikkel herkend wordt en nog aanwezig is kan hij verwijderd worden tot de hond weer rustig is. Het is dan wel aan te raden door doelgerichte oefeningen de hond aan de prikkel te laten wennen, zo dat hij erdoor geen stress of angst meer ondervindt (Gaus, 2008; Milan, 2011). Dit dient echter onder begeleiding van de vakbekwame hondentrainer te gebeuren. Als verveling, drukte, lawaai of te weinig ruimte als stressindicator geconstateerd wordt, dan kan uitloop of lichamelijk contact tot mensen of soortgenoten voor ontspanning zorgen (Beetz, 2012). Met behulp van de Tellington TTouch methode (TTT) kan de hond daarnaast gemasseerd worden om te ontspannen en om chronische angsten of stressgevoeligheid te verminderen. De TTT methode kunnen de gedetineerden leren door middel van literatuuronderzoek of praktische lessen die gegeven worden door een dierenarts(-assistent) die TTouches toepast bij honden in de dierenartspraktijk (Tellington-Jones, 2008). Als een hond chronische stress ondervindt dient hij met rust te worden gelaten en direct uit het trainingsprogramma te worden gehaald (voor toelichting op signalen van chronische stress bij de hond zie tabel 6.5). Als een hond signalen van angst vertoont tijdens een bepaalde handeling, dan is het nodig de handeling direct te onderbreken, zodat de hond geen slechte ervaringen aan de handeling of situatie koppelt (Gaus, 2008; Ohl, 2011).

6.5 Deelconclusie

De voorafgaande paragrafen geven inzicht in de bescherming van het welzijn van de honden tijdens het project. De onderzoeksvraag die daardoor beantwoord werd is: "Op welke manieren moet het welzijn van de honden worden gewaarborgd?". Het welzijn van de honden dient tijdens het project regelmatig gecontroleerd te worden. Hiervoor is het nodig om de behoeften van de hond te kennen en hem daarop toegepast te huisvesten en te verzorgen. Verder is het nodig om te kunnen herkennen wanneer het welzijn of de gezondheid van de hond bedreigd is. Het welzijn moet op verschillende

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

niveaus worden gewaarborgd en gecontroleerd, namelijk fysiek en (sociaal-)psychologisch. Om het fysieke, het psychische en het sociale welzijn van de honden te waarborgen is het nodig om bij de verzorging en het omgang met het dier voor goede huisvesting en gezonde voeding te zorgen en ervoor te zorgen dat de hond in goede gezondheid is en normaal gedrag vertoont.

6.6 Aanbevelingen

Tijdens het project is het erg belangrijk om rekening te houden met het welzijn van de honden. Hierbij moet naar verschillende onderdelen gekeken worden. Het gaat onder andere om de huisvesting en verzorging, de algemene gezondheid en het (soort)eigen gedrag en de training. Het wordt aanbevolen om de wettelijke eisen betreffend de huisvesting, de verzorging en de omgang met de honden uit te breiden met behulp van de richtlijnen die beschreven staan in dit hoofdstuk en in de bijhorende bijlagen. Deze richtlijnen hebben hogere standaarden dan de wettelijke regels en eisen. Het is altijd nodig om af te wegen of het met hond daadwerkelijk beter gaat binnen de PI dan in het asiel en er moet altijd individueel per hond worden afgewogen wat de voor- en nadelen van de deelname zijn. Niet voor alle honden is het asiel een slechte ervaring en sommige honden hebben bijvoorbeeld een zo grote afkeer aan autorijden dat de stress tijdens het vervoer groter zou zijn dan de positieve effecten van de extra aandacht door de gedetineerden. In ieder geval is het nodig om vaste regels op te stellen voor het omgang met de honden tijdens het project, om enige garantie te hebben dat de honden niet in gevaar worden gebracht door deelname. De richtlijnen die in dit hoofdstuk uitgelegd werden kunnen hier als leidraad toe dienen. Verder wordt aanbevolen om de gezondheid van de in de inrichting aanwezige honden dagelijks met behulp van een protocol te controleren. Hiervoor kan gebruik gemaakt worden van de checklist voor welzijn controles en de informatie in de bijlagen XI en XII.

7 Afsluiting van het project

Als het trainingsprogramma afgelopen is en zowel hond als mens de training afgerond hebben, gaan de honden naar het dierenasiel terug waar ze vandaan gekomen zijn, tenzij ze al gereserveerd zijn voor een toekomstige eigenaar. Om de honden best mogelijke kansen te bieden zullen de betrokkenen van het project van tevoren reclame moeten maken voor de adoptie van de honden. Zo kan ervoor gezorgd worden dat sommige honden niet eens naar het asiel terug moeten voordat ze met de nieuwe baas mee mogen. Echter moeten de honden aan enkele voorwaarden voldoen voordat ze in de maatschappij worden geplaatst. In dit hoofdstuk wordt het proces van de adoptie van de honden uit het PI-programma beschreven.

7.1 Adoptie van de hond

Honden die het trainingsprogramma in de penitentiare hebben afgerond mogen, onder bepaalde voorwaarden, als gezinshonden of zelfs als hulp- of geleidehonden geadopteerd worden door natuurlijke personen met een leeftijd van minimaal 16 jaar (Artikel 16 Besluit Gezelschapsdieren). De kosten voor de adoptie worden door het desbetreffende dierenasiel bepaald en de adoptie ofwel het verkoop van de hond wordt door juist diegene organisatie geregeld en uitgevoerd. De verantwoordelijkheid voor de adoptie van de hond en voor het nakomen van de eisen, voorwaarden en regelingen die daaraan verbonden zijn ligt dus bij de beheerder van het desbetreffende dierenasiel (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013). Op het moment dat een hond uit het asiel verkocht of afgeleverd wordt aan een natuurlijke persoon dient het dierenasiel schriftelijk informatie, betreffend de verzorging, de huisvesting en het gedrag van de hond en de kosten die aan de huisvesting van de hond verbonden zijn, mee te leveren, waardoor de persoon in staat gesteld wordt de hond zo goed mogelijk te verzorgen (Artikel 14 Besluit Gezelschapsdieren). Verder dient de koper of de persoon aan wie de hond afgeleverd wordt geïnformeerd te worden over de gezondheidstoestand, of ten minste over de voorgenomen inenting, van de hond. Het bewijs van de inenting dient aan de betreffende persoon te worden verstrekt (Artikel 15 Besluit Gezelschapsdieren).

7.1.1 Voorwaarden aan de hond

Voordat een hond deel mag nemen aan fase 3 van het trainingstraject of vrijgegeven wordt voor de adoptie zal hij eerst een gedragstest en een gehoorzaamheidstest af moeten leggen. De gedragstest moet de hond halen als bewijs daarvoor dat hij geen gevaar uitmaakt voor mensen of andere dieren in zijn omgeving. De gehoorzaamheidstest dient ter beoordeling van de gehoorzaamheid van de hond. De toekomstige eigenaren mogen zelf bepalen hoe goed de hond moet luisteren (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013). Als een hond geadopteerd of dienst gesteld wordt als hulp- of geleidehond zal hij naast de gedrags- en gehoorzaamheidstest een hulphondentoets af moeten leggen (ADI, 2013^a).

Gedrags- en gehoorzaamheidstest

De gedrags- en gehoorzaamheidstest die de hond af moet leggen na fase 2 van het trainingstraject, kan een samengestelde test zijn op grond van de nationale gedrags- en gehoorzaamheidstest en verschillende testmethoden van hondentrainers, dierenasielen (medewerkers en/of beheerders) en hondengedragsdeskundigen (ethologen). Het gedrag en de gehoorzaamheid van de hond kunnen als volgt worden getoetst (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013):

De gedetineerde die de hond getraind heeft tijdens het programma moet binnen 30 minuten een parcours aflopen met de hond, waarbij de hond de volgende gedragingen moet laten zien op commando van de gedetineerde (voor oefening een is de hond aan de riem vastgemaakt, bij de andere oefeningen dient de hond los te lopen):

- Wandelen zonder trekken.
- Wachten/stoppen met beweging.
- Zitten.
- Liggen.
- Plat op zij liggen.
- Bij de baas komen.
- Gaan staan.
- Apporteren.
- Springen.
- Vooruit lopen of rennen.

(Volhard, 2005)

Het parcours bestaat daarnaast uit een tunnel, een wipplank, een slalom en vier sprongen (hoogte is per hond aangepast aan de lichaamsgrote). De hond mag tijdens het gehele parcours maximaal 15% fouten maken (dus niet luisteren naar de commando's die de baas geeft) en ook de gedetineerde mag maximaal 15% fouten maken. Voorbeelden van wat met fouten bedoeld wordt zijn: het verkeerde commando te geven, verkeerde lichaamstaal te gebruiken, de hond niet duidelijk te begrenzen of dominant gedrag bij de hond toe te staan. Vooral is het belangrijk dat het hele parcours en alle bovenstaande oefeningen binnen dertig minuten uitgevoerd worden. De gedetineerde mag daarbij altijd met de hond praten, hem aaien en belonen. De hond mag echter niet gestraft worden. Als de gedetineerde te zenuwachtig is om zich goed te kunnen concentreren, dan dienen de omstandigheden zodanig aangepast te worden dat de gedetineerde de kans

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiare inrichting

krijgt om de hond de toets af te laten leggen. Als de gedetineerde niet in staat is om de hond te begeleiden tijdens de toets, dan wordt de gedetineerde vervangen door een vrijwillige (een andere gedetineerde) of desnoods door de vakbekwame hondentrainer (Volhard, 2005).

Daarnaast moet de hond de volgende eigenschappen laten zien nadat het parcours afgerond is:

- Een vriendelijke vreemde accepteren.
- Lopen op een drukke plaats.
- Niet laten afleiden door een andere hond.
- Niet laten afleiden door hard geluid (bijv. een pan die op de grond valt).
- Vriendelijk reageren op andere honden.

(Volhard, 2005)

Toetsing hulphonden

Door de hulphondentoets wordt in het einde van fase 3 bepaald welke honden als hulp- of geleidehonden in de maatschappij geplaatst mogen worden (ADI, 2013^a). Alleen honden die binnen de eerste zes maanden van hun leven gesocialiseerd zijn met mensen en honden en die in deze tijd ervaring hebben gemaakt met drukke situaties, in het bijzonder verkeer, ophoping van mensen, drukte in een benauwde ruimte en lawaai over het algemeen (Pichot, 2012). De hulphondentoets is opgesteld op grond van informatie van professionele hulphondentrainers en wordt door vakbekwame hulphondentrainers of geleidehondeninstructeurs afgenomen. De commando's mogen per handsignalen of akoestisch worden gegeven (ADI, 2013). Bij de hulp- of geleidehonden toets moet de hond, naast de basiscommando's van fase 2, de volgende gedragingen op commando uit kunnen voeren:

- Een deur opendoen.
- Een deur dichtdoen.
- Een lichtknop bedienen.
- Iets van de grond oprapen als het valt en het aangeven.
- Naast een mechanische en naast een elektrische rolstoel meelopen.
- Een lift knop bedienen.
- Met de lift gaan.
- Met de bus, de tram en de trein rijden.
- Zich zonder problemen in en uit een voertuig begeven.
- Stil blijven zitten tot hij geroepen wordt (het individu dient zich daarbij min. 3m van de hond weg te bewegen).
- Zonder riem netjes naast het individu lopen.

(ADI, 2013^a; KNGF, z.d.^c)

Dit zijn de basisvaardigheden die elke geleidehond leert. Daarnaast hangt wat de hond nog moet leren af van de beperkingen en de behoeften van de persoon die hij in de toekomst gaat begeleiden (KNGF, z.d.^c). De toets wordt buiten de muren van de gevangenis afgenomen door een vakbekwame geleidehondeninstructeur (voor nadere toelichting m.b.t. de vakbekwaamheid van de geleidehondeninstructeur zie hoofdstuk 3.3). De hond moet bij de toetsing minimaal 90% van de commando's correct volgen. Als een hond tijdens de toetsing agressief gedrag, zoals grommen, tanden laten zien of bijten, laat zien, wordt hij afgekeurd en zal opnieuw het trainingstraject moeten volgen of als gewone huishond ter adoptie komen. De hond mag zich daarnaast niet af laten leiden door personen, dieren of gebeurtenissen in de omgeving en mag niet aan de riem trekken (ADI, 2013).

7.2 Nazorg bij de hond

De verantwoordelijkheid voor de nazorg van de hond na afloop van het trainingsprogramma ligt bij de beheerder van het desbetreffende dierenasiel en verloopt volgens de regels en normen die in het asiel gehandhaafd worden met betrekking tot de nazorg en nacontrole van de asioldieren (Esther Bouter, persoonlijke communicatie, 18 juli 2013). De projectbeheerder heeft hier geen toezicht op. De verzorgings- en welzijnslogboeken van de betreffende hond worden aan de nieuwe eigenaren meegegeven (Carson, 2013; Henk Dillerop, persoonlijke communicatie, 10 juli 2013).

7.3 Nazorg bij de gedetineerde

De verantwoordelijkheid voor de nazorg van de gedetineerden na afloop van het project ligt bij de projectbeheerder, de begeleiders van de gedetineerde en het PMO. De nazorg na de detentie verloopt volgens de regels en normen die in de PI gehandhaafd worden met betrekking tot nazorg, re-integratie en reclassering van gedetineerden (DJI, 2013^c). De gedetineerden hebben na afloop van het project alleen nog de certificaten (of eventueel diploma's) die zij tijdens het trainingstraject behaald hebben en eventueel foto's van hun 'eigen hond' (Carson, 2013; Henk Dillerop, persoonlijke communicatie, 10 juli 2013). Tijdens de detentie, na afloop van het project, kan het de gedetineerde worden toegestaan om de nieuwe eigenaren van de hond/honden die hij getraind heeft (ofwel in principe de hond zelf via de nieuwe eigenaren) brieven te schrijven om zijn eigen ontwikkeling te beschrijven en naar de ontwikkeling van de hond te vragen. Dit mag in een mate gebeuren dat de nieuwe eigenaren er geen last van hebben. Het contact wordt onmiddellijk en permanent verbroken wanneer de nieuwe eigenaren aangeven dat zij het storend vinden. Tot nu toe wordt er nog niet in enige vorm

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

van nazorg voorzien. Het is duidelijk te zien dat de gedetineerden na afloop van het project weer hun oude (probleem-) gedrag vertonen, dat tijdens het project verdwenen was (Henk Dillerop, persoonlijke communicatie, 10 juli 2013). Het is echter niet bekend wat de effecten zijn als er wel in de nazorg wordt voorzien en er contact tussen de gedetineerden en de nieuwe eigenaren mogelijk gemaakt wordt (Janine Janssen, persoonlijke communicatie, 17 juli 2013).

7.4 Deelconclusie

Betreffend de nazorg bij de gedetineerde is in eerste instantie te zeggen dat het niet bekend is of het contact tussen de nieuwe eigenaren van de hond en de gedetineerde een positief effect heeft voor de gedetineerde. Er kan alleen het vermoeden worden geuit dat dit het geval zou zijn, omdat er tot nu nog niet in de nazorg van de gedetineerde wordt voldaan en er geobserveerd werd dat de positieve effecten van het project verdwijnen zodra de hond bij de nieuwe eigenaren leeft of naar het asiel teruggebracht werd. Het is duidelijk te zien dat de gedetineerde weer in het oude patroon terugvalt wanneer het programma afgelopen is. De onderzoeksvraag wie verantwoordelijk is over de nazorg van de gedetineerden kan als volgt worden beantwoord: Er wordt tot nu toe niet voorzien in nazorg voor de gedetineerden na afloop van het project. De hoofdverantwoordelijkheid over het project draagt de projectbeheerder, daardoor zou hij automatisch ook verantwoordelijk zijn voor de nazorg van de gedetineerden.

De tweede onderzoeksvraag die in dit hoofdstuk beantwoord werd is de vraag naar de verantwoordelijkheid over de nazorg van de honden na afloop van het project. Hierover is te zeggen dat de honden in principe vanuit het asiel herplaatst worden en dat de nazorg daarom via het asiel volgens de betreffende regels verloopt.

7.5 Aanbevelingen

Het is aan te raden om de honden voor de adoptie op hun gedrag en gehoorzaamheid te toetsen, om te voorkomen dat zij op grond van probleemgedrag of ongehoorzaam weer in het asiel terecht zullen komen. Voor familiehonden zal het voldoende zijn om een bestaande gehoorzaamheidstest, zoals die in dit hoofdstuk beschreven werd, te gebruiken. Voor hulp- of geleidehonden wordt aangeraden om met een erkende hulphonden-organisatie samen te werken en de toetsing volgens hun richtlijnen uit te voeren. Om het gedrag te testen kan een van de toetsingsmethoden gebruikt worden die beschreven staan in paragraaf 2.4.2 Selectie van honden.

De gegevens van de nieuwe eigenaren kunnen niet zomaar aan een gedetineerde worden gegeven. Daarom wordt aanbevolen om in een soort nieuwsbrief of dergelijke aan alle deelnemers van een trainingscyclus te laten weten hoe het verder met de honden gaat. Verder wordt op de importantie van een goede voorbereiding van de gedetineerde op de beëindiging van het project en 'het verlies' van de hond geattendeerd. De afloop van het project moet net zo goed gepland zijn als het begin. Om ervoor te zorgen dat de positieve effecten van het project voor de gedetineerde langer aanhouden wordt aanbevolen om in ieder geval in een soort van nazorg, in de vorm van communicatie met of informatie over de nieuwe eigenaren en/of het vooruitgang van de hond, te voorzien. Vanuit de PI zou het mogelijk zijn dat de nieuwe eigenaren met de hond langskomen om de gedetineerde te bezoeken. Er dient een stappenplan te worden ontwikkeld voor de gehele nazorg-procedure van het project voor de gedetineerde.

8 Evaluatie van het project

De effecten die het project heeft op de mensen binnen de penitentiaire inrichting, de deelnemende honden en mensen buiten de muren van het gevangenis kunnen met behulp van een aantal hulpmiddelen en door middel van bepaalde methodes worden gemeten. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de metingen kunnen worden gedaan. Het doel van de evaluaties is dat het project aangepast of zelfs gestopt wordt, als de evaluatie van een of meerdere onderdelen de uitkomst levert dat het project negatieve of onvoldoende positieve veranderingen teweegbrengt.

8.1 *Evaluatie van de effecten van het project binnen de penitentiaire inrichting*

De effecten die het project heeft binnen de penitentiaire inrichting kunnen worden gemeten aan de hand van een aantal kwantitatieve en vooral aan de hand van kwalitatieve gegevens. De methodes voor het meten en de gegevens die gemeten kunnen worden, worden beschreven in de volgende paragrafen. Om de effecten van het gehele trainingstraject te kunnen beoordelen, zullen er metingen voor begin en na afsluiting van het project moeten worden genomen. Aangezien de metingen in relatie tot het project zullen staan en door zo weinig mogelijk andere aspecten moeten worden beïnvloed, wordt aanbevolen om de metingen telkens binnen een week (dus in de week voor en in de week na het project) te nemen. De metingen worden genomen op vrijwillige basis. De gedetineerden worden gevraagd om aan de metingen deel te nemen en de gedetineerden worden op de hoogte gesteld van het feit dat zij zelf mogen kiezen aan welke metingen zij deel willen nemen. Er mag wel duidelijk worden gemaakt dat de metingen een belangrijke invloed hebben op de toekomst hondenprogramma's binnen penitentiaire inrichtingen. Een hoge respondentie duidt op een groot interesse en een sterk belang van de gedetineerden in het project en kan dus als aparte kwantitatieve meting worden gezien (Richardson-Taylor, 2001).

8.1.1 *Evaluatie van de effecten op de deelnemende gedetineerden*

Een aantal mogelijke hulpmiddelen voor het meten van de effecten op de deelnemende gedetineerden staan hieronder weergegeven.

Rosenberg's schaal voor de beoordeling van het zelfrespect (Rosenberg's Self-esteem Scale)

Rosenberg's schaal voor het meten van het zelfrespect van een persoon (bijlage XIII) wordt gebruikt als zelfmeting die het voor een persoon vereenvoudigt om het zelfrespect in te schatten. De schaal bestaat uit tien stellingen, die allemaal een uitspraak zijn over of te maken hebben met het gevoel van eigenwaarde en het zelfbeeld van een persoon, en die beoordeeld kunnen worden met de waarde 1 t/m 4, waarbij 1 staat voor "helemaal eens" en 4 voor "helemaal oneens". De stellingen 2, 5, 6, 8 en 9 zijn omgekeerd, hier betekent dus 1 "helemaal oneens" en 4 "helemaal eens". Dit is belangrijk voor de berekening van de uiteindelijke score, daarom zijn alle omgekeerde stellingen aangegeven met een ster (*). Hoe lager de uiteindelijke waarde, hoe hoger is het zelfvertrouwen van de persoon (Richardson-Taylor, 2001; Rosenberg, 1979).

De CES schaal voor het meten van depressie (Center for Epidemiologic Studies-Depression (CES-D) Scale)

De CES-D schaal (bijlage XIV) wordt op dezelfde manier gebruikt als de Rosenberg schaal. Ook de CES-D schaal dient als hulpmiddel ter zelfbeoordeling van een persoon. Alleen bestaat de schaal uit twintig stellingen in plaats van tien en meet het depressiepotentiaal van een persoon. Oorspronkelijk werd de schaal ontwikkeld om de symptomatiek van depressies in de bevolking op te sporen. De schaal meet de actuele frequentie van depressieve symptomen van een persoon. De stellingen worden beoordeeld met waarden van 1 t/m 4, waarbij 1 betekent "zelden of nooit" en 4 betekent "bijna altijd". De stellingen 4, 8, 12 en 16 zijn omgekeerd, hier betekent dus 1 "bijna altijd" en 4 "zelden of nooit". Dit is belangrijk voor de berekening van de uiteindelijke score, daarom zijn alle omgekeerde stellingen aangegeven met een ster (*). Hoe lager de uiteindelijke score, hoe lager is het depressiepotentiaal van een persoon (Richardson-Taylor, 2001; Radloff, 1977).

De schaal voor het meten van eenzaamheid van de UCLA (UCLA Loneliness Scale)

Ook de schaal voor het meten van eenzaamheid (bijlage XV) is een zelfbeoordelingsmeting en bestaat uit twintig stellingen. Alleen hebben deze stellingen te maken met aspecten van sociaal contact en sociale relaties. De UCLA schaal meet de discrepanties tussen het niveau van sociaal contact waarop een persoon zich wil bevinden en het niveau van sociaal contact waarop de persoon zich daadwerkelijk bevindt. De stellingen krijgen waarden toegewezen van 1 t/m 4, waarbij 1 betekent "nooit" en 4 betekent "altijd". De stellingen 1, 5, 6, 9, 10, 15, 16, 19 en 20 zijn omgekeerd, hier betekent dus 1 "altijd" en 4 "nooit". Hoe lager de uiteindelijke score, hoe minder eenzaam een persoon is (Richardson-Taylor, 2001; Russell, 1996).

De schaal voor het meten van zelfvertrouwen en interpersoonlijke controle (Spheres of Control (SOC) Battery)

De zogenoemde SOC battery (bijlage XVI) is een driedimensionale groep van metingen die betrekking hebben op de drie domeinen van zelfvertrouwen, interpersoonlijke controle en sociaal-politieke controle. De SOC battery bestaat dus uit drie schalen, waarvan elk tien stellingen bevat. Voor het meten van de effecten van het project op de gedetineerden worden de eerste en de tweede dimensie of schalen gebruikt. Het zelfvertrouwen en de interpersoonlijke controle zijn ook van belang als het gaat om het gedeelte verantwoording of meer-partijdige besluitvorming. De sociaal-politieke controle is echter niet van belang voor het project. De stellingen krijgen waarden toegewezen van 1 t/m 7, waarbij 1 betekent "helemaal eens" en 7 betekent "helemaal oneens". In de schaal voor het meten van zelfvertrouwen zijn de stellingen 3, 6, 8 en 10 omgekeerd en in de schaal voor het meten van interpersoonlijke controle zijn de stellingen 1, 3, 6, 8 en 9 omgekeerd. De schalen kunnen apart beoordeeld worden. Hoe hoger het uiteindelijke waarde in de schaal voor het meten van het zelfvertrouwen,

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

hoe hoger is het zelfvertrouwen van een persoon. Hoe hoger de waarde in de schaal voor het meten van de interpersoonlijke controle, hoe meer controle heeft de persoon over of ten aanzien van andere personen (Richardson-Taylor, 2001; Paulhus, 1983).

Enquêtes en interviews

Als laatste bestaat de mogelijkheid om kwalitatieve gegevens te verzamelen door middel van enquêtes en interviews met de gedetineerden die aan het project deel genomen hebben. Voorbeelden voor deze enquêtes en voor de interviews staan in de bijlagen XVIII en XIX (Richardson-Taylor, 2001).

8.1.2 Evaluatie van de effecten op niet-deelnemende gedetineerden

Het is mogelijk om kwalitatieve gegevens te verzamelen door middel van enquêtes en interviews met de gedetineerden die niet aan het project deel hebben genomen. Zo kan de stemming van de niet-deelnemende personen worden vastgesteld en kan worden beoordeeld in hoeverre het project (positieve of negatieve) impact heeft op de niet-deelnemende personen. Voorbeelden voor deze enquêtes en voor de interviews staan in de bijlagen XVIII en XIX (Richardson-Taylor, 2001).

8.1.3 Evaluatie van de effecten op de sfeer binnen de penitentiaire inrichting

Met behulp van het voorbeeld van de enquête voor de status inventarisatie in de penitentiaire inrichting (bijlage XVII) kan een beeld worden geschetst van de stemming en de sfeer binnen de muren van de penitentiaire inrichting. De status inventarisatie houdt verschillende onderdelen in, namelijk: sociale interactie en sociale relaties tussen gedetineerden, interactie tussen gedetineerden en gevangenispersoneel, behandelfocus van het personeel m.b.t. de gedetineerden (ondersteuning en open communicatie), taken en opdrachten van het personeel, interesses en belangen van het personeel in (het welbevinden van) de gedetineerden, cohesie van het personeel en oriëntatie van het personeel bij de behandeling van de gedetineerden (probleemgericht of veranderingsgericht). Er kan dus ook een beeld worden geschetst van de samenwerking en de sociale interacties tussen gedetineerden onderling en tussen de gedetineerden en het personeel, van het welbevinden van de gedetineerden en het personeel over het algemeen en van bepaalde groeperingen in het bijzonder (zoals buitenlandse gedetineerden, personeel met weinig beroepservaring, enz.). Voor het bereiken van de uiteindelijke score van de status evaluatie dienen de waardes van de stellingen 1, 3, 8, 19, 25, 26, 48, 56, 60, 61 en 64 omgedraaid te worden (Richardson-Taylor, 2001).

8.1.4 Evaluatie van de effecten op het personeel van de penitentiaire inrichting

Om de effecten van het project op het gevangenispersoneel te evalueren kan gebruik gemaakt worden van kwalitatieve metingen in de vorm van enquêtes en interviews. Voorbeelden voor deze enquêtes en voor de interviews staan in de bijlagen XVIII en XIX (Richardson-Taylor, 2001).

8.2 Evaluatie van de effecten van het project buiten de muren van de penitentiaire inrichting

Naast de directe effecten die het project heeft op de deelnemers, de andere gedetineerden, het personeel van de gevangenis en de honden, heeft het project ook een indirect effect die pas buiten de muren van de gevangenis aan het licht komt. Het project heeft effect op een deel van de maatschappij (vooral op de toekomstige hondeneigenaren) en heeft een zeer belangrijke indirecte vervolgeffect voor de deelnemende honden. Daarnaast heeft het project een vervolgeffect voor de deelnemende gedetineerden, als zij de penitentiaire inrichting verlaten en terugkeren in de maatschappij. Echter is het moeilijk om informatie over re-integreerde gedetineerden te verkrijgen en publiekelijk te maken. Daarom zullen deze effecten door daarvoor bestemde onderzoeksbureaus en niet door deelnemers van het project worden gemeten (Richardson-Taylor, 2001).

8.2.1 Evaluatie van de indirecte effecten voor de deelnemende honden en voor de maatschappij

In hoeverre het project positieve gevolgen heeft voor de toekomst van de deelnemende honden, en dus positieve gevolgen voor de maatschappij, kan aan de hand van een aantal kwantitatieve gegevens worden geëvalueerd, namelijk:

- Het percentage van het aantal honden die de gedragstest hebben gehaald.
- Het percentage van het aantal honden die de hulp- of geleidehondentest hebben gehaald.
- Het percentage van het aantal honden die zijn geadopteerd.
- Het percentage van het aantal honden die na adoptie weer in een asiel terecht zijn gekomen.

(Richardson-Taylor, 2001)

8.3 Deelconclusie

Er is geen onderzoeksvraag opgesteld die in dit hoofdstuk beantwoord werd. Echter kan er de conclusie worden getrokken dat de effecten van het project op verschillende niveaus meetbaar zijn. Daardoor is het mogelijk om de kwaliteit van het project te bepalen.

8.4 Aanbevelingen

Het is aan te raden om elk project na beëindiging te evalueren om te beoordelen in hoeverre de genomen maatregelen bijdragen aan de kwaliteit van het project en de positieve effecten voor mens en dier. Op grond van de evaluaties kan het kwaliteitssysteem eventueel nog verbeterd of uitgebreid worden om de processen binnen het project te optimaliseren.

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

9 Conclusie

Om het project van begin tot einde succesvol te laten verlopen dient het van tevoren in alle details uitgewerkt en gestructureerd te worden. Het moet van tevoren duidelijkheid zijn wat de doelen en de randvoorwaarden van het project zijn. In dit kwaliteitssysteem worden de verschillende aspecten van die betrekking hebben op het project gedetailleerd uitgelegd. Het kan als leidraad worden gebruikt om de betreffende details te achterhalen en de benodigde structuur in het project aan te brengen. De antwoord op de hoofdvraag van het onderzoek (Wat houdt een kwaliteitssysteem in voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting in Nederland?) luidt:

In het onderstaande schema zijn de aspecten opgenomen in die een kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting in Nederland duidelijk inzicht moet geven, om bij te dragen aan de kwaliteit van de aangeboden diensten en de verbetering van het welzijn van mens en dier.

De organisatorische structuur van het project Welke personen en instanties zijn bij het project betrokken? Wat zijn hun verantwoordelijkheden zijn binnen het project?	
Het opstartproces Welke randvoorwaarden bestaan er voor het project? Welke regels en eisen met betrekking tot de registratie- en administratie van het project zijn er?	
De procedures en processen m.b.t. de selectie van en de koppeling tussen gedetineerden en honden Op grond van welke criteria worden de gedetineerden en de honden geselecteerd? Onder welke voorwaarden mogen de gedetineerden deel nemen? Wat zijn hun verplichtingen gedurende het project?	
De vakbekwaamheid en de benodigde vaardigheden van de medewerkers van het project Welke vaardigheden en vakbekwaamheid wordt benodigd en vereist van de personen die verantwoordelijkheid zijn voor: • De verzorging en huisvesting van de honden? • De selectie van de honden ofwel het testen op veilig gedrag? • De training van de honden? • De training van de hulphonden? • De begeleiding van de gedetineerden?	
De begeleiding van de gedetineerden Hoe is de integratie van het hondenproject in het detentie- en re-integratieplan en de doelen van de deelnemer geregeld? Hoe verloopt de communicatie met en begeleiding van de gedetineerde tijdens het project? Hoe kunnen eventuele welzijnsaantastingen van de gedetineerde in verband met het project worden voorkomen en gehandhaafd?	
Het trainingstraject Hoe is het traject structureel opgebouwd? Op welk niveau worden de training van de honden en de opleiding van de gedetineerden gegeven? Wat zijn de doelen van de training voor de hond?	
De training van honden Op grond van welke methodes mag er getraind worden? Welke hulpmiddelen zijn er toegestaan? Hoe zijn de groepen van deelnemers en honden samengesteld op het moment van de training? Hoe lang duurt een trainingssessie?	
De bescherming van het welzijn van de honden tijdens het project Welke mogelijkheden bestaan er betreffend de huisvesting van de honden? Welke voorwaarden bestaan er vervolgens gesteld aan de verzorging van de dieren? Wat zijn de mogelijke welzijns- en gezondheidsaantastingen bij honden (in het algemeen en door het gebruik van de honden binnen een penitentiaire inrichting)? Welke eisen worden gesteld m.b.t. de controle van de gezondheid en het welzijn van de honden?	
De afsluiting van het project Hoe worden de gedetineerde voorbereid op het einde van het trainingstraject? Wat zijn de voorwaarden die aan de hond worden gesteld om geadopteerd te kunnen worden? Wat zijn de mogelijkheden voor de gedetineerden om een certificaat of diploma te behalen bij een succesvolle afsluiting van het project? Wat zijn de voorwaarden en criteria die betrekking hebben op het behalen van het certificaat of diploma ofwel voor de accreditatie van een certificatie of diplomering? Hoe is de nazorg van de hond geregeld? Hoe wordt er in de nazorg van de gedetineerde voorzien?	

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

Zowel de keuze van de betreffende aspecten als de uitleg en de toelichting daarvan in het kwaliteitssysteem gebeurt op grond van wetten, regels en richtlijnen, theoretische en praktische expertise op het gebied van gedetineerden en honden, en op grond van ethische en morele oogpunten.

Als laatste is het mogelijk om de aspecten te beschrijven die belangrijk zijn voor de evaluatie van het project. Het wordt verwacht dat het project zowel binnen als buiten de muren van de penitentiaire inrichting effecten heeft die geëvalueerd kunnen worden om wetenschappelijke onderzoeken in de toekomst te ondersteunen.

10 Aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden een aantal aanbevelingen gegeven. Als eerste zijn dit de aanbevelingen die betrekking hebben op het project/kwaliteitssysteem zelf. Daarna zullen nog een aantal aanbevelingen voor vervolgonderzoek besproken worden.

Aanbevelingen voor het project/kwaliteitssysteem

Zoals reeds uitgelegd dient het project van begin tot einde duidelijk gestructureerd te zijn en planmatig uitgevoerd te worden om de kwaliteit te kunnen waarborgen. In de conclusie zijn deze aspecten opgesteld, en in categorieën onderverdeeld, die daarvoor van belang zijn. In dit hoofdstuk worden de aanbevelingen uit het verslag volgens deze categorieën samengevat. Voor nadere informatie over de oorsprong van de aanbevelingen dient het betreffende hoofdstuk bekeken te worden.

Organisatorische structuur van het project

Al voor aanvang van het project dienen de organisatorische structuur, de betrokkene personen en instanties en de verdeling van de verantwoordelijkheden duidelijk te zijn. Dit kan het beste in overleg met de betrokkenen die verantwoordelijkheden zullen dragen gebeuren. Er wordt aangeraden om een schema op te stellen waarin de verantwoordelijkheden van de betrokkene personen duidelijk weergegeven staat. Dit schema zal voor alle betrokkenen toegankelijk moeten zijn. De verdeling van de bevoegdheden en verantwoordelijkheden binnen de PI en de rechten en plichten van de gedetineerden berusten op de wet- en regelgeving. Het is niet nodig om de wettelijke normen aan te vullen.

Opstartproces

De verantwoordelijkheden en procedures met betrekking tot de registratie en administratie van het project en de honden heeft de nationale wet- en regelgeving als grondslag. Deze standaards zijn voldoende en hoeven niet uitgebreid te worden. Echter dient bij de registratie rekening te worden gehouden met de soort organisatie die bij de registratie van het project gekozen wordt. Het wordt aangeraden om het project in vorm van een stichting te registreren, als het om een niet-winstmakende organisatie draait. Hierdoor is het mogelijk om gebruik te maken van sponsors en giften en kan bij de belastingdienst een ANBI-status aangevraagd worden. In ieder geval wordt geadviseerd om de bedrijfsvorm niet ondoordacht te besluiten.

Procedures en processen met betrekking tot de selectie van en de koppeling tussen gedetineerden en honden

De selectieprocedures van de gedetineerden en de honden heeft op dit moment geen algemeen geldige eisen of regels. Het wordt echter dringend aangeraden deze procedures van tevoren in alle details te plannen en te structureren. Daarvoor moeten ook doelstellingen van het project duidelijk zijn om de voorwaarden voor de deelname te bepalen. Het wordt aangeraden de toelating van gedetineerden en honden individueel te beoordelen, op grond van de voor- en nadelen die van een deelname verwacht worden. De voordelen moeten niet alleen de nadelen te niet doen, de deelname moet ook een voordeel bieden in vergelijking met de huidige situatie van de betreffende persoon of hond. Het is aan te raden om de gedetineerden een deelnemers contract en een gedragscode te laten tekenen, waarin de (gedrags-)regels van het project en de rechten en plichten van de deelnemers duidelijk gemaakt worden. Verder wordt aanbevolen om het gedrag van de honden op veiligheid in de omgang met mensen en honden te testen. Bij potentiële hulphonden dient deze test uitgebreid te worden op het gedrag van de hond in verschillende bijzondere (prikkelvolle) situaties.

Vakbekwaamheid en de benodigde vaardigheden van de medewerkers van het project

Als vakbekwame dierversorger geldt iemand die een diploma van een (MBO) opleiding tot dierversorger heeft. Deze vakbekwaamheid is toerijkend voor het verzorgen van de honden tijdens het project of om uitleg te geven aan de gedetineerden over de verzorging. Het wordt daarom aangeraden om bij het dierenasiel te vragen of zij de methodes en procedures met betrekking tot de huisvesting en verzorging van de honden aan de gedetineerden uit willen leggen. De medewerkers van het asiel hebben namelijk bijna allemaal dit diploma. Zo dient er geen externe dierversorger ingehuurd te worden. Om de gedetineerden voldoende in te kunnen lichten over de training van honden en er voldoende begeleiding tijdens de trainingssessies te kunnen bieden, wordt aangeraden om hondentrainer ofwel hulphondentrainer in te huren die een erkend diploma heeft.

Begeleiding van de gedetineerden

Individuele mensen hebben individuele begeleiding nodig. Toch zijn er een aantal algemene principes om de begeleiding en ondersteuning van mensen structuur te geven en in een bepaalde richting te leiden. Echter zijn deze methodes niet wettelijk of enigszins anders verplicht. Het wordt aanbevolen om tijdens het project een ontwikkelingsgerichte vorm van begeleiding toe te passen, waarbij de deelnemers ondersteunt worden in het ontwikkelen van hun vaardigheden en zich gewaar worden van eventuele toekomstperspektieven. Daarom is het aan te raden van tevoren een methodisch kader voor de begeleiders te ontwikkelen of een bestaande methodiek te gebruiken. Het methodisch kader voor trajectbegeleiders dat in dit verslag toegelicht werd kan daarvoor als ondersteunend materiaal of als leidraad voor de begeleiding gebruikt worden. De interactie tussen de gedetineerden en het personeel heeft grote invloed op de algemene sfeer binnen de PI en daardoor ook op het succes van het project en de veiligheid in de inrichting en dient daarom positief van oorsprong te zijn.

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

Trainingstraject

Betreffende het trainingstraject bestaan geen wettelijke eisen of officiële standaards en richtlijnen. Daarom wordt aanbevolen om het trainingstraject in verschillende fases te laten verlopen, waarbij eerst de gedetineerden opgeleid worden voordat zij zelf honden mogen trainen, zoals in dit verslag uitgelegd werd. Daarnaast is het aan te raden om de gedetineerden zodanig op te leiden dat ze daarvoor een certificaat of eventueel zelfs een erkend diploma kunnen behalen. De doelen, procedures en voorwaarden betreffend de opleiding moeten van tevoren duidelijk zijn. Gelijk op welk niveau de deelnemers opgeleid worden, wordt aanbevolen om de trainingssessies altijd door een professionele honden- of hulphondentrainer te laten begeleiden.

Training van honden

In principe is het alleen vereist om de honden tijdens de training geen pijn of letsel toe te voegen en onnodige angst en stress te voorkomen. Het wordt echter dringend aangeraden uitsluitend trainingsmethodes en hulpmiddelen te gebruiken waarvan wetenschappelijk is aangetoond dat zij geen negatieve invloed hebben op het welzijn van de hond en dat ze efficiënt zijn. Daarnaast is het aan te raden om een vaste trainingsschema op te stellen voor alle honden, waarin de duur en intensiteit van de trainingssessies toegepast zijn op hun vaardigheden en eventuele beperkingen.

Bescherming van het welzijn van de honden tijdens het project

Om het welzijn en de gezondheid van de honden tijdens de huisvesting binnen de PI te waarborgen, wordt aanbevolen om in deze situatie een vakbekwame dierversorger in te huren om aan de gedetineerden uit te leggen hoe de huisvesting en verzorging van de honden verricht dient te worden. Anders zou er voor de gehele periode een vakbekwame dierversorger ingehuurd moeten worden. In ieder geval dient er bij de huisvesting en verzorging van de honden aan de wettelijke eisen te worden voldaan. Het wordt echter aanbevolen om deze eisen uit te breiden om de welzijn van de honden tegenmoet te komen. Daarnaast wordt aanbevolen om de manier van huisvesting niet afhankelijk te maken van de voordelen voor het project, maar van de voor- en nadelen voor het welzijn van de hond.

Afsluiting van het project

Het is aan te raden om de afsluiting van het project van tevoren goed te plannen, om de gedetineerden op het juiste moment op de beëindiging van het trainingstraject voor te bereiden. Het is verstandig om dit te doen om ervoor te zorgen dat de positieve effecten van het project zo lang mogelijk aanhouden. Daarom wordt ook aanbevolen om te proberen contact tussen de gedetineerden en de nieuwe eigenaren van de hond te leggen of op andere manier ervoor te zorgen dat de gedetineerde te weten komt hoe het met 'zijn hond' gaat. Als laatste is het aan te raden om de effecten van het project binnen en buiten de muren van de PI na afloop van het project te evalueren om verbeter- of knelpunten aan het licht te brengen en deze aan te kunnen pakken.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Daarnaast zijn er een aantal aanbevelingen opgesteld met betrekking tot het uitvoeren van (vervolg-)onderzoeken op het gebied van de verbetering van de kwaliteit van gevangenis-hondenprojecten en voor het uitvoeren van onderzoeken met betrekking tot incidenten, risico's en effecten van het project.

Effecten van het project

Zoals in het hoofdstuk over de evaluatie van het project uitgelegd werd, bestaan er mogelijkheden om de directe en de indirecte effecten van het project te meten. Dit zijn effecten op de deelnemers, de niet-deelnemende gedetineerden, de sfeer binnen de PI, het personeel en de honden. Er zullen wetenschappelijk onderzoeken gedaan moeten worden naar deze verschillende effecten om de voor- en nadelen van het project voor alle betrokkene te evalueren. Hierdoor kan het project verbeterd worden en kunnen er aspecten opkomen, die nog niet in het kwaliteitssysteem zijn bevat. Vooral als er gekeken wordt naar het welzijn van de honden tijdens het project, is het dringend aan te raden om wetenschappelijke, goed gestructureerde en gefundeerde onderzoeken uit te voeren. Er is namelijk bij sommige buitenlandse projecten sprake geweest van deelnemers en honden die uit het project gehaald werden of voor andere redenen niet meer deelnamen.

Incidenten en risico's

Er werden geen redenen aangegeven waarom sommige deelnemers en honden uit het project werden gehaald of niet meer deelnamen. Omdat hier geen redenen voor werden aangegeven, wordt vermoed dat er tijdens de projecten ook dieren ziek of gewond zijn geraakt, agressief tegenover mensen of andere honden waren of verkeerd zijn benaderd door gedetineerden of gevangenispersoneel. Daarom wordt dringend aanbevolen om uitgebreid te gaan onderzoeken welke incidenten bij zulke projecten voorgekomen zijn, wat de oorzaken daarvan waren en hoe daarmee omgegaan werd. Verder is het zinvol om op grond van deze onderzoeken een uitgebreide risico-inventarisatie uit te voeren, waarbij de mogelijke risico's en de aanbevelingen om deze te voorkomen en daarmee om te gaan geanalyseerd en toegelicht worden.

Afwegingen onderdelen kwaliteitssysteem

Als laatste wordt aanbevolen om onderzoek te doen naar de belangrijkheid van de verschillende aspecten van het kwaliteitssysteem voor het waarborgen van de kwaliteit en veiligheid van gevangenis-hondenprojecten. Het wordt namelijk vermoed dat het succes van het project sterk afhangt van de achterliggende structuur en de planning. Echter is hier nog

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

geen wetenschappelijk bewijs voor. Het zou bijvoorbeeld net zo goed kunnen dat het succes van het project veel meer afhangt van de manier waarop de penitentiaire medewerkers, de hondentrainer en andere betrokkenen met de gedetineerden en/of met de honden omgaan, dan van de structuur of opbouw van het project. Het is wel een sterke verwachting dat de planning vooral betreffend de selectie en koppeling van gedetineerden en honden erg belangrijk is om vooral de veiligheid van het project te waarborgen.

11 Discussie

Om het onderzoek af te ronden vinden wij het belangrijk om nogmaals kritisch te kijken naar zowel de onderzoeksmethodes als de resultaten van het onderzoek. Het maakt namelijk niet uit hoe goed een onderzoek van tevoren doordacht, besproken en gepland was, tijdens de uitvoering en de verwerking van de verzamelde gegevens komen er vaak een aantal obstakels of problemen tevoorschijn. Daarom gaan wij in dit hoofdstuk ten eerste de gebruikte dataverzameling en –analyse methodes bediscussiëren. Daarna zullen wij een aantal aspecten van de resultaten bespreken die volgens ons opvallend of bijzonder zijn en zullen wij uitleggen wat wij geloven dat de redenen voor deze bijzonderheden kunnen zijn.

In het onderzoeksvoorstel zijn de categorieën die het kwaliteitssysteem uiteindelijk zou bevatten van tevoren zo goed mogelijk bepaald en vastgelegd. Deze categorieën dienden tijdens het onderzoek als leidraad voor het verzamelen van de relevante informatie. Omdat het doel van het onderzoek was om uit te zoeken wat het kwaliteitssysteem inhield, was het beter geweest dat we de indeling niet zo strikt hadden vast gelegd. Er werden namelijk tijdens het onderzoek, vooral door middel van de interviews, nog meer aspecten achterhaald waar van tevoren niet aan gedacht was. Daardoor ging het literatuuronderzoek langer door dan gepland, omdat er achteraf nog bepaalde informatie opgezocht moest worden. Daarnaast werd er steeds meer samenhangen tussen de aspecten vastgesteld, wat ertoe leidde dat de structuur van de categorieën meerdere keren aangepast moest worden. Om dit te kunnen voorkomen hadden de interviews al op een eerder tijdstip plaats moeten vinden. Dit was aangezien de duur van de voorbereidingen en de duur van het afstudeertraject volgens ons niet mogelijk. En hoewel het aan de ene kant een beperking was heeft het er in het begin voor gezorgd dat het verzamelen van belangrijke wet- en regelgeving en de wetenschappelijke onderzoeken sneller en completer is gebeurd. Wij hadden dus de voor- en de nadelen van de strikte planning van tevoren tegen elkaar af moeten wegen, om te bepalen wat de beste methode was geweest.

Verder hadden er meer respondenten geïnterviewd kunnen worden, dit om een duidelijker beeld van de meningen en ervaringen uit meer verschillende werkvelden en dus oogpunten te verkrijgen. De planning was om ook (forensische) psychologen, (hulp-) hondentrainers en eventueel dierenartsen of assistentes te interviewen. Van deze respondenten werden geen (positieve) reacties ontvangen. Daarnaast was de stichting Dutch Cell Dogs niet bereid om ons te woord te staan. Het werd verwacht dat juist door het gesprek met deze organisatie veel duidelijkheid over de interne processen en verantwoordelijkheden zou ontstaan. Wel kon er een trainingssessie van Dutch Cell Dogs in de PI Heerhugowaard worden bekeken, op grond van een uitnodiging van de directeur van de PI. Door de rondleiding door de PI en de observatie van de trainingssessie is er wel een zeer duidelijk beeld ontstaan van de effecten die de honden en de gedetineerden op elkaar hebben en van de setting waarin het gehele project plaatsvindt. De ervaringen die tijdens dit bezoek opgedaan werden overtroffen de kennis die uit het theoretisch onderzoek gehaald werd. Toch vinden wij het jammer dat wij niet meer positieve reacties van respondenten hebben ontvangen en niet met de dames van het bestaande nationale project in gesprek konden gaan. Wij denken dat het onderzoek door een groter aantal interviews uitgebreider had kunnen zijn en dat er eventueel nog andere aspecten bij waren gekomen, die nu niet in het kwaliteitssysteem opgenomen zijn.

In sommige onderzoeken of berichten over Amerikaanse projecten stond vermeld dat er een aantal honden en/of deelnemers uit het project werden gehaald of door een of ander reden niet meer aan het project deelnamen. De redenen daarvoor waren er echter niet aangegeven. Daardoor is bij ons twijfel ontstaan over de achterliggende structuur en planning van de projecten, vooral betreffend de selectieprocedures en de begeleiding en toezicht tijdens het project. Dit is waarschijnlijk vooral om slechte promotie te voorkomen. Volgens ons zou het echter juist beter zijn om de redenen aan te geven, zodat er in de toekomst en door andere projecten gebruik kan worden gemaakt van deze ervaringen. Zo kan de kwaliteit van de projecten juist verbeterd worden. Ook tijdens een van de interviews werd duidelijk hoe belangrijk het is om betrouwbare onderzoeken naar de effecten en de risico's van de projecten uit te voeren. Ook werd er duidelijk hoe belangrijk de planning en de structuur van het project is en hoe belangrijk het is om de aandacht voor het samenhangen tussen de verschillende aspecten niet te verliezen – en ook hoe weinig hierin op dit moment wordt voorzien. Er bestaan dus meerdere knelpunten bij de projecten waarvan de betrokkenen deels ook op de hoogte zijn, maar waarin nog steeds niet voor verbetering wordt gezorgd. Wij denken dat deze uitkomsten belangrijke redenen zijn om de projecten te evalueren en er wetenschappelijk onderzoek naar uit te voeren en wij denken dat de uitspraken van het interview respondenten het belang van het kwaliteitssysteem nog duidelijker maken.

Verder werden er deels onderzoeken of berichten over buitenlandse projecten gevonden die niet helemaal betrouwbaar, juist of volledig waren. Dit laat twijfels opkomen over de gebruikte onderzoeksmethodes en gemeten effecten van de projecten. Hierbij gaat het voornamelijk om de gebruikte methodes voor de dataverzameling en/of analyse en om het feit dat er niet altijd alle aspecten in de metingen werden meegenomen die direct of indirect invloed op de resultaten kunnen hebben. Wij denken dat het zeer belangrijk is om wetenschappelijk gefundeerde onderzoeken – door middel van het gebruik van betrouwbare en correcte onderzoeksmethoden en met aandacht voor alle aspecten die de resultaten van het onderzoek kunnen beïnvloeden – uit te voeren om de daadwerkelijke effecten aan te tonen en de voor- en nadelen van het project te evalueren.

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

In een van de interviews werd aangegeven dat de effecten van het project niet lang aanhielden als de honden weer waren verdwenen, omdat er op dit moment nog niet in de nazorg van de deelnemers wordt voorzien. De hond verdwijnt zomaar uit het leven van de gedetineerde en de gedetineerde blijft achter de muren van de gevangenis. Het enige wat hij houdt is een foto van 'zijn hond' en een certificaat voor de deelname. Volgens ons zou het een positief effect kunnen hebben om voor contact tussen de gedetineerde en de nieuwe eigenaren van 'zijn hond' te zorgen, zodat de gedetineerde te weten kan komen hoe het verder met de hond is verlopen. In een van de interviews werd aanbevolen om dit aan de hand van een nieuwsbrief aan alle deelnemers van een trainingscyclus te publiek te maken. Dit vinden wij een goed idee, omdat zo geen direct contact tussen de gedetineerde en de nieuwe eigenaren ontstaat, waardoor volgens ons de veiligheid van de nieuwe eigenaren gewaarborgd wordt.

Tijdens de bezichtiging van de PI zagen wij echter zelf dat de gedetineerden die al een keer aan het project deel hadden genomen nu om de trainingslocatie heen stonden en de nieuwe honden en hun trainers gingen observeren. Wij konden ook horen dat de gedetineerden deels zeiden dat ze bij het volgende project weer deel zullen nemen en het niet erg vonden om nu even te wachten om anderen de kans te geven ook een hond te trainen.

De effecten die wij tijdens de bezichtiging waarnamen hadden in ieder geval invloed op alle mensen die zich op de trainingslocatie of direct daaromheen bevonden: de sfeer was ontspannen, elke deelnemer was uitsluitend geconcentreerd bezig met zijn hond en de mensen daaromheen waren actief en geïnteresseerd aan het observeren. Wij konden daardoor ook zelf zien en ons laten overtuigen dat de geweldige effecten van de hondenprojecten die overal uitgeroepen worden daadwerkelijk zo geweldig kunnen zijn.

Verder hadden wij in principe van tevoren een beetje de verwachting dat er sprake zou zijn van jaloezie tussen gedetineerden omdat bepaalde gedetineerden wel en andere niet aan het project deel mogen nemen. Maar zowel van de nationale als van de internationale projecten werd vernomen dat dit niet het geval was. En ook bij de bezichtiging van de PI hebben wij geen jaloezie of andere negatieve gevoelens tussen de gedetineerden onderling of de gedetineerden en het personeel waargenomen. Op grond van de bezichtiging denken wij dat de positieve effecten van de aanwezigheid van de honden op de betrokkene personen en de algemene stemming in hun omgeving gewoon weinig ruimte laat voor negatieve gevoelens, zoals jalouzie of agressie. De ontspanning die ontstaat bij de observatie van en de interactie met de honden is blijkbaar veel groter dan de eventuele emotionele spanningen van de gedetineerden.

Uiteindelijk valt bij de responses van de interviews en de vragenlijsten op dat de uitspraken van de verschillende organisaties sterk overeenkomen. Alleen als het gaat om de selectie van gedetineerden werden er zeer verschillende uitspraken gedaan. Sommige organisaties hebben blijkbaar nauwelijks voorwaarden waaraan de deelnemers moeten voldoen en andere hebben juist zeer duidelijke eisen en regels gesteld. Volgens ons hangt dit vooral samen met de mate van de beveiliging van de bepaalde inrichting: in minder zwaar beveiligde inrichtingen of afdelingen waar alleen gedetineerden die goed gedrag laten zien mogen verblijven, zijn er minder strenge regels en eisen gesteld. Dit vinden wij ook acceptabel aangezien er in principe al een soort voorafgaande selectie plaatsge heeft vonden. In de sterker beveiligde inrichtingen worden daarentegen strengere eisen en regels gesteld: de gedetineerden moeten bijvoorbeeld het laatste jaar van de detentie geen slecht gedrag hebben laten zien en geen disciplinaire sancties hebben ondergaan. Hier wordt dan ook vaak gebruik gemaakt van gedragscodes en/of contracten die de deelnemers moeten tekenen. Aangezien de deels zeer zware delicten waarvoor de gedetineerden in detentie zijn en aangezien het gewelddadige gedrag van veel gedetineerden in Amerikaanse gevangenissen, vinden wij de strenge eisen en regels vanzelfsprekend. Wij vinden echter dat er algemene voorwaarden voor de selectie moeten bestaan, om de algemene veiligheid en het succes van de projecten te waarborgen, want ook in een licht beveiligde inrichting kunnen volgens ons mensen zitten die agressieve, gewelddadige of andere negatieve neigingen hebben. Wij ondersteunen wel de aanpak betreffend het opleggen van disciplinaire sancties dat blijkbaar alle organisaties gemeen hebben: er wordt altijd geprobeerd om conflicten door middel van communicatie op te lossen, de gedetineerden worden positief benaderd en zo goed mogelijk in hun ontwikkeling ondersteund en alleen als uiterste maatregel kunnen eventuele disciplinaire sancties opgelegd worden of een deelnemer uit het project worden gehaald. Wij denken namelijk dat de gedetineerden er veel meer baat van hebben als er met ze over eventuele problemen of incidenten gecommuniceerd wordt. Er moet volgens ons geprobeerd worden om de gedetineerden te helpen en te animeren om hun eigen probleemoplossende, communicatieve en sociale vaardigheden te ontwikkelen. Wij denken dat er voor mensen hetzelfde geldt als voor honden als het gaat om correctie: er wordt alleen maar aangegeven wat niet mag, maar er worden geen alternatieven geboden. Daardoor blijft de interne drang van de betrokkene om dat wat niet mag wel te doen bestaan en wordt het probleem in werkelijkheid niet opgelost. Volgens ons kan correctie een situatie alleen maar erger maken en niet verbeteren.

Een 'hondenleven' achter de tralies -

Kwaliteitssysteem voor bedrijven en organisaties die werken met asielhonden binnen een penitentiaire inrichting

Literatuurlijst

A

ADI (2013)^a. Standards. Gevonden 04 juli, 2013, op www.assistedogsinternational.org

ADI (2013)^a. Home. Gevonden 04 juli, 2013, op www.assistedogsinternational.org

ANBI (2010). ANBI – Algemeen Nut Beogende Instelling. Gevonden 09 augustus, 2013, op www.anbi.nl

Arbeidsinspectie (2008). Werken met gedetineerden. Verslag van de arbeidsinspectie Den Haag over de naleving van de arbeidsomstandighedenwet binnen de PI. Gevonden 18 maart 2013, op www.inspectieszw.nl

ASPCA (2013)^a. Canine body language. Gevonden 01 juni, 2013, op www.aspca.org

ASPCA (2013)^b. About us. Gevonden 12 juli, 2013, op www.aspca.org

B

Bader, L. (2008). "Underdogs" - Hunde machen Knackis zahm. Gevonden 16 maart, 2013, op www.focus.de

Baxter, R. (2010). *Klein medisch handboek honden*. Utrecht: Tirion.

Beetz, A. (2012). *Hunde im Schulalltag: Grundlagen und Praxis*. München: Ernst Reinhardt Verlag

Belastingdienst (2013). Zoek een ANBI. Gevonden 09 augustus, 2013, op www.belastingdienst.nl

Belastingdienst (2013). Gevonden 17 juni, 2013, op www.belastingdienst.nl

Bogaard, L. v.d. (1997). *Studiedag welzijnsmaatregelen voor het trainen van honden en paarden in het kader van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren*. Hoofdstuk: Trainingsmethoden bij honden vroeger en nu. Utrecht: Ministerie LNV

Borg, J.A.M. v.d. (1997). *Studiedag welzijnsmaatregelen voor het trainen van honden en paarden in het kader van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren*. Hoofdstuk: Definities bij operante conditioning± bekrachtigen en corrigeren. Utrecht: Ministerie LNV

Boshuizen, I. (2010). *Hoe kan het probleemgedrag van asielhonden tijdens hun verblijf in het asiel worden verminderd en/of opgelost?* (Scriptie HBO Dier- en Gezondheidszorg). Christelijke Agrarische Hogeschool: Dronten.

Bryan, P. (2013). Mondelinge mededeling (interview), juli, 2013.

Burch, L. (2013). Mondelinge mededeling (interview), juli, 2013.

C

Carson, L. (2013). Mondelinge mededeling (interview), 2 juli, 2013.

CCV (2013)^a. Nazorg ex-gedeteneerden. Gevonden 12 juli, 2013, op www.hetccv.nl

CCV (2013)^b. Organisatie. Gevonden 12 juli, 2013, op www.hetccv.nl

C.H.A.M.P. (2013). C.H.A.M.P. Assistance Dogs. Gevonden 15 maart, 2013, op www.champdogs.org

Coren, S. (2005). *De psychologie van de hond*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers.

Correctional Service Canada (1998). Pet facilitated therapy in correctional institutions. Gevonden 15 maart, 2013, op www.csc-scc.gc.ca

Cravens, J. (2009). Prison-Based Dog Training Programs: Rehabilitation for Canine and Human. Gevonden 15 maart, 2013, op www.coyotecomunications.com

Currie, N.S. (2008). A Case Study of Incarcerated Males Participating in a Canine Training Program. *Dissertatie Kansas State University*. Gevonden 15 maart, 2013, op www.books.google.nl

D

Demyan, A.L. (2007). Rethinking Rehabilitation: examining staff and inmate participation in prison-sponsored dog programs. Master thesis van de College of Arts and Sciences van Ohio University. Gevonden 15 maart, 2013, op etd.ohiolink.edu

DJI (2013)^a. Adressen en informatie DJI; Penitentiare inrichtingen + Justitiële Jeugdinrichtingen. Gevonden op 13 maart 2013, op www.dji.nl

DJI (2013)^b. Zorg en begeleiding; Werk. Gevonden op 19 maart 2013, op www.dji.nl

DJI (2013)^c. Volwassenen in detentie. Gevonden 04 juli, 2013, op www.dji.nl

DJI (2013)^d. Vreemdelingen in bewaring. Gevonden 04 juli, 2013, op www.dji.nl

DJI (2013)^e. Jongeren in detentie. Gevonden 04 juli, 2013, op www.dji.nl

DJI (2013)^f. Patiënten in forensische zorg. Gevonden 04 juli, 2013, op www.dji.nl

DJI (2013)^g. Organisatiestructuur. Gevonden 12 juli, 2013, op www.dji.nl

DJI (2013)^h. Opleidingsinstituut DJI Aanbod 2013. Gevonden 30 augustus, 2013, op www.dji.nl

Dierckx, L. (2006). Socialisatie van honden in laboratoria: De schuwe hond in het bijzonder. Afstudeerscriptie van de Katholieke Hogeschool Kempen. Gevonden 06 mei, 2013, op www.doks.khk.be

Dierenbescherming (2013). Erkenning asielen. Gevonden 11 april, 2013, op www.dierenbescherming.nl

Dierenkliniek Hulst (2013). De hond: voeding hond. Gevonden 06 mei, 2013, op www.dierenkliniekhulst.nl

DogVision (2013)^a. Kynologisch adviesbureau; opleidingen. Gevonden op 11 april 2013, op www.dogvision.nl

DogVision (2013)^b. Nieuwsbrief DogVision juli 2013. Gevonden 30 augustus, 2013, op www.dogvision.nl

Dutch Cell Dogs (2013). Doelstelling en Werkwijze. Gevonden op 11 april 2013, op www.dutchcelldogs.nl

Dyck, C. van (2006). Met een gesocialiseerde pup op consult. Afstudeerscriptie van de Katholieke Hogeschool Kempen. Gevonden 06 mei, 2013, op www.doks.khk.be

E

Ellis, S. (2009). *De Wolfenman: twintig jaar leven tussen de wolven*. Amsterdam: Forum

Ennik, I., van Erp, L., Hopster, H., Meijber, W., Poorthuis, M., Ruis, M. (2011) *Dierbare metgezellen, Domeinbeschrijving dierenwelzijn*. Stichting Veldwerk Nederland/Wageningen Universiteit

Ensminger, J.J. (2010). *Service and Therapy Dogs in American Society*. Springfield: Charles C. Thomas Publisher

Evans, N. (2012). Practice and ethics of AAT. *British Journal of Social Work*, 42, 600-617.

F

Fogle, Dr. B. (2007). *Medisch handboek honden*. Baarn: Tirion.

G

Gansloßer, U. (Hrsg.) (2011)^a. *Natürlich aggressief*. Fürth: Filander Verlag.

Gansloßer, U. (Hrsg.) (2011)^b. *Mit Hunden Leben*. Fürth: Filander Verlag.

Gaus, M. (2008). *Nog beter omgaan met je hond*. Baarn: Tirion.

Gaus, M. (2013). *Hondentaal is lichaamstaal*. Utrecht: Tirion.

GGZ Nederland (2013). Ggz-instellingen. Gevonden 12 juli, 2013, op www.ggznederland.nl

H

Hare, B. et. al. (1999). Domestic Dogs (*Canis familiaris*) Use Human and Conspecific Social Cues to Locate Hidden Food. *Journal of Comparative Psychology*, 113, 173-177.

Harris, R. (2007) Evaluating Internet Research Sources. Gevonden op 11 april 2013, op www.virtualsalt.com

Hart, H. 't (2007). *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam: Boom onderwijs.

Hartman, K.E. (2007). The Honor Program: Road to a Rehabilitative Prison System. Gevonden 08 juli, 2013, op www.prisonhonorprogram.org.

Hallgren, A. (2012). *Stress, Anxiety and Aggression in Dogs*. Richmond, UK. Cadmos Publishing Limited.

Helicon opleidingen (2013). MBO Nijmegen; Hondentrainer. Gevonden op 18 maart 2013, op www.helicon.nl

Hondenschool.in (2013) Overzicht hondenscholen in Nederland. Gevonden op 18 maart 2013, op www.hondenschool.in

Hondenspellen (2013) Denkspeellen. Gevonden op 30 augustus, 2013, op www.hondenspellen.nl

HSV Nijkerkernauw (z.d.). Warming up en cooling down. Gevonden 06 juni, 2013, op www.hsv-nijkerkernauw.nl

Hulphond Nederland (2013)^a. Keurmerken. Gevonden op 09 augustus, 2013, op www.hulphond.nl

Hulphond Nederland (2013)^b. Hulphonden. Gevonden op 09 augustus, 2013, op www.hulphond.nl

J

Janssen, J. (2002) Als je mensen leert kennen, ga je van dieren houden: de mogelijkheden van diertherapie in detentie. *Sancties*, 2, 80-90

Janssen, J. et. al. (2013). Dieren in detentie: Een kritische blik. *Proces*, 92, 62-70

Jong, M. de (1997). *Studiedag welzijnsmaatregelen voor het trainen van honden en paarden in het kader van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren*. Hoofdstuk: Criteria voor de aanvaardbaarheid van trainingsmethoden en hulpmiddelen. Utrecht: Ministerie LNV

K

Krom Fournier, A., Geller, E. S. Geller, Fortney, E. E. (2007) Human-Animal Interaction in a Prison Setting: Impact on Criminal Behavior, Treatment Progress, and Social Skills. *Behavior and Social Issues*, volume 16, number 1 (spring/summer 2007)

KNGF (z.d.)^a. Keurmerken. Gevonden 09 augustus, 2013, op www.geleidehond.nl

KNGF (z.d.)^b. Onze honden: Levensloop. Gevonden 09 augustus, 2013, op www.geleidehond.nl

KNGF (z.d.)^c. De assistentiehond. Gevonden 06 juni, 2013, op www.geleidehond.nl

Kongcompany (2013). KONG 101. Gevonden op 30 augustus, 2013, op www.kongcompany.nl

Krone.at (2013). Häftlinge trainieren chancenlose Tierheim-Hunde. Gevonden 16 maart, 2013, op www.krone.at

KvK (2013). Inschrijven bij de kamer van koophandel. Gevonden 17 juni, 2013, op www.kvk.nl

L

Landelijke kwalificaties MBO recreatiedieren (2012). Aequor. Verkregen via MBO Nordwin op 16 mei 2013

M

Martin Gaus Academie (2013). De Martin Gaus Academie is een kennis- en opleidingsinstituut. Gevonden op 18 maart 2013, op www.martingaus.nl

Mens en samenleving (2009). Kosten van een gevangenisstraf. Gevonden op 19 maart 2013, op <http://mens-en-samenleving.infonu.nl>

Mens en samenleving (2010). Klassieke conditionering: Leren van voorwaardelijke reflexen. Gevonden 11 april, 2013, op mens-en-samenleving.infonu.nl

Milan, C. (2011). *Cesars Aanpak*. Vianen/Antwerpen: The house of books.

N

Nota Dierenwelzijn (2007) Ministerie LNV, oktober 2007

O

Ohl, F.; Arndt, S.S. (2011). Natuurlijk gedrag van honden. *Vakblad Biotechniek*, 5, 232-238

Ormerod, E. (2008). Companion Animals and Offender Rehabilitation – Experiences from a Prison Therapeutic Community in Scotland. *International journal of therapeutic communities*, 29, 285-296

Overheid.nl (2013)^a. Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. Gevonden 19 maart, 2013, op www.overheid.nl

Overheid.nl (2013)^b. Honden- en kattenbesluit 1999. Gevonden 19 maart, 2013, op www.overheid.nl

Overheid.nl (2013)^c. Regeling arbeidsloon gedetineerden. Gevonden 11 april, 2013, op www.wetten.overheid.nl

Overheid.nl (2013)^d. Regeling selectie, plaatsing en overplaatsing van gedetineerden. Gevonden 11 april, 2013, op wetten.overheid.nl

P

Pathways to hope (z.d.). Prison Dog Project - Program Links. Gevonden 16 maart, 2013, op www.pathwaystohope.org

Paulhus, D. (1983). Sphere-specific measures of perceived control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 1253-1265.

Pichot, T. (2012). *Animal Assisted Brief Therapy*. New York: Routledge.

Pongrácz, P. (2001). Social learning in dogs: the effect of a human demonstrator on the performance of dogs in a detour task. *Animal Behaviour*, 62, 1109–1117.

R

Raad van Beheer (2007). Het examenreglement voor de kynologische opleidingen. Gevonden op 17 mei 2013, via www.raadvanbeheer.nl

Raad van Beheer (2010)^a. Eindtermen KI theorie. Gevonden op 16 mei 2013, via www.raadvanbeheer.nl

Raad van Beheer (2010)^b. Eindtermen KI praktijk. Gevonden op 16 mei 2013, via www.raadvanbeheer.nl

Raad van Beheer (2013)^a. Fokkerij, gezondheid, gedrag en welzijn; TOP-gedragstest + MAG-test. Gevonden op 11 april 2013, op www.raadvanbeheer.nl

Raad van Beheer (2013)^b. Opleidingen, examens en bibliotheek; Kynologische opleidingen. Gevonden op 18 maart 2013, op www.raadvanbeheer.nl

Raad voor Dierenaangelegenheden (2006). Certificatie. Gevonden 11 april, 2013, op www.raadvoordierenaangelegenheden.nl

Radinger, E.H., Bloch, G. (2012). *Affe trifft Wolf: dominieren statt kooperieren? Die Mensch-Hund-Beziehung*. Stuttgart: Kosmos.

Radloff, L.S. (1977). The CES-D Scale: A self-report depression scale for research in the general population. *Applied Psychological Measurement*, 1, 385-401.

Richardson-Taylor, K. en Blanchette, K. (2001). Results of an evaluation of the Pawsitive Directions Canine Program at Nova Institution for Women. *Onderzoek van het onderzoeksbureau van de "Correctional Service Canada"*.

Rijksoverheid.nl (2013)^a. Besluit gezelschapsdieren. Gevonden 19 maart, 2013, op www.rijksoverheid.nl

Rijksoverheid.nl (2013)^b. Besluit houdende regels met betrekking tot houders van dieren. Gevonden 19 maart, 2013, op www.rijksoverheid.nl

Rivard, B. (2013). Mondelinge mededeling (interview), juli, 2013.

Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the Self*. New York: Basic Books.

Russell, D. (1996). UCLA Loneliness Scale (Version 3): Reliability, validity, and factor structure. *Journal of Personality Assessment*, 66, 20-40.

S

Sauwens, M. (2006). *Obesitas bij hond en kat: Een handleiding voor baasjes*. Afstudeerscriptie van de Katholieke Hogeschool Kempen. Gevonden 09 augustus, 2013, op www.doks.khk.be

SBS6 (2013). *Undercover in Nederland: Aflevering 77*. Gevonden 09 augustus, 2013, op <http://www.sbs6.nl>

Schmidt, A. (z.d.). Chronische stress en stressklachten. Gevonden 11 april, 2013, op www.sprintum.nl

Schmidt, M. (2011). *Blindenführhunde in der JVA ausgebildet*. Gevonden 16 maart, 2013, op www.welt.de

Schofield, D. (z.d.). Department of Corrections: PPAWS. Gevonden 15 maart, 2013, op www.state.tn.us

Scriptie.nl (2009). *Onderzoekshandleiding*. Gevonden op 19 maart 2013, op www.scriptie.nl

Service Dogs (z.d.)^a. Welkom op de site van Service Dogs. Gevonden 09 augustus, 2013, op www.servicedogs.nl

Service Dogs (z.d.)^b. Onze honden. Gevonden 09 augustus, 2013, op www.servicedogs.nl

Soproni, K. et. al. (2001). Comprehension of Human Communicative Signs in Pet Dogs (*Canis familiaris*). *Journal of Comparative Psychology*, 115, 122-126.

Steunpunt Algemeen Welzijnswerk (2009). *Methodisch kader voor het werken met gedetineerden*. Gevonden 04 juni, 2013, op www.steunpunt.be

Stichting Dierenasiels en Internet (2013). Databank per provincie. Gevonden op 13 maart 2013, op www.dierenasiels.com

SLKN.nl (z.d.). Definitie kwaliteitssysteem. Gevonden 18 maart, 2013, op www.slkn.nl

T

Tellington-Jones, L. (2008). *Teambuilding met je hond: De Tellington TTouch-methode voor honden*. Baarn: Tirion.

Topal, J. et. al. (1997). Dog-human relationship affects problem solving behaviour in dogs. *Anthrozoös*, 10, 214-224.

V

Van Hall Larenstein (2013)^a. Opleidingen; opleidingen in voltijd. Gevonden op 11 april 2013, op www.vanhall-larenstein.nl

Van Hall Larenstein (2013)^b. Van Hall Larenstein; Lectoraten; Lectoraat Welzijn van Dieren. Gevonden op 11 april 2013, op www.vanhall-larenstein.nl

Veldt-van der Wal, W. van der (2011). *Hondenlogie: een psychologische kijk op honden*. Zoetermeer: Free Musketeers.

Vertaaldienst Van Dale. (2013) Gevonden op www.vandale.nl

Vets & Co (2013). Beweging - training: de jonge hond. Gevonden 06 juni, 2013, op www.karolienvandiest.be

Volhard, J. & Volhard, W. (2005) *Honden trainen voor Dummies*. Amsterdam. Pearson Education Benelux

W

Wechsung, S. (2010). *Die Psychologie der Mensch-Hund-Beziehung: Dreamteam oder purer Egoismus?*. Verden: Cadmos Verlag

Werkgroep OAM6B (2006). De kenmerken van methodisch handelen. Gevonden 12 juli, 2013, op werkgroep-oam6b.blogse.nl